

VŠB - TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
Ekonomická fakulta

Migrace a její dopady na hostitelskou zemi
(Rozvedeno na příkladu USA)

Diplomová práce

Autor: Lubor Tvrdý

Vedoucí práce: doc. PhDr. František Varadzin, CSc.

Ostrava 1997

Místopřísežně prohlašuji, že jsem celou práci včetně příloh vypracoval samostatně. K práci jsem použil literatury a pramenů uvedených v seznamu.

Místo: Ostrava

Datum: 12. 5. 1997

.....

podpis

Obsah

I. Úvod	4
II. Všeobecná část.....	5
2.1 Definice migrace a vymezení jejích typů.....	5
2.1.1 Typologie migrace.....	6
2.1.2 Ekonomické pojetí a terminologie	7
2.2 Teoretické přístupy k vysvětlování migrace	9
2.2.1 Funkcionalistický přístup	10
2.2.2 Historicko-strukturální přístup	15
2.2.3 Další koncepty a modely	18
2.3 Teoretický přístup k dopadům imigrace použitý v této práci.....	29
2.4 Stručný nástin historického vývoje migrace	31
2.4.1 Kolonialismus a migrace v 16. a 17. století	35
2.4.2 Demografická revoluce	37
2.4.3 Migrace v 18. a 19. století a na počátku 20. století	42
2.4.4 Migrace po II. světové válce	47
2.4.5 Migrační situace ve světě v první polovině 90. let.....	52
III. Imigrace ve Spojených státech amerických.....	56
3.1 Historický vývoj imigrace a imigrační politiky USA	56
3.2 Přímý vliv imigrace na ekonomiku USA	67
3.2.1 Ekonomické dopady imigrace v 80. a 90. letech.....	69
3.3 Dlouhodobé následky imigrace na společnost	74
3.3.1 Modely začleňování imigrantů do společnosti	75
3.4 Závěr	80
Prameny a použitá literatura	83
Seznam příloh	89

I. Úvod

Důvodem pro napsání této práce je malá pozornost věnovaná migraci v naší ekonomické literatuře. Myslím si, že tento problém bude i pro nás v blízké době velice aktuální. Již dnes se ukazuje, že pomalu přestáváme být tranzitní zemí imigrantů a stáváme se zemí cílovou. Bohužel tomuto problému se zatím u nás spíše věnují novináři než odborníci. V zahraničí je migrace považována za jeden z klíčových problémů společnosti (z tohoto titulu je předmětem zájmu odborníků) a to především z důvodu komplexnosti dopadu na její složky. Zhodnocení těchto dopadů je velmi obtížné nejen pro jejich komplexnost, ale i pro jejich *rozdílný časový horizont*. Proto je velmi nesnadné, ne-li nemožné, jednoznačně stanovit, zda konečný dopad pro společnost je pozitivní či negativní. Zde je tedy velký prostor pro politické činitele a jejich zdůvodňování kladů a negativ. Bylo by vhodné jim a celé společnosti poskytnout co nejobektivnější analýzy tohoto jevu, aby konečná rozhodnutí nebyla ovlivněna převážně jejich emotivními postoji. Především v naší společnosti, která podle mého názoru není zatím připravena na větší příliv imigrantů, jenž je očekáván v budoucnosti. Tohoto cíle je možno dosáhnout pouze dlouhodobější diskusí v odborných kruzích, která by dala racionální podklady pro formování postojů celé společnosti.

Tato práce si klade za cíl seznámit, alespoň *stručně*, s jednotlivými teoretickými přístupy k tomuto fenoménu, popsat jeho historii a nalézt jeho dopady na společnost. Nesnaží se o vyčerpávající popis a přesnou kvantifikaci těchto dopadů, ale spíš o celostní pohled na ně pomocí principu komplementarity; z tohoto důvodu může dojít k určitému zjednodušení některých dílčích problémů.

II. Všeobecná část

2.1 DEFINICE MIGRACE A VYMEZENÍ JEJÍCH TYPŮ

Migrace neboli stěhování, demografy též nazývána mechanický pohyb nebo mechanická měna obyvatelstva, je forma prostorové mobility mezi dvěma územními jednotkami, znamenající obvykle trvalou změnu pobytu (viz. Jelínek a kol., 1984, sv. I., str. 607). V ČR je tímto chápána změna místa trvalého bydliště, ale většina světa chápe migraci v mnohem širším významu (např. používá kategorii obvyklého pobytu).

Migrace se dá rozdělit z hlediska územní jednotky na vnitřní a vnější. Pokud bereme jako územní jednotku stát, tak hovoříme o vnější migraci jako o zahraniční migraci. V následujícím textu bude termín migrace (popř. imigrace či emigrace) chápán jako zahraniční migrace, pokud nebude uvedeno jinak.

V migraci tedy nejsou zahrnuty formy prostorové mobility¹, které jsou dočasné, nebo periodicky se opakující, jako je dojíždka za prací, turistika, studijní pobyt atd., ale i nomádismus. Kritériem ohledně začlenění do migračních pohybů je většinou doba pobytu nebo právní status. OSN doporučuje jako limitní pro zařazení do kategorie migrace hranici jednoho roku pobytu vně daný stát, ale západní a většina rozvojových zemí je z hlediska času a vázanosti pohybu ještě mnohem liberálnější (viz. Drbohlav, 1995, str.280). Samozřejmě tyto rozdíly znesnadňují mezinárodní srovnání.

Zde považuji za nutné podotknout, že „je všeobecně známo a přijímáno, že data, charakterizující mezinárodní migraci, jsou sporá, nedetailní, nepřesná, nekompatibilní a časově zpožděná“ (ibid., str. 280).

Dále je nutno v dalším textu rozlišovat mezi *migrací nedobrovolnou* (vynucenou, násilnou) a *migrací dobrovolnou* (chtěnou), která vyplývá z iniciativy migranta. V prvním případě se dříve jednalo především o deportace otroků, popřípadě trestanců, lze sem zařadit i odsun Němců po II. světové válce nebo i jiné mezistátní výměny obyvatel. V dnešní době je touto migrací spíše míněno vynucení odchodu ze země, ať již přímo státní mocí (vyhoštěním nebo deportací)², nebo nepřímo pomocí strachu či jiných forem

---

¹ Ale je nutné mít i tyto formy prostorové mobility na paměti při hodnocení problému migrace, protože *všechny formy* prostorové mobility v širších souvislostech jsou na sebe úzce navazující, tzn. že dočasný pobyt se může změnit v trvalý nebo pravidelná dojíždka za prací může být důvodem k přestěhování.

² Termín vyhoštění označuje spíše právní donucení k opuštění země pobytu, zatímco termín deportace označuje případ, kdy je zmíněný právní akt doprovázen přímo fyzickým donucením k opuštění země (Jelínek a kol., 1984, sv. I., str. 610).

nátlaku. Zařazujeme sem ale i další okolnosti, které nutí k odchodu ze země, jako jsou hladomor, přírodní popř. ekologické katastrofy či válka. My se ale budeme spíše zabývat migrací dobrovolnou, která tvoří podstatnou část *migračního toku*³.

Dalším termínem, který se k dané problematice váže, je reemigrace. *Reemigrací* či *zpětnou migrací* je rozuměn návrat dřívějších emigrantů do mateřské země neboli časově zpožděný migrační protiproud. Pokud je reemigrace organizovaná státní mocí, mluví se potom o *repatriaci*.

2.1.1 TYPOLOGIE MIGRACE

Jak je vidět z předchozí části, pod migraci se řadí velké množství různorodých pohybů, proto se objevuje snaha o její podrobnější rozčlenění. V literatuře se těchto členění dá nalézt velké množství. Jako obecné členění migrace (viz. Oucho, 1995, str. 32, Rystad, 1992, str. 1170) se považuje klasifikace do těchto 4 typů:

- 1) Stálá (trvalá) migrace;
- 2) Pracovní migrace;
- 3) Přesuny uprchlíků;
- 4) Ilegální (nedokumentovaná) migrace.

Existuje mnoho dalších kritérií, pomocí kterých lze migraci rozdělit např. podle délky pobytu (na stálou a dočasnou, popř. krátkodobou) nebo podle důvodu migrace (na ekonomickou, politickou, ekologickou nebo jinak motivovanou). U posledního členění je velký problém, protože jednotlivé motivy působí společně a nelze určit, který motiv převládá, také migranti někdy tají nebo neznají pravé důvody své migrace, přesto se toto členění často používá.

Jedním z dalších užívaných rozdělení je členění podle *administrativně-legálního statutu v hostitelské zemi*. To je velmi podobné obecné typologii, ale skupiny jsou přesněji vymezeny. Dle tohoto kritéria (podle Appleyardd, 1992 a Rogers, 1992) rozlišujeme tyto skupiny:

- 1) Legálně přijatí imigranti - od kterých je očekáváno trvalé usazení (osídlení). Jsou přijímáni podle vládních imigračních programů. Zahrnují i přijetí rodinných příslušníků podle plánu na opětovné spojování rodin.

---

³ Migračním tokem (proudem) se rozumí skupina migrantů se stejnou oblastí původu i stejnou oblastí určení (rozuměj cílovou oblastí) (Jelínek a kol., 1984, sv. I., str. 608).

- 2) Legálně přijatí dočasní imigranti - tato skupina zahrnuje sezónní migranty, nesezónní migranty, kteří jsou vázaní k určitému kontraktu (např. stavební dělníci) a po jeho splnění se musí vrátit zpět domů. Jedná se o polokvalifikované nebo nekvalifikované pracovníky; doba jejich pobytu je většinou okolo 2 let.
- 3) Dočasní legální imigranti s vyšší kvalifikací - jedná se o mezipodnikové převody pracovníků, studijní stáže a podobné kategorie. Tito migranti mají vysokou kvalifikaci, jsou to většinou zaměstnanci mezinárodních podniků, kteří předpokládají krátkodobé zaměstnání nebo studium v jiné zemi.
- 4) Ilegální (nedokumentovaní, tajní) imigranti - imigranti, jejichž vstup nebo setrvání v imigrační zemi není schváleno vládou.
- 5) Žadatelé o azyl - osoby, které žádají o uprchlický status.
- 6) Uprchlíci - jsou definováni podle Konvence OSN z roku 1951 a dodatečným protokolem z roku 1967, který ruší časové a geografické omezení vyplývající z konvence. Jedná se o osoby, které byly pronásledovány z důvodů rasových, náboženských, národnostních nebo rozdílného politického smýšlení. Nacházejí se mimo svoji zemi a nemohou nebo mají strach se vrátit zpět (viz. Fonteneau, 1992).

Výhoda tohoto členění spočívá v možnosti zařadit jakéhokoliv imigranta v dané zemi do přesně stanovených skupin, ale velkou nevýhodou je, že jednotlivé skupiny jsou na sobě vnitřně závislé. Pokud stát zavede přísnější imigrační politiku a omezí tím 1. a 2. skupinu, lze očekávat nárůst ve skupinách 4, 5 a 6.

Jak už bylo řečeno v předchozí části, data jsou nepřesná, zpožděná atd., proto jakoukoliv typologii můžeme brát jenom orientačně a musíme ji citlivě interpretovat. Zvláště opatrně musíme přistupovat na makroúrovni při použití statistických metod.

2.1.2 EKONOMICKÉ POJETÍ A TERMINOLOGIE

Ekonomie přistupuje k migraci jako k mezinárodnímu pohybu pracovních sil (neboli jako k mobilitě jednoho z výrobních faktorů), jímž se rozumí „relativně dobrovolný, převážně ekonomicky motivovaný pohyb osob přes hranice státu za účelem relativně dlouhodobého či trvalého pobytu“ (Cihelková a kol., 1996, str.73).

Pohyb pracovní síly se na rozdíl od pohybu kapitálu vyznačuje větší imobilitou, která ale ještě nutně neznamená, že jeho ekonomické dopady jsou menší než u kapitálu.

Tato relativní imobilita je způsobena jednak vysokým rizikem způsobeným neznalostí prostředí popř. jazyka a jednak překážkami povahy psychosociální (sociální svazky v mateřské zemi), institucionální (udělení vstupního víza, povolení k pobytu či pracovní povolení, ale i uznání kvalifikace) a ekonomické (náklady na dopravu).

V této souvislosti se často vyskytuje termín *pracovní migranti* (labor migrants), který je obvykle *používán pro migranty z pracovních důvodů*, ale to je velmi rozmanitá skupina. „Řadí se sem: smluvní pracovní migranti najímaní ve skupinách pro určité projekty; individuální smluvní pracovníci na často přesně neurčenou dobu; vysoce odborní profesionálové, manažeři nebo technici, kteří jsou dočasně přeloženi nebo krátkodobě přiděleni do jiné země nadnárodní společností nebo společností typu joint venture; sezónní pracovníci; *au pair*; domácí sluhové; barové slečny; podnikatelé“ (Salt, 1992, str. 1078). Je zde problém, zda sem řadit ostatní migranty, kteří sice nemají hlavní důvod migrace najít práci v dané zemi, ale časem se také stávají součástí pracovní síly, např. zahraniční studenti pracující během svého studia, či uprchlíci, kteří vstupují legálně na trh práce, nebo žadatelé o azyl, kteří neoficiálně pracují před získáním oficiálního statutu. Dle mého názoru víceméně každý migrant je budoucí pracovník, tudíž každý při svém rozhodování (zda migrovat) bere ohled na své budoucí zaměstnání, to znamená, že každý je pracovní migrant s výjimkou studentů a migrantů, kteří se stěhují při náhlých katastrofách, ale v textu se budeme držet obvyklé definice.

Především s pracovní migrací, ale i s nelegální migrací, je spjat jeden z jejích důležitých ekonomických projevů, a to remittance (*remittances*) výdělků emigranta, tzn. že emigrant posílá část svých výdělků resp. úspor zpět do vlasti. Remittance dosahuje někdy značných rozměrů a může emigračním zemím sloužit jako důležitý zdroj deviz, jenž se projevuje na platební bilanci (především v položkách příjmy z práce v zahraničí a jednostranné transfery). O pozitivním či negativním dopadu remitancí především na emigrační země a jejich vývoj se mezi vědci vedou spory (podrobněji Russell, 1992)

2.2 TEORETICKÉ PŘÍSTUPY K VYSVĚTLOVÁNÍ MIGRACE⁴

K vysvětlení procesu migrace existuje velké množství rozdílných přístupů (ekonomický, demografický, sociologický, psychologický...), ale neexistuje její jedna obecná teorie, převážně z důvodu komplexnosti povahy migrace⁵. Tyto teoretické přístupy vysvětlují jednotlivé dopady nebo příčiny vzniku, ale neumí obecně vysvětlit principy migrace (viz. Drbohlav, 1995, str. 280).

Problémem zde není jenom rozdílný pohled a předpoklady (premisy) jednotlivých oborů, to už částečně bylo překonáno pomocí určité agregace disciplín v některých pojetích, ale převážně ve stanovení úrovně pohledu. Mám tímto na mysli makroúroveň a mikroúroveň. Pojetí přistupující k migraci na mikroúrovni ji považuje za individuální záležitost, klade důraz na proces rozhodování a na konečnou celkovou migraci pohlíží jako na agregaci individuálních rozhodnutí, zatímco přístupy z pohledu makroúrovně vidí podmíněnost migrace převážně vnějšími podmínkami, které vznikly vývojem světa, a migrace je pro ně kolektivním chováním. Tento rozpor má za následek dva obecně přijímané přístupy (*paradigmata*⁶) a to funkcionalistický a historicko-strukturální, které se snaží vysvětlit migraci co nejkompexněji. Samozřejmě, že jednotlivé studie se nedají rozškátulkovat jenom do těchto dvou přístupů, např. někteří autoři s nimi kombinují další směry, jako je třeba interpretativní sociologie, a proto je nutno toto rozdělení brát jen orientačně.

---

⁴ V této kapitole bude pojmem migrace míněna dobrovolná migrace z důvodu práce, pokud výslovně nebude uvedeno jinak.

⁵ Komplexní povahou je zde rozuměno jednak, že migrace je podmíněna mnoha faktory, které ji způsobují, popř. zesilují (např. demografický tlak, sociálněekonomická nerovnost mezi zeměmi, velikost nákladů na dopravu, ekologickými podmínkami apod.), a jednak, že i její dopady na společnost jsou multidimenzionálního charakteru, tzn. že mají vliv na sociální, politickou, ekonomickou, kulturní dimenzi společnosti, které imigranty přijímají, i těch, které jsou jejich zdrojem.

⁶ Tento pojem v terminologii není zcela jednoznačně definován, zde tímto pojmem budeme rozumět určitý specifický pohled na společnost nebo na její podstatnou část, který zahrnuje výklad (teorii) společnosti, jenž je obvykle vyjádřen v určitém specifickém jazyku a má svojí metodologii. Tedy - *paradigma* = *optika* + *teorie* + *jazyk* + *metoda*, přičemž intenzita zastoupení jednotlivých složek v konkrétních paradigmatech může být různá. (viz. Petrusek, 1993, str. 22)

2.2.1 FUNKCIONALISTICKÝ PŘÍSTUP

Vychází z neoklasické ekonomie⁸ a teorie modernizace. Tento přístup je metodologicky založen na předpokladu individualismu, tzn. že jednotlivci tvoří racionální rozhodnutí k maximalizaci svojí užitečnosti na základě dostupných znalostí objektivních podmínek, neboli v případě migrace to je reakce migrantů na mzdové rozdíly. Je to mikrosociální přístup ve smyslu předpokladu, že sociální proces je pouze agregací individuálního jednání, migraci tedy vidí jako souhrn individuálních rozhodnutí. Dalším důležitým předpokladem je, že migrant v hostitelské zemi přeorientuje své chování, tzn. přijme normy dané společností. A konečně předpokládá, že migrace je projevem prostorové socioekonomické nerovnováhy, která se díky ní snižuje.

Pro teorie modernizace je migrace prostředkem k přesunu přebytku pracovní síly z převážně zemědělských ekonomik do průmyslově-městského sektoru a je podmíněná ekonomickým růstem a psychosociální reorientací migranta v čase. Pracovní migrace (z důvodu hledání vyšší mzdy) je přesunem z prostorů, kde je kapitál vzácný a práce nadbytek, do prostorů, kde je kapitál hojný a nedostatek pracovních sil, čili z venkova do měst a z rozvojových do rozvinutých zemích. Teorie předpokládá, že konkurence migrantů v zemi bohatých na kapitál povede k snížení mzdy a že remittance peněz společně s návratem kvalifikovaných migrantů zpátky do země povede k ekonomickému růstu, který v konečném důsledku sníží prostorovou nerovnováhu a

---

⁷ tzn. vztahující se k funkcionalismus - směr v sociologii a sociální antropologii, který považuje společnost (celek) za „funkční jednotu - podmínku, v níž **všechny části sociálního systému spolupracují s dostatečným stupněm harmonie nebo konzistence**, tj. bez vytváření trvalých konfliktů, které nemohou být řešeny nebo řízeny“ (Geist, 1992, str.94, zvýraznění textu není v org.). Řadí se tedy mezi teorie konsensu. Výchozí předpoklady těchto teorií jsou tyto: 1.) sociální systémy jsou integrované; 2.) společnosti jsou soudržné; 3.) společenský život závisí na solidaritě; 4.) společenský život je založen na reciprocitě a kooperaci; 5.) společnost uznává legitimní autoritu; 6.) základní prvky společenského života jsou normy a hodnoty; 7.) sociální život zahrnuje závazky; 8.) společenské systémy jsou závislé na konsensu; 9.) sociální systémy mají tendenci přetrvávat. (viz. Keller, 1991, str. 89) Tento směr k popisu a vysvětlení sociologických jevů používá **funkcionální analýzu**, „jejíž podstatou je chápání jevů ve vztahu k vyššímu celku, jehož jsou součástí, a to zejména z hlediska potřeb, které ve vztahu k celku saturují, příp. z hlediska vztahů k jiným elementům tohoto celku a ve vztahu k sobě samým“ (Petrušek a kol., 1994, str. 112).

⁸ Je nutno ale poznamenat, že standardní modely neoklasické teorie mezinárodního obchodu (jak Hecksher-Ohlinův model, tak i Stolper-Samuelsonová věta) předpokládaly imobilitu pracovníků mezi zeměmi a zůstaly tak v souladu s klasickým předpokladem nepohyblivosti výrobních faktorů mezi zeměmi. Kladou hlavní důraz na mezinárodní obchod, který má vyrovnávat ceny výrobních faktorů (zboží náročné na práci má dodávat ta země, kde je práce nadbytek a kapitálu nedostatek a naopak).

mzdový rozdíl, který vyvolal migraci. (zpracováno podle Goss - Lindquist, 1995, str. 319-320, a podle Castillo, 1994, str. 273)

Neoklasičtí ekonomové předkládají obdobný model, jenom v něm více zdůrazňují proces rozhodování migranta, který probíhá ve smyslu analýzy „cost-benefits“ (náklady a výnosy) a vyrovnávání mzdových rozdílů v oblastech. Migrace je zde brána jako investice do *lidského kapitálu*⁹, tzn. investice do budoucích příjmů¹⁰. Jedinec se při rozhodování zda se má stěhovat či nikoliv chová racionálně. Porovnává náklady na přestěhování s čistými budoucími příjmy. Budoucí příjmy jsou z velké míry ovlivněny délkou produktivního života, resp. dobou odchodu do důchodu. To vysvětluje, proč migrují převážně osoby mladší než starší. Matematicky zapsáno:

$$ngm = \sum_{t=j}^{ar} \frac{w_t^d}{(1+r)^{t-j}} - \sum_{t=j}^{ar} \frac{w_t^o}{(1+r)^{t-j}} - M$$

Kde *ngm* znamená čistý výnos migrace (net gain to migration), *j* - věk pracovníka v rocích, *ar* - věk předpokládaného odchodu do důchodu, *w_t* - mzda pracovníka v čase *t* při horním indexu *o* v původní (*origin*) oblasti a při indexu *d* v oblasti, pro kterou se jedinec rozhoduje (*destine*), *r* - pracovníkova diskontní sazba, *M* - náklady na migraci. Pokud je hodnota *ngm* kladná, je výnos z migrace vyšší než příjem při setrvání v oblasti, a je proto efektivní provést investici do přestěhování. Tuto analýzu lze rozšířit jednak na celou domácnost tím, že se bere ohled na manželčin čistý výnos z migrace, popř. i náklady pro ostatní členy rodiny (zpracováno podle Borjase, 1996), ale i na pravděpodobnost získání budoucího příjmu. Podle neoklasického modelu trhu práce je migrace považována za faktor vyrovnávající mzdové rozdíly a z tohoto důvodu reálnou produktivitu práce. Tento model je všeobecně znám, proto zde není podrobněji rozebírán.

Borjas taky předkládá model imigračního trhu: „Neoklasická teorie předpokládá, že jednotlivci maximalizují užitečnost: jednotlivci 'hledají' zemi pro svůj pobyt tak, aby

---

⁹ „Analýza lidského kapitálu vychází z předpokladu, že se jednotlivci rozhodují o svém vzdělání, výcviku, lékařské péči a ostatních doplňcích k vědomostem a zdraví na základě porovnání výnosů a nákladů. Výnosy zahrnují vedle zlepšení výdělků a zaměstnání i kulturní a ostatní nepeněžní zisky, zatímco náklady obvykle závisí především na ušlé hodnotě času stráveného na získání investic“ (Becker, 1992, str. 732). Z tohoto vyplývá, že investice do lidského kapitálu jsou určeny podobnými investičními kritérii jako investice do fyzického kapitálu. Existují zde samozřejmě rozdíly, jako např. že lidský kapitál nemůže sloužit jako zástava nebo že ho není možno diversifikovat, ale dá se říci, že zde existuje silná podobnost, např. i lidský kapitál podléhá znehodnocení. **Lidský kapitál je tedy chápán jako vrozené a především získané schopnosti, návyky, motivace, energie, kterými lidé disponují a které v průběhu období mohou využívat jako zdroj příjmu.**

¹⁰ Dalšími formami investic do lidského kapitálu jsou náklady na vzdělání nebo odbornou přípravu, na zdravotnictví, na výchovu dětí a získání informací třeba o cenách nebo důchodech.

maximalizovali svůj blahobyt...Toto hledání je omezeno finančními zdroji jednotlivce, imigračními předpisy přijatými konkurenčními hostitelskými zeměmi¹¹ a emigračními předpisy země jeho původu. Imigrační trh je místo, kde se vyměňují různé informace a kde jsou porovnávány různé možnosti volby. V tomto smyslu se utvářejí migrační nabídky konkurenčních hostitelských zemí, které jednotlivci srovnávají a z kterých si vybírají. Informace sbírané na tomto trhu vedou mnoho jednotlivců k tomu, aby se rozhodli, zda je pro ně 'výnosné' zůstat v místě narození (*i.e.*, oni zjistí, že je pro ně nákladnější migrovat do jiné země). Opačně, druzí jednotlivci usoudí, že se budou mít lépe v jiné zemi. Imigrační trh nenáhodně třídí tyto jednotlivce mezi hostitelské země¹². (Borjas, 1989, str. 460-461)

Psychosociální část tohoto přístupu zkoumá, jak vzniká u jedince potřeba migrovat a jakým způsobem si posléze vybírá cílovou oblast migrace. Potřeba jedince k migraci podle Schaeffera (1993, str. 52) vzniká změnou podmínek, které ovlivňují jeho počáteční rovnováhu, kdy je spokojen se svým umístěním v prostoru. Tyto podmínky mohou být vůči migrantovi vnitřní nebo vnější. Vnitřní změna zahrnuje dosažení dospělosti, sňatek, ukončení školního vzdělání nebo školení a odchod do penze. Je empiricky dokázáno, že migrace závisí na fázi životního cyklu resp. věku migranta (např. Drbohlav, 1989, a Simon, 1989). Vnější změny se potom týkají podmínek ekonomických, sociálních a technických. Dle autora „vnější podmínky jsou důležitější“ (Schaeffer, 1993, str. 53), protože k vnitřním změnám docházelo vždy a tyto změny nedokážou vysvětlit nové mezinárodní migrační toky¹³.

V procesu rozhodování je zkoumáno, jakým způsobem dochází k výběru nejhodnějšího místa, např. Lin-Yuan a Kosinski (1994) rozeznávají tato pravidla rozhodování: 1.) maximalizační nekompenzační - pravidlo dominance, konjunkce, disjunkce a lexikografické; 2.) maximalizační kompenzační - pravidlo maximalizace počtu atributů s největší atraktivitou, pravidlo sčítání užitečnosti; 3.) satisfakční metoda. Tato pravidla slouží k pochopení, jakým způsobem se migranti rozhodují a na co kladou

---

¹¹ Imigrační země soutěží imigrační politikou o fyzický a lidský kapitál potenciálních migrantů (pozn. překl.).

¹² Různé imigrační politiky hostitelských zemí mohou přitahovat rozdílné typy migrantů (např. země, která imigrační politikou preferuje znovuspojování rodin, bude přitahovat jiné migranty, než země kladoucí důraz na jejich kvalifikaci) (pozn. překl.).

¹³ Někteří autoři připomínají, že migrant nereaguje na vnější podmínky objektivně, ale tak, jak je osobně vnímá, a přiřazuje jim určitou vlastní důležitost, resp., že „prostorové chování není řízeno (ovlivňováno) objektivní realitou, ale lidskou subjektivní interpretací reality“ (Pellenbararg-Meester, cit. podle Drbohlav, 1990, str. 363). Tato připomínka vychází z vlivu již dříve zmíněné interpretativní sociologie.

největší důraz. Pomocí empirického šetření autoři zjistili, že nejvíce migrantů použilo buď pravidlo disjunktivní nebo lexikografické¹⁴ (dohromady asi 85,4% respondentů), tento závěr je částečně v rozporu s hypotézou výběru místa podle maximálního užitku (dle členění autorů se jí nejvíce blíží kompenzační pravidla). Tato část slouží jenom k důkazu komplexnosti přístupu, proto myslím není podstatné rozebírání ostatních pravidel.

Studie, které vycházejí z funkcionalistického přístupu, k analýzám používají většinou modely založené na „pull-push“ hypotéze¹⁵ (push-odpuzející, pull-přitahující), která „předpokládá, že migrace je zapříčiněna socioekonomickou nerovnováhou mezi oblastmi, kde jsou prvotní buď určité faktory odpuzující obyvatelstvo pryč z daného území, anebo jiné, které člověka přitahují do místa nového cíle“ (Jansen, cit. podle Drbohlava, 1990, str. 364). Pod „push faktory“ můžeme zahrnout demografický růst, nízkou životní úroveň, nevhodné životní prostředí a politický útlak, zatímco „pull faktory“ jsou poptávka po práci, dosažitelnost země, dobré ekonomické příležitosti a politické svobody.. V modelech se faktory kvantifikují na proměnné ekonomické (např. GNP_r na osobu, ΔGNP_r na osobu, popř. Giniho koeficient), demografické (např. velikost populace, míra růstu populace a její věková struktura) a sociálně politické (např. sociální struktura, etnické složení, stupeň politické demokracie, míra dodržování lidských práv) (viz. Appleyard, 1994).

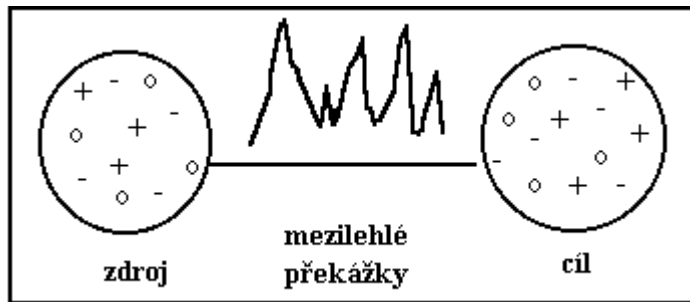
„Push-pull model obohacuje mimo jiné Lee, který využívá Stoufferovy teorie, tzv. ‘intervening opportunities’ (mezilehlých příležitostí) a definuje tzv. ‘intervening obstacles’ (mezilehlé překážky). Ty vstupují jako celý soubor mezi místo zdroje a cíle migrace (obr. 2.1), resp. ‘pull’ a ‘push’ faktory v rozličných formách (vzdálenost, skutečné fyzické bariéry, ustanovení, zákony apod.). Uplatňují se rozdílně vůči jednotlivcům.“ (cit. podle Drbohlav, 1990, str. 364-365).

---

¹⁴ Rozhodovací pravidlo disjunktivní - vyžaduje množinu kritických hodnot jednotlivých vlastností míst (např. výše příjmu). Vybrané místo musí mít nejméně jednu vlastnost, která má větší hodnotu, než je kritická, a všechny ostatní vlastnosti by měly být menší nebo rovné kritickým hodnotám. Toto rozhodnutí však nevede nutně k stanovení jediného místa.

Rozhodovací pravidlo lexikografické - vyžaduje stanovení pořadí vlastností podle důležitosti, kterou jim migrant přisuzuje. Výběr závisí na nejvyšší hodnotě nejdůležitější vlastnosti; pokud je víc těchto míst, pokračuje se v rozhodování mezi těmito místy (ostatní jsou vyloučena) dál podle další vlastnosti v pořadí, a zase rozhoduje nejvyšší hodnota, jde to tak dál, až zbude jenom jedno místo. (podle Lin-Yuan-Kosinski, 1994, str. 53)

¹⁵ Někdy se toto označení používá pro celý přístup (např. Heisler, 1992 nebo Castles-Miller, 1993)

+ „pull“ faktory; - „push“ faktory; o invarntní faktory

Obr. 2.1 Faktory v místě zdroje a mezilehlé překážky migrace (podle Lee, cit. podle Drbohlava, 1990, str. 365).

Právě využití modelů a tím možnost testování je jednou z hlavních výhod tohoto přístupu a i přes všechnu kritiku, a bylo jí nemálo (např. Heisler, 1992, Castles-Miller, 1993 a Snowden, 1990), se tento přístup stále používá.

Kritikové vytýkají tomuto přístupu, že je ahistorický, tzn. nebere ohled na historický vývoj vztahů mezi zeměmi, dále že podceňuje vliv státu na migraci (částečně překonáno včleněním mezilehlých překážek do modelu), nesouhlasí s racionálním chováním jednotlivce, popř. že pro nedostatek pravdivých a dostupných informací toto chování není možné, a další základní nedostatky vidí v předpokladech asimilace a individualismu.

Za selhání modelu je považována jeho neschopnost vysvětlit, proč migrace pokračovala do vyspělých zemí, přestože zde byla vysoká nezaměstnanost, která byla způsobená recesí. Dalším selháním je fakt, že jen zřídka nejchudší lidé z nejchudších zemí, tzn. ti, kteří mají největší motivaci, se stěhují do bohatších oblastí. Mnohem častěji migranti jsou lidé středního sociálního statutu z oblastí, které procházejí sociální a ekonomickou změnou, jak to dokazují empirické studie (viz Castles-Miller, 1993, str. 20).

Reakcí na tato selhání bylo v prvním případě zdůvodnění, že jedinci reagují racionálně k vnímanému rozdílu mezd a očekávanému zabezpečení zaměstnanosti spíše než na aktuální příležitosti na trhu práce¹⁶ (viz. Goss - Lindquist, 1995, str. 320), a v druhém případě začlenění faktoru rizika návratnosti investic na migraci do modelu, tzn. že nejchudší lidé mají vysokou averzi k tomuto riziku, protože náklady na migraci

---

¹⁶ Včlenění nedokonalé informovanosti do modelu je částečně v rozporu s předpokládanou tendencí migrace k rovnováze.

(zdůrazňuji, že se jedná o mezinárodní migraci¹⁷) jsou pro ně ve vztahu k příjmům velice vysoké, lépe řečeno musela by se na nich podílet celá rodina a pro některé jedince velikost těchto nákladů přesahuje všechny možné zdroje jejich příjmů a tím pádem je pro ně migrace nemožná, dokonce může vznikat paradox, že růst příjmů zesílí emigraci z chudých oblastí, protože více lidí si může cestu „dovolit“ (viz. Schaeffer, 1993, str. 57).

2.2.2 HISTORICKO-STRUKTURÁLNÍ PŘÍSTUP

Tento přístup se dívá na migraci z pohledu makrosociálních vztahů. Nevidí migraci pouze jako výsledek souhrnu individuálních rozhodnutí a jednání, ale jako produkt objektivní sociálně-prostorové struktury, která vznikla vývojem světové ekonomiky a politických systémů. V této struktuře dochází ke konfliktům¹⁸ způsobeným nedostatkem statků, o které jednotlivé subjekty (státy) usilují. Z tohoto důvodu mezi nimi nastávají antagonistické vztahy za předpokladu, že každý subjekt se snaží uspokojovat své potřeby, tzn. chová se egoisticky. Pro uspokojování svých potřeb má každý k dispozici určité prostředky, které mu k tomu dopomůžou, a právě nerovnoměrné rozdělení těchto prostředků umožňuje jednomu subjektu získat dominantní postavení nad druhým. V našem případě se jedná o vztah centrum-periférie. Takže tyto konflikty mají za konečný následek nerovnováhu v dané struktuře, tzv. strukturální nerovnováhu mezi jednotlivými zeměmi. ***Migrace zde je projevem této nerovnováhy, kterou prohlubuje.*** Toto je jeden ze základních předpokladů historicko-strukturálního přístupu, který je v naprostém rozporu s funkcionalistickým pojetím rovnováhy. Další kontradikcí k předchozímu přístupu je předpoklad, že nastává konflikt uvnitř hostitelské země mezi dominantní společností a imigranty, tzn., že imigranti nejsou asimilováni, ba přímo naopak dochází zde k jejich diskriminaci.

Podle Gosseho a Lindquista (1995) se dají rozlišit tři formy tohoto přístupu: neomarxistická teorie závislosti, teorie světového ekonomického systému a teorie produkčních forem. Tyto modely vznikly jako kritická reakce na funkcionalistický přístup a dosáhly velké popularity na počátku 70. let tohoto století. Neomarxistický přístup byl převážně rozšířen v Evropě a teorie světového systému v USA (viz. Heisler, 1992).

---

¹⁷ Podle Dinermanova pozorování z Mexika „chudé domácnosti sponzorují migraci do Mexico City, kde je u investice nižší návratnost, ale také nižší náklady a riziko“ (Schaeffer, 1993, str. 57).

¹⁸ Blíže o analýze konfliktu Keller, 1991, str. 105-118 a Petrušek a kol., 1994, str. 125-127.

NEOMARXISTICKÁ TEORIE ZÁVISLOSTI

Vidí pracovní *migraci jako výsledek nerovnoměrného prostorového vývoje způsobeného koloniálními a neokoloniálními vztahy* mezi metropolí a nerozvinutou periferií. Migrace není jenom reakcí na tuto prostorovou nerovnováhu, ale je i sociálním procesem, který ji zesiluje. Periferie jsou zdrojem levné pracovní síly, která je exploatována pro rozvoj metropolí. Z periferií odcházejí většinou mladí produktivní jedinci, ať už se jedná o dělníky, či kvalifikovanou sílu, přičemž náklady na její výchovu a vzdělání musela periferie nést. Sice dochází k částečnému návratu těchto investic formou remitancí, ale díky celkové redistribuci zisků jejich převážná část zůstává společností, které imigranty zaměstnávají, a ty mohou být využity pro další rozvoj těchto společností, a tím pádem přispívají k rozvoji celé metropole. Tato redistribuce příjmů je vysvětlována existencí duálního pracovního trhu (podrobněji rozebrán v podkapitole 2.2.3), který diskriminuje imigranty nižší mzdou a horšími pracovními podmínkami. Periferie, která se dostává do závislosti na remitanci výdělků imigrantů, není díky ztrátě části nejproduktivnější populace schopna snížit rozdíl mezi ní a metropolí, někdy se tento rozdíl dále prohlubuje. Periferie se tak stává stálou rezervou levné pracovní síly pro rozvoj metropole. (zpracováno podle Goss - Lindquist, 1995, a Klusáková a kol., 1984).

TEORIE SVĚTOVÉHO EKONOMICKÉHO SYSTÉMU

Tato teorie přistupuje k *migraci jako k jednomu z toků v systému světového trhu*, který se neustále vyvíjí. Dalšími toky v tomto systému jsou kapitálové investice, toky zboží a služeb, ale řadí se sem i přesuny informací, myšlenek a kulturních vzorů. „Tvrdí, že globální světový trh působí na ‘komodifikaci’ (zezbožnění) faktorů produkce a ustálení toků kapitálu a zboží, a vytváří tak ideologické podmínky, které produkují potenciální migranty“ (viz. Portes-Walton, cit. podle Goss-Lindquist, 1995). Toky z dominantních společností, jako jsou investiční kapitál a spotřební kultura nebo informace, vyvolávají protitoky z méně rozvinutých společností, např. pracovní migraci nebo zisky z investic, a to vyvolává další toky informací a remitancí výdělků migrantů. Tyto vzájemné toky vedou k stále větší integraci světového trhu. Pomocí tohoto světového trhu dochází k přerozdělování zdrojů a tedy „charakter vývoje národů je do značné míry závislý na jeho pozici uvnitř světové ekonomiky“ (Amankwaa, 1995, str. 103).

TEORIE PRODUKČNÍCH FOREM

Uznává, že podmíněnost historické role kolonialismu je důležitá, ale tvrdí, že za podmínkami nerovnoměrného vývoje kapitalismu preexistují jiné formy produkčních vztahů, které mohou koexistovat s kapitalismem v periferních sociálních útvech (např. kmenové vztahy a zaměstnanecké vztahy obvyklé v kapitalistických společnostech). Jedinci a domácnosti mohou být zahrnuti v různých formách těchto vztahů. Hodnota je převáděna přes „super-exploataci“, kde jedinci pracují v kapitalistickém sektoru ekonomiky, ale část reprodukce na jejich pracovní sílu je opatřena nekapitalistickým sektorem. (Nekapitalistická reprodukce subvencuje náklady kapitálové reprodukce pracovní síly). Například společnosti zaměstnávající muže z domorodých kmenů nemusí hradit jejich sociální zabezpečení, nemocenské pojištění atd., protože v kmenovém zřízení je zachována starost kmene o své staré nebo postižené členy.

„Podle Sherestha je migrace výsledkem dialektických vztahů mezi sociálním procesem, který se odrazil v rozvoji síly a produkčních vztahů, a prostorovou strukturou, která se odrazila v nutné nerovnovážné přirozenosti tohoto vývoje. Ukazuje, jak pronikání kapitalistických vztahů do zemědělského Nepálu vede k odcizení sedláků, kteří byli soběstační, od jejich půdy a posiluje tak jejich závislost na prodeji vlastní pracovní síly v kontextu s tím, že zde je kapitál omezený a nezemědělský sektor nerozvinutý. Protože místní příležitosti pro zaměstnání jsou extrémně omezeny, mnoho z nich migruje.“(cit. podle Goss - Lindquist, 1995, str. 323, zvýraznění textu není v org.) Pro nižší socioekonomické třídy je migrace tedy jenom reakcí na místní podmínky, které jim neposkytují prostředky k obživě.

Doplněním historicko-strukturálního přístupu o vlivu migrace na hostitelskou zemi, popř. nerovnováhu uvnitř státu jí způsobenou, se zabývají studie, které vysvětlují tvorbu etnických minorit a jejich uplatnění na trhu práce (viz. hypotézy duálního či více segmentovaného trhu práce). Tyto studie samozřejmě nevznikly přímo na podporu tohoto přístupu, proto jsou uvedeny v podkapitole 2.2.3. Vznikly především ze snahy vysvětlit některé jevy ve společnosti, které předchází pojetí buď opomíjelo nebo při jeho vzniku nebyly natolik patrné.

Malá rekapitulace historicko-strukturálního přístupu: snaží se o komplexní vysvětlení dlouhodobých důsledků migrace, vychází z historických podmínek a

strukturálních změn způsobených migračními procesy jak v metropolitní, tak periferní společnosti (viz. Rubenstein, 1992).

Kritika vytýká tomuto přístupu především vysokou spekulativnost a z toho vyplývající omezení při testování a empirickém potvrzení této hypotézy. Další jeho nedostatek spočívá v malé citlivost k rozdílům mezi jednotlivými společnostmi na periférii.

2.2.3 DALŠÍ KONCEPTY A MODELY

Většina dalších konceptů se nachází někde mezi těmito dvěma přístupy, popř. se snaží o začlenění nových poznatků sociologie, či řeší některé dílčí problémy.

MIGRAČNÍ TLAK

Toto pojetí je založeno na ekonomické teorii poptávky a jedná se o analýzu, která je velice blízká funkcionalistickému přístupu, zvláště pak Borjasovu modelu imigračního trhu. Zaměřuje se na vysvětlení zvětšujícího se tlaku imigrantů na hostitelské země.

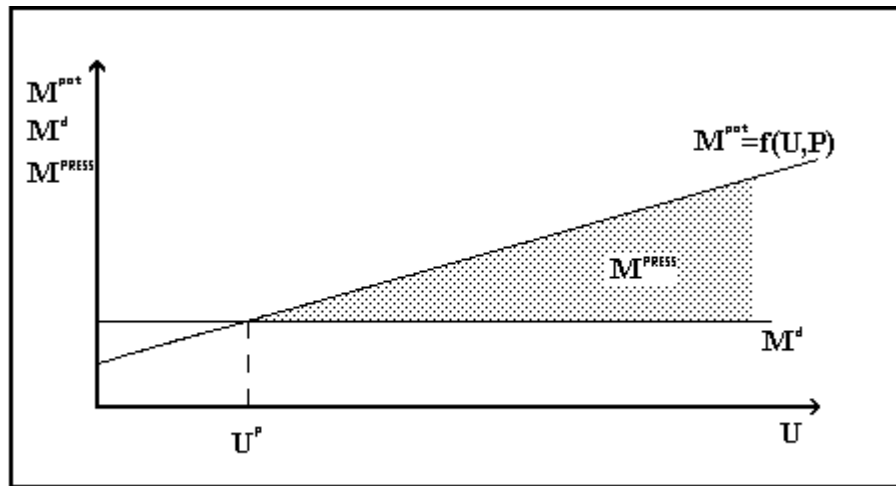
Termín migrační „tlak“¹⁹ (*migration pressure* - M^{press}) je používán ve smyslu přebytku pracovní nabídky, který by vyvolalo snížení důchodu na osobu. Jedná se o agregovanou veličinu na makroekonomické úrovni. Tento termín může být definován jako „světový tlak“ nebo jako tlak na jednotlivé imigrační země. Jeho definice je:

$$M^{press} = M^{pot} - M^D$$

kde M^{pot} je migračním potenciálem v emigračních zemích, tzn. počet obyvatel, kteří v daném čase chtějí opustit svoji zemi, M^{pot} je přímo úměrný k úrovni užitečnosti (U) jednotlivce z migrace (srovnej s *ngm* str.12 tohoto textu) a makrofaktoru (P), který obsahuje velikost populace, popř. její věkovou strukturu; M^D je aktuální migrační nabídka imigračních zemí daná zákony imigrační země a/nebo ochotou zaměstnavatelů přijímat imigranty.

---

¹⁹ Není zatím ustálené používání tohoto termínu, někteří autoři, např. Schaeffer (1993), ve stejném významu používají termínu *migrační přebytek*, zatímco termín *migrační tlak* chápou jako *potenciální migraci*.

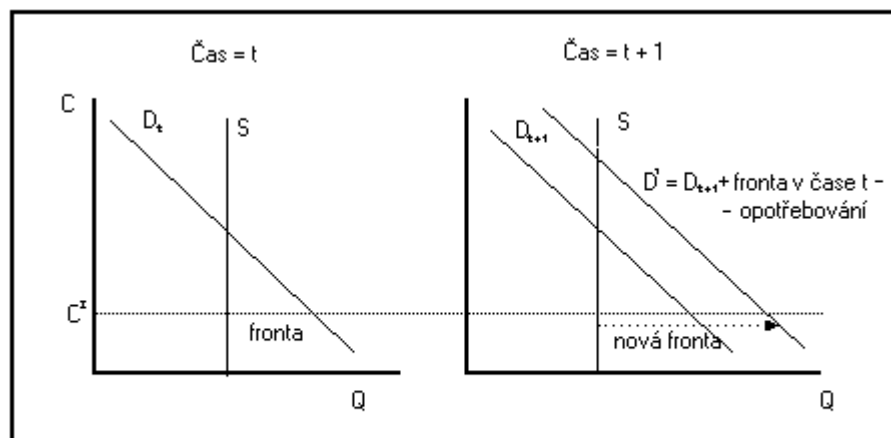

Graf 2.1 Migrační tlak. [podle Straubhaara, 1993, str. 32]

U^P je bod rovnováhy, pokud je $U^P < U$ vzniká migrační tlak.

Migrační tlak zesílí zvýšením U , nebo růstem P , neboli zvětšením populace v emigrační zemi, či růstem sklonu M^{pot} . (zpracováno podle Straubhaara, 1993)

Zesílení migračního tlaku neboli jeho kumulaci v čase na státěm regulovaném migračním trhu vysvětluje Schaeffer (1993) pomocí nákladů na migraci (C^l) a nabídky (S) resp. poptávky (D) po migraci. Poptávka po migraci je definována jako ochota a schopnost (mít finanční prostředky) migrovat. Poptávka po migraci přesahuje nabídku při daných nákladech na ni, imigranti se tak řadí do fronty žadatelů. Délka této fronty je dána rychlostí přijímání (resp. očekávanou dobou k přijetí) a očekávanými přínosy z migrace (viz. graf 2.2). Během doby čekání ve frontě můžou někteří žadatele být znechuceni a upouštějí od záměru migrovat, tzv. opotřebení (*attrition*), nebo odcházejí na trh alternativní, chápej nelegální migrační trh, pokud náklady na něm jsou nižší než náklady ztracené čekáním ve frontě.

Graf 2.2 Náklady na migraci a fronta migrantů [Schaeffer, 1993, str. 69]

Zastánci tohoto přístupu vidí hlavní klady v kompatibilitě s ostatními teoretickými přístupy, tvrdí, že pomocí těchto termínů lze se dívat na migraci nejen jako na individuální volbu a rozhodnutí, ale i jako na odezvu na strukturální změny (viz . Schaeffer, 1993, str. 51).

Kritika je velice obdobná jako u funkcionalistického přístupu: nerespektování historického vývoje a problém znalostí všech informací jednotlivcem pro stanovení užitku z migrace.

HYPOTÉZA DUÁLNÍHO TRHU PRÁCE

Odmítá neoklasickou teorii trhu práce, kde dochází k automatickému čištění trhu a tím pádem k neexistenci nedobrovolné dlouhodobé nezaměstnanosti.

Tato hypotéza předpokládá, že v ekonomice jsou dva sektory: primární a sekundární. V primárním sektoru jsou vyšší mzdy, lepší pracovní podmínky, stabilnější zaměstnání a příležitosti k profesionálnímu růstu, na druhou stranu jsou zde zaměstnavateli očekávány od pracovníků stálé pracovní návyky, dodržování předpisů a většinou se zaměstnanci na tomto trhu vyznačují vyšší kvalifikací, ať už získanou před jejich přijetím nebo během zaměstnání.

Sekundární sektor se vyznačuje pracovními místy s nižší sociální prestiží a s nižší mzdou. Zaměstnavatel nevyžaduje kvalifikaci a ani nepodporuje její získání. Pro tento trh je charakteristická vysoká fluktuace pracovníků z důvodů jejich snadné nahraditelnosti pro zaměstnavatele, je zde snadné zaměstnání získat, ale i naopak ztratit. Velice obtížný je pro tyto pracovníky přístup ke vzdělání, což má za následek vznik bariér mezi těmito sektory. „Místa v sekundárním sektoru jsou pak přiřazena některým sociálním skupinám v procesu selekce, jenž současně znamená i sociální diskriminaci určitých skupin populace nejen v závislosti na kvalifikaci, ale i v závislosti na askribovaných sociálních charakteristikách: jde typicky o ženy, národnostní nebo rasové menšiny, nově vstupující na pracovní trh a jiné“ (Sirovátka-Premusová a kol., 1994, str. 11). Takto vzniklé skupiny se stávají *marginální pracovní silou*, pro kterou je velkým problémem proniknout na primární trh, kde se prosazuje *regulární pracovní síla*. (podrobněji viz. Mareš, 1994, str. 50-52, Kováčová a kol., 1995, str. 112-115, Borjas, 1996, str. 430)

POJETÍ MAKROSTRUKTUR A MIKROSTRUKTUR

Toto pojetí se blíží k historicko-strukturálnímu přístupu, konkrétně k pojetí světové ekonomiky jako systému. Obdobně předpokládá historický přístup založený na konceptu globální interdependence (vzájemné závislosti), ale na rozdíl od něho klade větší důraz na neformální síť imigrantů. Vidí každý migrační pohyb jako výsledek vzájemné interakce mezi makrostrukturami a mikrostrukturami.

Makrostruktury zahrnují politickou ekonomiku světových trhů, mezistátní vztahy, právo, struktury a zvyky etablované státy, přijímající a vysílající migranty. To všechno má usnadňovat nebo zabraňovat migraci a má kontrolovat usazování....

Mikrostrukturou jsou neformální síť, které si vyvinuli samotní migranti, aby se vyrovnali s migrací a usazováním.... Autoři zdůrazňují úlohu informací a "kulturního kapitálu" (znalostí z jiných zemí, schopností pro organizaci cesty, nalezení práce a adaptaci v novém prostředí) na začátku a při udržování migračních přesunů. Neformální síť zahrnují psychologické adaptace, osobní vztahy, modely rodin a domácností, přátelská a společenská pouta, vzájemnou pomoc v ekonomických a společenských situacích. Neformální síť spojuje „migranty a nemigranty dohromady do komplexní pavučiny sociálních rolí a interpersonálních vztahů. Tyto svazky jsou oboustranné: spojují migranty s těmi, kteří nemigrují v oblastech jejich původu, ale také spojují osídlenec s přijímající populací ve vztazích kooperace, konkurence a konfliktu. Takové síť mohou být chápány jako dynamické kulturní reakce, které jsou základem formování etnických komunit a zachováním rodinných a skupinových pout, která přesahují státní hranice.

Makrostruktury a mikrostruktury jsou spojovány na všech úrovních, každá s ostatními. Dohromady mohou být vysvětlovány jako aspekty přesahující migrační proces. Toto pojetí shrnuje komplexní řadu faktorů a interakcí, které vedou k mezinárodní migraci a ovlivňují její kurs. (Castles-Miller, 1993, str.22-24)

MODEL ŘETĚZOVÉ MIGRACE

Tento model se na rozdíl od modelu *pull-push* zaměřuje na vnitřní dynamiku migračních procesů. Velký důraz klade na neformální sociální síť mezi imigranty a domácími společnostmi, ale zohledňuje i vztahy imigranta a hostitelské společnosti. Vychází z předpokladu, že počáteční impuls dlouhodobého migračního procesu, resp. usazování migrantů je dán pracovní migrací mladých lidí (většinou mužů), jejichž hlavním motivem je vytvoření si úspor v ekonomice, kde je vyšší mzda, popř. lepší pracovní příležitosti. Tyto úspory chtějí po návratu domů využít k zlepšení svých životních podmínek. Po určité době se část migrantů vrací, ale ostatní se usazují v hostitelské zemi natrvalo. Tento proces popisují Castles a Miller (1993, str. 25) pomocí níže uvedeného čtyřstupňového modelu:

- 1) dočasná pracovní migrace mladých pracovníků, remittance platů a trvalí orientace na domovskou zemi;
- 2) prodlužování pobytu a rozvoj sociálních sítí založených na spřízněnosti nebo společné oblasti původu a potřeba vzájemné pomoci v novém prostředí;

3) opětovné spojování rodin, rostoucí vědomí dlouhodobého usazení, rostoucí orientace směrem k hostitelské zemi a vznik etnických komunit s jejich vlastními institucemi (asociacemi, sdruženími, obchody, kavárnami, agenturami, profesemi);

4) stálé usazení, které závisí na vládní politice a chování populace přijímající země, vede buď k zaručení legálního statutu a eventuálně občanství, nebo k politickému vyloučení, socioekonomické marginalizaci a k formování trvalých etnických minorit.

Dle autorů tento model velice přesně vysvětluje migrační proces z oblasti Středozemního moře do západní Evropy a Austrálie a z Latinské Ameriky a Asie do Severní Ameriky v období po roce 1945, s čímž musíme souhlasit. Velkou část těchto pohybů tvořila pracovní migrace, následována opětovným spojováním rodin, usazováním a formováním komunit. Model lze také použít pro migraci z bývalých kolonií do původních koloniálních metropolí. Problém ale nastává při vysvětlování vzniku migrace a u masových přesunů uprchlíků, popř. u pohybu vysoce kvalifikované pracovní síly.

FORMOVÁNÍ ETNICKÝCH MINORIT

Souhlasím z Castlesem a Millerem (1993), že teorie migrace a teorie o etnických menšinách by se neměly zkoumat odděleně, protože mezi nimi je přímý kauzální vztah. Tato závislost platí dvojnásob při hodnocení dopadu imigrace na hostitelskou společnost. V této části se budeme věnovat teoretickému rámci problému, podrobnější rozbor začleňování jednotlivých skupin imigrantů do společnosti bude proveden až v části věnované jejím dopadům (viz. kap. 3.3).

Usazování imigrantů a jejich začlenění do hostitelské společnosti může probíhat různými způsoby, závisí to jednak na postoji státu a celé společnosti vůči nim, ale taky samozřejmě na imigrantech samotných, resp. na velikosti toku a příčinách jeho vzniku, a na struktuře tohoto toku podle kvalifikace, která bývá definována v termínech příslušnosti k určité sociální třídě. Lze říci, že imigranti s vyšší kvalifikací se snáze začleňují do hostitelské společnosti než ti bez kvalifikace. Formování etnických menšin také závisí na jejich rozmístění v prostoru a tím i jejich odolnosti vůči asimilaci, i když je zde problém závislosti tohoto rozmístění na postoji společnosti. (srov. Fernández-Kelly - Schaffler, 1994, str. 666)

Postoj spoločnosti vůči imigrantům může být charakterizován dvěma extrémy. „V jednom extrému, který se projevuje otevřeností k usazování, poskytováním občanství a postupným přijímáním kulturní diversity, to povede k formování *etnických komunit*²⁰, které jsou vnímány jako součást multikulturální společnosti. Druhým extrémem je popření skutečnosti usazování, odmítnutí udělení občanství a práv usazeným cizincům a odmítání kulturní diversity, což může vést k formování *etnických minorit*²¹, jejichž přítomnost je považována za velmi nežádoucí a rozvratnickou. V prvním případě imigranti a jejich potomci jsou viděni jako integrovatelná součást společnosti, která je ochotna přeformovat svoji kulturu a identitu. V druhém případě jsou imigranti vyloučeni a odsunuti na okraj společnosti, která je rozhodnutá uchovat mýty o neměnné (*static*) kultuře a homogenní identitě“. (Castles-Miller, 1993, str. 26, zvýraznění textu není v org.) Většina zemí se nachází někde mezi těmito extrémy.

Etnická minorita v tomto smyslu může být vymezena jako skupina, která má některou z těchto vlastností:

- podřadné postavení skupiny v komplexu společnosti;
- zvláštní fyzické nebo kulturní znaky, které jsou dominantní skupinou pokládány za méně vhodné;
- sebeuvědomování skupiny, která je dohromady svázána na jedné straně jazykem, kulturou a pocíty sdílené historie, tradice a osudu a na druhé straně sociální pozicí v dané společnosti;

---

²⁰Pojem *etnická komunita* je možno chápat jako synonymum pojmu *národnostní menšina* nebo jako neutrálnější pojem *etnikum* či *etnická skupina* (viz Šatava, 1991, str. 46) a je definován jako „souhrn lidí, kteří mají společnou etnicitu a etnickou příslušnost, odlišnou od jiných analogických skupin“ (Brouček a kol., 1991, str. 244) (pozn. překl.)

²¹Definice *minority*, resp. *menšiny* je velice problematická: např. podle Capotortisovy definice, která zahrnuje i neetnický faktor, minoritou je „skupina početně slabší než zbytek obyvatelstva státu, nacházející se v nedominantním postavení, jejíž příslušníci - coby občané daného státu - mají etnické, náboženské nebo jazykové rysy, kterými se odlišují od zbytku obyvatelstva a vykazují, byť implicitně, smysl pro sounáležitost zaměřený na uchování své kultury, tradic, náboženství nebo jazyka“ (cit. podle Šatava, 1991, str. 46). Tuto definici ale v daném kontextu nemůžeme použít, protože se pojí spíš s pojmem *etnická komunita* v textu.

Pojetí *minority* u Castles-Miller (1993) vychází z americké sociologie. Podle sociologa A. M. Rose, aby se ze sociálních skupin, které mohou být vymezeny třeba podle jazyka či náboženství, staly *minority*, je zapotřebí širších souvislostí se sociálními, politickými a historickými poměry. V tomto smyslu uvádí: „Vůbec nelze tvrdit, že všechny skupiny rozlišované na základě rasy, náboženství, národnosti nebo jazyka jsou menšinovými skupinami. V průběhu osmnáctého a devatenáctého století nebyli Židé náboženskou menšinovou skupinou v naší zemi. V současné době Američané irského původu již nejsou národnostní menšinou, ačkoliv jí kdysi byli. Skupina je menšinovou skupinou, jestliže je předmětem předsudků a diskriminace dominantních skupin a jestliže si členové o sobě myslí, že jsou menšinovou skupinou.“ (cit. podle Pecka, 1993, str. 73). (pozn. překl.)

- členství v etnické minoritě je do určité míry předáváno následujícím generacím podle původu.

Etnická minorita tedy může být produktem „jak ‘other-definition’ tak ‘self-definition’“²². ‘Other-definition’ znamená připisování nežádoucích charakteristik a přiřazení podřadné sociální pozice dominantní skupinou. ‘Self-definition’ se vztahuje k vědomí členů skupiny k sounáležitosti na základě sdílené kultury a sociálních charakteristik. Relativní vliv ‘other-definition’ a ‘self-definition’ může být rozdílný. Některé minority jsou formovány procesem vyloučení většinou (což můžeme považovat za *rasismus*). Jiné minority jsou vytvořeny na základě kulturního a historického uvědomění se (nebo *etnické identity*) mezi jejich členy. Pojetí etnické minority vždy zahrnuje určitý stupeň marginalizace nebo vyloučení, které vedou ke skutečným nebo potencionálním konfliktům.“(ibid., str.27)

Vyloučení²³ ze společnosti neboli „other-definition“

Určité formy vyloučení minorit dominantní společností můžeme najít ve většině společností, resp. států. Tyto formy vyloučení či diskriminaci lze rozdělit podle A. M. Rose (cit. podle Pecka, 1993) na tyto charakteristiky:

- ***Ekonomická diskriminace*** je nejúčinnější, poněvadž je základem diskriminace v oblasti práva, politiky i ostatních sociálních vztahů. Existuje zde ovšem i zpětná vazba: diskriminace ekonomická se projevuje jako nedostatek prostředků pro získání určitého stupně výchovy; diskriminace ve výchově s sebou přináší nemožnost dosažení určité profesionální pozice, která by diskriminovaným umožňovala vyšší stupeň výdělků, a tím i životního stylu.
- ***Právní diskriminace:***
  - a) právní řád může obsahovat taková opatření, která dovolují zacházet s minoritami jako s nižšími, méněcennými a podřízenými skupinami;
  - b) vláda a administrátoři ignorují ústavu. Tento typ se projevuje především v době válek (např. deportace občanů válčících stran - Američané v Japonsku a Japonci v Americe v době druhé světové války);

---

²² Rozuměj *other-definition* jako určení (vymezení) druhými a *self-definition* jako sebedefinování (pozn. překl.).

²³ Vyloučení, de facto rasismus lze „definovat jako proces, pomocí kterého sociální skupiny vymezují jiné skupiny jako odlišné či inferiorní na základě fenotypu nebo kulturních znaků“ (Castles-Miller, 1993, str. 29).

c) nesprávný výklad zákona ve prospěch některých vrstev obyvatelstva. Tento typ je nejčastějším typem právní diskriminace v pokročilých zemích. Rasové a menšinové skupiny nemají možnost využívat státních a právních institucí pro svou ochranu;

- **Diskriminace v politice** se obvykle zakládá na diskriminaci v oblasti práva. Lidé, kteří nemají právo volit, nemohou být ani voleni a nemohou zaujímat žádná rozhodující místa v politicko-mocenských institucích. Minority nemají pozice v úřadech, v institucích, které rozhodují, tudíž nemají ani podíl na politické moci, ani nemají funkcionální politickou autoritu. V Americe má velký význam volební právo a jeho odepření minoritám má vliv nejen na výběr kandidátů, ale i na sociální status, roli a prestiž členů minorit.

- **Diskriminace ve společenských vztazích**, která se obvykle nazývá sociální diskriminací, se projevuje v různých přímých a nepřímých zákazech podílet se na „společenském životě“. Jsou to např. zákazy používat veřejnou dopravu, účastnit se koncertů, divadel, navštěvovat restaurace apod..

Někteří autoři, např. Castles-Miller (1993), vymezují vyloučení minorit resp. rasismus na institucionální, někdy nazývaný *rasismus strukturální*, kde moc dominantní skupiny je udržována rozvinutými strukturami (jako jsou zákony, politická a administrativní praxe), které nepřipouštějí jejich diskriminaci, a na *rasismus neformální* (neoficiální), čímž je míněno rasistické chování členů dominantní skupiny.

Stát nebo spíše vláda má velice silné prostředky na prosazení diskriminace, s jejím odstraněním už je to horší: vliv státu na neformální diskriminace je nepřímý a její odstranění je dlouhodobý proces. Jedním z nejdůležitějších prostředků je *naturalizace*²⁴ cizinců, což zcela odstraňuje institucionální diskriminaci, ale tomu se většina států brání, typický je příklad Německa²⁵ a jeho turecké menšiny, která zde žije už několik generací a stále nemá právo na německé občanství. Naturalizace proto bývá

---

²⁴ Naturalizací rozumíme výslovné propůjčení státního občanství osobě, která dosud náležela jinému státu. Státním občanstvím se rozumí souhrn práv a povinností, plynoucích z příslušnosti osoby ke státu. Přesné vymezení ale zní: „státní občanství je osobní právní poměr určité fyzické osoby k určitému státu bez ohledu k podobnému faktickému poměru založenému pobytem nebo bydlištěm v daném státu“ (Černý-Valášek, 1996, str.15).

²⁵ Státní občanství jednotlivé státy udělují buď podle principů - **ius sanguinis**, což znamená, že zde je důležitý pokrevní svazek (dítě má občanství rodičů), nebo podle principu - **ius soli**, to znamená že rozhodující je místo narození; zcela tento princip uplatňovali např. v Anglii, USA až do poloviny 19.století a mnohé jihoamerické státy ho uplatňují dosud. A tak se může stát při strohém uplatňování jednoho či druhého principu, že dítě nemá žádné občanství a nebo má hned dvě. V některých státech se

nejdůležitějším cílem imigrantů. Problém občanství se díky stále se zvyšující migraci dostává do popředí.

Jakékoliv vyloučení (a nemusíme hned mluvit o rasismu, stačí jen nepříznivé politické nebo společenské prostředí) má velice silný vliv na tvorbu minorit. „Other-definition“ je podle mě velice důležitou složkou při tvorbě minorit, resp. pokud existuje tendence k vyloučení, je vysoce pravděpodobné, že vznikne minorita. Pokud tyto tendence nejsou, pak vytvoření minority závisí jenom na imigrantech.

Etnická a kulturní identita a „self-definition“

Pocit příslušnosti ke skupině, popř. etnická identita tzv. *eticita*²⁶, která je založena na představách společného původu, historie, kultury, na společných zkušenostech a hodnotách, je pro minority důležitým prostředkem pro psychické vyrovnání se s novým, tzn. stresujícím prostředím. To vysvětluje, proč mezi nimi existuje velice silný pocit sounáležitosti. Tyto představy se mění velmi pomalu a přenášejí se z generace na generaci, což má za následek jejich dlouhodobý charakter. Etnicita se nemusí vztahovat jenom na příslušníky jednoho národa, ale může mít charakter příslušnosti k nadskupině, které má některé společné prvky jednotlivých skupin, např. jazyk u Hispánců.

Vysvětlení vzniku resp. původu etnicity, a tím i částečně minorit, se u jednotlivých autorů liší. Geertze označuje etnicitu jako *primodiální vazbu*, která vyplývá z narození v určité náboženské komunitě, z používání určitého jazyka, popř. dialektu, a provádění určitých sociálních praktik. V tomto pojetí etnicita je jev presociální: něco co je dáno člověku hned při narození.

Na druhé straně mnoho antropologů používá koncept „situační“ etnicity. Členové určitých skupin se rozhodují k „vyvolání“ etnicity podle kritéria self-definition v situacích, kdy taková identifikace je potřebná nebo užitečná. Tím se vysvětluje variabilita etnických hranic a změny charakteristických rysů v čase. (...)

Toto pojetí se přibližuje k sociálním teoriím, které chápou etnickou identifikaci nebo mobilizaci jako racionální chování, určenou k maximalizaci moci skupiny v tržní konkurenci. Takové teorie mají své kořeny v konceptu „sociálního uzavření“ Maxe Webra, pomocí něhož postavení skupiny ustanovuje pravidla a praktiky k vyloučení ostatních z důvodu získání konkurenčních výhod. Pro Webra (jako i pro Marxe) organizace podle „emočních kritérií“ (jako je

---

oba principy různě spojují (např. USA dnes). V Německu je větší důraz kladen na princip *ius sanguinis*. (podrobněji viz. Černý-Valášek, 1996)

²⁶ Pojetí *eticity* je zde chápáno podle W. Sollorse (viz. Dubovický, 1996b, str. 229). Toto pojetí je rozdílné od vymezení podle Hubingera, který rozlišuje mezi pojmy *eticita* jako systém a *etnická příslušnost* jako projev vědomí o existenci tohoto systému a o individuální či skupinové sounáležitosti s ostatními participanty na tomto systému. (viz. Brouček a kol., 1991, str. 241). V pojetí této práce jsou ale oba pojmy brány jako synonyma.

víra, etnická identifikace nebo společné vědomí) byla v dlouhém období pravděpodobně nahrazena organizací podle ekonomických zájmů (třídy) nebo byrokratické racionality. Nicméně používání těchto nástrojů může být racionální, jestliže to vede k úspěšné mobilizaci a rozvoji sociální síly.

Mnoho dalších sociologů zcela odmítá pojetí etnicity, vidí ji jako „mýtus“ nebo „nostalgií“, která nemůže přežít proti racionálním silám ekonomické a sociální integrace ve velkém měřítku industriálních společností. Ale je těžké ignorovat rostoucí významnost etnické identity a mobilizaci ve většině vyspělých zemí, proto mnoho studií se pokoušelo najít spojení mezi etnicitou a mocí. Např. studie „etnického obrození“ amerických sociologů Glazara a Moynihana zdůrazňuje politickou úlohu etnické identifikace: fenotypické a kulturní charakteristiky jsou používány k zesílení skupinové solidarity, aby usilovaly o větší výhodu na trhu nebo o zvýšený příděl prostředků státem. Bell vidí etnickou mobilizaci jako substituci za slábnoucí sílu třídní identifikace ve vyspělých průmyslových společnostech. (Castles-Miller, 1993 str. 28-29)

Etnicita, ať už vznikla jakkoliv, může taky sloužit jako znak (společně s dalšími znaky jako jsou např. fenotyp, náboženství apod.) pro vymezení hranic mezi minoritou a dominantní skupinou.

Je zde nutné podotknout, že etnicita nesouvisí jenom s minoritami, ale dá se říci, že každý člen společenství má etnicitu, protože „je nesporným faktem, že v životě každého etnického společenství hrají významnou úlohu symboly jeho vnitřního ztotožnění se sebou samým - atributy jeho etnické identity“ (Šatava, 1990, str. 19). Tyto atributy (resp. symboly) hrají u malých etnik ve srovnání s velkými národy s tradicí nepřerušovanou několik staletí (Velká Británie, Španělsko) daleko významnější roli, ale jsou taky důležitější pro velká etnika, která si obtížně hledala cestu k národní jednotě v relativně nedávné době (Německo).(viz. *ibid.*, str. 20-21). Těmito symboly, s kterými se členové menšin mají potřebu ztotožnit, popř. sebeidentifikovat, může být (ale nemusí) celá řada prvků: jazyk (popř. dialekt či slang); heraldické symboly (popř. vlajkové symboly); hudba (zvláště pak hymna, ale může se sem zařadit i „rap“ muzika u mladých amerických černochů); literatura; charakteristické pokrmy. Dnes se jimi mohou stát i úspěšní sportovci (basketbaloví hráči) popř. sportovní kluby; a totéž platí o filmových hvězdách či představitelích populární hudby. (srov. Šatava, 1990 a 1991).

Jeden z důvodů, proč se etnicitou a jejím uchováním pomocí symbolů relativně podrobněji zabýváme, má své opodstatnění v tom, že právě tyto procesy pomáhají minoritám v udržení svých kultur²⁷ a tím de facto zabráňují jejich úplné asimilaci neboli změně etnicity. Vztah mezi etnicitou a kulturou je velice blízký, např. Csampai (1992, str. 45) vidí etnicitu jako tu část kultury, která se vstřebává do národa a zanechává v něm

---

²⁷ Kulturu zde chápeme jako relativně integrovaný celek, „který zahrnuje chování, činnost a výtvořiny určitého souboru lidí, přičemž toto chování se řídí více méně závaznými společenskými vzory, které se vytvářejí ve vzájemných vztazích mezi lidmi tohoto souboru a jsou předávány z generace na generaci“ (Csampai, 1992, str. 42).

výrazné stopy. Kultura zde nevyjadřuje jenom vztahy k symbolům, ale i kulturu společenského chování, politiky popř. materiální spotřeby.

Musíme si při rozboru minorit uvědomit, co pro jednotlivé členy kultura znamená: pro mnohé má klíčovou roli jako zdroj identity a tak jim pomáhá zachovat si odolnosti k vyloučení a diskriminaci. „Vztah k původní kultuře pomáhá lidem udržet vlastní hrdost a osobní identitu v situaci, kdy jejich schopnosti a zkušenosti jsou podkopány. Ale neměnná, primitivní kultura nemůže vyřešit tento problém, protože neposkytuje orientaci nebo ochranu v nepřátelském prostředí. Dynamická podstata kultury leží v její schopnosti spojit historii a tradici skupiny se současnou situací v migračním procesu. Kultury menšin a migrantů jsou trvale přetvářeny na základě potřeb a zkušeností skupiny a jejich interakci se současným sociálním prostředím.“(Castles-Miller, 1993, str. 33)

Závěrem této možná trošku nesourodější podkapitoly bych chtěl konstatovat, že je nezbytné pochopit vývoj etnických kultur, stabilizaci osobních a skupinových identit a formování etnických komunit jako stránky jednoho procesu. A ještě, že tento proces není uzavřen a samostatný. Záleží na stálé interakci se státem, občanskou společností a ostatními skupinami v imigrační zemi, jakožto i se skupinami a institucemi v zemi původu. Navíc, etnická kultura a identita je jenom jedním aspektem sociálního bytí pro členy etnických minorit. Pohlaví, třída a věk skupinové kultury a identit jsou také stálé přítomné. Takto imigranti a jejich potomci nemají neměnnou, uzavřenou a homogenní etnickou identitu, ale spíše dynamické a různorodé identity, ovlivněné různými kulturními, sociálními a jinými faktory. (viz. ibid., str. 34)

2.3 TEORETICKÝ PŘÍSTUP K DOPADŮM IMIGRACE POUŽITÝ V TÉTO PRÁCI

Tato práce si klade za cíl analyzovat dopady imigrace na společnost, a to jak z pohledu funkcionalistického paradigmatu, tak i z historicko-strukturálního. Při určitém zjednodušení se dá říci, že krátkodobé popř. střednědobé dopady byly hlavním ohniskem pozornosti vědců, kteří vycházeli z funkcionalistického přístupu. Na dlouhodobé změny se zaměřily především historicko-strukturální studie. Uvedení obou přístupů je podle mého názoru nutné k celostnímu pohledu na daný jev. Myslím si, že zde u dopadů na hostitelskou zemi mezi těmito přístupy je *komplementarita*²⁸, upozorňuji už předem, že se nesnažím ani v nejmenším o syntézu těchto rozdílných paradigmat.

Jedná se o to, že problém rozporu dvou teorií týkajících se jednoho jevu nemusí nutně znamenat chybu jedné z nich. Samozřejmě, že tento princip nelze aplikovat vždy a všude, příkladem tzv. falešné komplementarity byl pokus kvalifikovat náboženský a vědecký popis skutečnosti za komplementární, proto je snaha o přesnější vymezení podmínek pro použití tohoto principu²⁹. Pro potřebu této práce lze stanovit tyto charakteristiky komplementárních pojmů: oba komplementární pojmy

- 1) vzájemně se vylučují;
- 2) týkají se různých stránek jednoho jevu;
- 3) používají rozdílných empirických a teoretických metod;

---

²⁸ Princip komplementarity byl formulován ve fyzice v souvislosti s korpuskulárně vlnovým dualismem, což znamená, že „při popisu některých jevů je nutné hovořit o částicích jako o vlnách, při vysvětlování jiných musíme naopak přejít od vln k částicím“ (Hawking, 1997, str. 64). Tento princip se posléze rozšířil na situace i v jiných vědních oborech, např. v chemii - chemické vlastnosti atomů a pohyb elektronů uvnitř atomu; v psychologii - rozum a instinkt, myšlení a činnost; v poznání - rovnováha mezi snahou o vyčerpávající pohled na život a lidskými možnostmi, atd. (viz. Petrušek, 1993, str. 37) Podle mého názoru aplikace tohoto principu ve společenských vědách znamená, že při zkoumání určitého jevu musíme použít nejen vhodné nástroje, ale dokonce vhodné paradigma.

²⁹ Někteří autoři formulují principy komplementarity velice přísněji, např. podle A. Bednarczyka „dva popisy pokládáme za komplementární, jestliže 1. se týkají dvou nebo více zcela odlišných aspektů zkoumaného jevu, přičemž tyto aspekty mají charakter protikladů zásadních, nikoliv technických, 2. tyto aspekty zkoumáme pomocí zásadně odlišných, obecných empirických a teoretických metod, 3. zkoumajíce jeden aspekt, automaticky vylučujeme možnost současného zkoumání druhého, 4. v tomto významu aspekty a jim odpovídající obecné metody, přístupy, popisy či zákonitosti stojí zcela proti sobě, 5. v tomto významu se vzájemně doplňují a »položeny« na sebe splňují vstupní podmínku vyčerpávajícího popisu zkoumaného předmětu“ (Petrušek, 1993, str. 37), ale na druhou stranu zase Weinberg formuloval zobecněný princip komplementarity takto: „Jestliže z jakýchkoliv důvodů pozorovatelé nemohou provést pozorování absolutně přesná, pak vzniká komplementarita. Protože však vždycky vystupují nějaké příčiny, které znemožňují provést pozorování absolutně přesná, můžeme formulovat obecný zákon komplementarity: každá dvě hlediska jsou komplementární.“ (ibid., str. 38)

4) jsou nutné k reprodukci celostního obrazu chování zkoumaného jevu.

Tyto charakteristiky u dopadů jsou v zásadě mezi oběma přístupy splněny. Abych se vyhnul nařčení z neplodného eklektizování, uvedu příklad z Petruska:

Konflikt a integrace.

Dichotomie 'konfliktualistických' a 'rovnovážných' modelů společnosti je notoricky známa jako učebnicový spor teoretický i ideologický. Dahrendorf, kdysi standardně etiketizovaný jako 'nemarxistický konfliktualista', k té věci píše:

„Existují takové sociologické problémy, k jejichž vysvětlení poskytuje dostatek odpovídajících předpokladů integrační teorie společnosti, jiné problémy mohou být vysvětleny jedině v pojmech koercivní (konfliktní) teorie společnosti. Vystupují tedy otázky, ve vztahu k nimž se obě teorie zdají adekvátní. Pro sociologickou analýzu je společnost dvouhlavým Janusem, jehož dvě tváře jsou rovnovážnými aspekty téže skutečnosti.“

Nejde snad o 'eklektické směšování' dvou kontradiktorních paradigmat? Takové stanovisko by bylo na místě, kdybychom chtěli společnosti ve stavu krize vysvětlovat 'rovnovážným modelem' a společnosti ve stavu relativní stabilizace výhradně modelem konfliktualistickým. (Petrusek, 1993, str. 31)

V našem případě funkcionalistické modely se zabývají především dopady na mzdy nebo na systém sociálního zabezpečení či na konkurenceschopnost země, což se týká střednědobého, popř. krátkodobého časového horizontu, a na dlouhodobé změny společnosti (rozuměj problémy asimilace a formování etnických minorit) se zaměřují studie spíš historicko-strukturální. Musím upozornit, že princip komplementarity v pojetí této práce se nedá ztotožnit s multidisciplinárním přístupem, i když lze mluvit také o komplementaritě mezi jednotlivými disciplínami.

Při analýze dopadů se tedy budu snažit o jejich zachycení v celé jejich komplexnosti u hostitelské společnosti, tzn. o jejich historický vývoj, legislativu imigračních zákonů a postavení minorit, sociální a ekonomické podmínky. Je ale nutno brát ohled i na širší souvislosti, mám tím na mysli to, že společnost se nenachází ve vakuu, ale je ve vztazích s dalšími zeměmi, proto následující kapitola je zaměřena na historický vývoj migrace v celém světě a na jeho rysy, které se objevily v nedávné době.

2.4 STRUČNÝ NÁSTIN HISTORICKÉHO VÝVOJE MIGRACE

Je problémem, kde začít, protože, jak bylo řečeno Böhnigem: „historie lidstva je historií migrace“ (cit. podle Rystad, 1992, str. 1172). Toto tvrzení, ač možná trochu nadsazené, má velice blízko k „teorii katastrofického pokroku“ vypracovanou R. E. Parkem. „Podle ní je civilizace produktem migrací a z nich vyplývajících kolizí, konfliktů a konečného splynutí lidí a kultur. Migrace byly vždy doprovázeny válkami a dobýváním a podřízení fixovalo společenský řád a vztahy, ve kterých se pak objevilo smíšené manželství a kulturní výměna. Izolace naopak vyvolávala kulturní stagnaci, prodlužovanou mírem, takže válka se nakonec stala vysvobozením.“ (Dubovický, 1996a, str. 64)

Pohyb resp. stěhování³⁰ člověka (i pračlověka) byl jeho přirozeností od prvopočátku, kde přesun byl nutností k přežití v prostředí, byl to pohyb za potravou nebo útěk před nepříznivými podmínkami či před nepřátelskými sousedy. U nomádských kmenů, které se živily, popř. se živí lovecko-sběračským způsobem, je pohyb z místa na místo základem jejich existence, to lze říci i o pozdějších kmenech pasteveckých, které nemají trvalé sídlo. Lovecko-sběračským vývojovým stádiem museli projít všichni naši předci, dá se říci, že díky tomuto pohybu je druh *homo sapiens sapiens* rozšířen po celé zemi, což se odehrálo již před 38 000 až 35 000 lety (viz. Vallin, 1992, str. 55). Toto rozšíření lze považovat za velice výjimečné zvláště ve srovnání s živočichy, kteří jsou fyzicky mnohem zdatnější a pohyblivější než člověk (viz. Korčák, 1964, str. 114).

Obrovská změna nastává ve formě tohoto pohybu při objevu zemědělství, kdy lidé začali být schopni zakládat si relativně stálá osídlení (viz. Cameron, 1996, str. 43). Tento proces proběhl v období 5 000 - 4 000 let př. n. l. v tzv. *neolitické revoluci*³¹, kdy

---

³⁰ Podle J. Korčáka tato vlastnost souvisí s lidskou inteligencí, tzn., že příčinou tohoto pohybu není jenom přesun za potravou, ale i „odvěká lidská touha po lepším životě, která působí všeobecně jako elementární síla mající povahu pudu. Člověk se nespokojuje s pouhým existenčním minimem, ale touží po něčem lepším a jiném, než mu poskytuje domácí prostředí. Opouští je a stěhuje se jinam, kde doufá nalézt lepší životní podmínky, než měl doma. Je to tendence výjimečná, která jinak v přírodě neexistuje. Potřeby každého biologického druhu oscilují uvnitř určitého úzkého a relativně stálého rozmezí. Jen člověk se snaží své potřeby neustále zvětšovat. Tato touha mít stále více má základní význam i pro geografické rozložení obyvatelstva a zasluhuje zvláštního vědeckého termínu; označíme ji pomocí řečtiny slovem *pleonexia*.“ (Korčák, 1973, str. 19)

³¹ Tato revoluce však nezměnila reprodukční chování, tzn., že s růstem možností obživy rostly i možnosti populačního růstu, avšak tento růst zůstával omezený hranicemi *přirozeného řádu reprodukce* (viz. Vallin, 1992, str. 57), tzn., že velikosti populace jsou redukovány válkami, epidemiemi a hladomory, které vylučují trvalý růst. Tyto regulátory růstu provádí selekci populace, ale jak už tvrdí J.B. Moheau (1746-1794) u války jde o „opačnou selekci“ (nepřirozenou), tzn. vybíjí silné a zdravé jedince zatímco

se právě díky zemědělství počet lidí zdesateronásobil na počet cca 150 milionů (viz. Vallin, 1992, str. 57). Od té doby de facto můžeme mluvit o migraci, jak ji chápeme v současnosti (viz. kap. 2.1 tohoto textu) a také o superpozici migračních vrstev (viz. níže).

Přeskočíme období, kdy se díky stabilnějšímu charakteru rolnických osad a nadprodukcí potravin rozvíjela propracovanější dělba práce, jež měla za následek specializaci, čímž docházelo k větší efektivnosti a k technologickému pokroku a vzniku nových řemesel. Nadprodukce a specializace byly příčinou rozvoje obchodu, lépe řečeno vytvoření nových forem směny. (viz. Cameron, 1996, str. 45). V konečném důsledku to vedlo k vytvoření městských států a říší, čímž se už dostáváme do starověku.

Právě vznik říší a posléze jejich expanze byly de facto formou migrace dominantní populace. Měli bychom rozlišovat, zda se jedná o migraci do obydlených oblastí, či nikoliv, protože v prvním případě se většinou jedná o válečná tažení, při kterých ve složení migrantů naprosto převládá mužská část populace. V imigrační zemi nastává demografická změna, zvláště pokud její mužské obyvatelstvo bylo decimováno bojem. „Přívalem cizího mužského obyvatelstva se přenášejí do populace imigrační země nové fyzické i duševní vlastnosti a migrace tak přispívá k vyrovnávání rozdílů mezi národy“ (Korčák, 1964, str. 115). Podle něho se jedná o tzv. **superpozici migračních vrstev**, kde za původní etnické útvary se pokládají skupiny geneticky spjaté s určitou genetickou oblastí. „J. Korčák rozeznává primární a sekundární etnickou diferenciaci. Primární diferenciaci vzniká z dlouhého trvání populace v jedné přiměřeně velké oblasti, která má jiné přirozené životní podmínky než oblasti ostatní. Sekundární diferenciaci je výsledkem migrací. Autochtonní populace, která nabyla v určitém prostředí specifické vlastnosti, je doplňována alochtonními složkami z jiných lokálních populací.“ (Pavlík a kol, 1986, str. 514). Migrace jsou doplňujícím činitelem etnogeneze, dochází ke sloučení nově příchozích migrantů (tj. alochtonní populace) s původním obyvatelstvem (tj. autochtonní populace). Toto je částečně v rozporu s představami některých historiků, že při expanzi docházelo k vytlačení celých kmenů. Ukázkovým příkladem tohoto rozporu je tzv. stěhování národů vyvolané expanzí

---

neduživí, slabí, slabomyslní a jinak poškození jedinci, kteří se války nikdy neúčastní, jsou v domovech a plodí další populaci (viz. Šubrtová, 1989, str. 206).

Hunů³², která vytlačila germánské kmeny z Krymu a ti pak zase keltské obyvatelstvo ze střední Evropy. Je otázkou, zda se vytlačení týkalo i usedlé zemědělské populace nebo jen vyšších a středních vrstev. Pokud platí hypotéza o superpozici migračních vrstev, tak jsme potomci keltské populace částečně ovlivněni germánskou a posléze slovanskou alochtonní složkou.

Další velice rozšířenou formou migrace v této době bylo otrokářství resp. obchod s otroky (jedná se o jednu z počátečních forem nedobrovolné pracovní migrace). V tomto období nalézáme i počáteční formy migrace z venkova do nově se objevujících a rozvíjejících se měst.

Dá se říci, že expanze říší velice úzce souvisí s růstem populace, např. Řekové, kteří byli původně zemědělci, byli nuceni populačním tlakem a geografickým prostředím k rozvoji nezemědělských činností: rozvíjí se řemeslo, rybolov doplňuje omezenou zemědělskou produkci potravin; velký význam přísluší obchodu se zámořím, který byl pro Řecko nezbytný. Pokračující populační tlak se stává jednou z příčin ke kolonizaci v Malé Asii a posléze v pol. 8. století př. n. l. vede k dalším kolonizačním výpravám, jejichž výsledkem bylo založení řeckých osad po celém Středozemním moři až k Masilii (dnešní Marseille) a na pobřeží Černého moře. (viz. Cameron, 1996, str. 54). Nechtěl bych sice přeceňovat úlohu zdrojů potravy v historii, ale myslím si, že populační tlak, který způsobí relativní přelidnění³³ může být a dle mne velmi často je jednou z hlavních příčin expanze, resp. kolonizace.

---

³² Předkové Hunů se nejprve usadili v oblasti Střední Asie, kde ve 3. stol. př. n. l. vytvořili nejprve hunský stepní stát a pak rozsáhlou říši, která zaujímala i Mongolsko. Východní část říše si podrobili v 1. stol. n. l. Čiňané.

V 3. stol. n. l. se Hunové ze Západu společně se skupinami, které unikly čínskému područí, vydali podél stepi na západ. „Po dlouho trvajících bojích se sarmatskými *Alany* obsadili nejdříve západní Turkeistán a dostali se až do volžských stepí. V r. 374 rozvrátili říši *Vizigótů* na Krymu a na jižní Ukrajině. V r. 425 již útočili na Tise a Dunaji a pod vedením svého vůdce Atily se dostali až na území Itálie a Francie (r. 451).“ (Wolf, 1984, str. 103) Tato obrovská expanze vyvolala pohyb jak *Alanů*, kteří přesídlili do velkých evropských nížin (Ukrajinské, Uherské, Pádské aj.) a odtud potom pronikali do Itálie, Gálie, tak *Vizigótů*, kteří se usadili v Trákií, kde povstali proti Římanům, jež porazili, poté zpusťošili balkánské pobřeží a posléze se jim podařilo dobýt Řím (r. 410 n. l.). Pak uzavřeli s Římany mír a založili v jižní Gálii samostatnou říši. V důsledkú vpádu Hunů došlo taky k pohybu dalších germánských kmenů, takže Evropa na konci tohoto období měla velice změněnou populaci. S Germány a Sarmaty přišel do Evropy nový styl válčení způsobený vynálezem koňského třmene a ostruh, což umožnilo rozvinout těžké jezdectvo, rozhodující to činitel evropských válek po dalších tisíc let (viz. Dawson, 1994, str. 85-86).

³³ Musíme rozlišovat relativní a absolutní přelidnění, která jsou v tomto textu chápána takto: **relativní přelidnění** znamená nedostatek zdrojů potravy pro danou populaci, který lze odstranit buď zefektivněním, nebo mobilizací dalších výrobních zdrojů použitých k zvýšení produkce potravin, resp. potřeba potravy populace se nachází pod hranicí produkčních možností při dané technologii nebo je možnost získat nové zdroje buď obchodem, nebo expanzí na další území. (tj. migraci). U **přelidnění absolutního** dochází rovněž k nedostatku potravy, jež ale má charakter dlouhodobý a nemůže být odstraněn přerozdělením nebo přístupem k novým zdrojům potravy, a to má za následek, vyvolání

Obdobné formy migrace lze nalézt i ve středověku. Ač byl často vnímán jako období úpadku a stagnace, dochází v zemědělství, jež bylo nejdůležitějším sektorem výrobní činnosti až do nástupu průmyslu v 19. století, k velkým změnám: dvojpole systém rotace osevu byl nahrazen trojpolním³⁴; což velice úzce souviselo se zavedením kolového pluhu. Tyto hlavní změny doprovázela spousta dalších menších inovací, např. vynález kosy, bran, a taky zintenzívnění hnojení živočišnou mrvou, popř. rašelinou, či přidáváním vápna. Došlo také k většímu rozšíření plodin, jako bylo žito, oves. Toto vše mělo za následek zlepšení stravy populace, a tím mírné snížení úmrtnosti, což vedlo k populačnímu růstu: z odhadovaných 12-15 mil. v roce 1000 n. l. v západní Evropě na 45-50 mil. na počátku 14. století (viz *ibid.*, str. 76). Samozřejmě na růst populace mohli působit i další činitelé: např. zvýšení hygieny (zvýšila se spotřeba mýdla ve 13. století), ale k prokázání přímé závislosti bohužel nemáme dostatek informací z této doby. Následkem tohoto růstu došlo ke vzniku a rozvoji měst a k fyzické expanzi evropské civilizace, např. *reconquistě*³⁵, či křížáckým výpravám. Příčiny těchto výprav byly složitější, ovlivněné spíše náboženskými a politickými než ekonomickými motivy, ale i papež Urban II. při zdůvodňování první křížácké výpravy uvádí jako jeden z důvodů „přelidněnou“ Evropu. (viz. *ibid.*, str. 76-77).

Tyto trendy jsou přerušeny velkou morovou epidemií³⁶, která během dvou let (1348-1350) skosila 20-25% obyvatel Evropy (viz Vallin, 1992, str. 59). K ní se v následujících letech přidal hladomor, způsobený nepříznivými klimatickými podmínkami. Dále stoletá válka mezi Francií a Anglií v letech 1338-1453 zpusťovala rozsáhlé oblasti v západní Francii a na východě padla Byzantská říše pod nápor Turků (dobyty Konstantinopole v roce 1453).

---

regulátorů růstu velikosti populace jako jsou epidemie, či hladomor, jež se vzájemně doprovází. Vztah mezi kvalitou výživy a infekcemi byl prokázán Sicriem, Taylorem a Gordnem (viz. Fogl, 1994, str. 774). Dokonce se ukazuje, že chronická podvýživa přispívá k úmrtnosti stejnou, ne-li vyšší měrou než již zmíněné hladomory. (podrobněji *ibid.*, str. 774-775)

³⁴ Dvojpole systém, při němž se každé dva roky nechalo pole ležet ladem, aby se udržela úrodnost půdy a nashromáždil dostatek vláhy, se používal ve Středozeří, kde byla lehká půda a suchá léta, a odtud byl Římany rozšířen do Evropy. Lehké římské pluhu nebyly schopny zorat těžší, jílovitější, ale úrodnější půdu charakteristickou pro severozápadní Evropu. Vynálezem kovového pluhu bylo možno tuto půdu obdělávat. Půda snesla větší zátěž bez ztráty úrodnosti, tak se začal praktikovat trojpole systém hospodaření, což vypadalo takto: jarní setba, sklizena v létě; na podzim ozimá plodina, která se sklídila napřesrok, potom se půda nechala ležet ladem. První záznam o jeho použití je z druhé poloviny 8. stol. z Francie, ale počátkem 11. stol. se praktikoval již po celé severozápadní Evropě. (viz Cameron, 1996, str. 74).

³⁵ Znovudobytí Pyrenejského poloostrova, tzn. vytažení muslimů z výjimkou Granady, ta byla dobyta až v roce 1492.

³⁶ Z této epidemie dýmějového moru se stala endemie s intervalem výskytu 10-15 let.

Překonáním této krize koncem 15. stol. došlo k mírnému růstu počtu obyvatel. Tento růst pokračoval až do počátku 17. století, kdy se opět objevila tradiční omezení velikosti populace formou hladu³⁷, válek a moru. Zvláště pak třicetiletá válka zdecimovala obyvatelstvo střední Evropy. V Čechách poklesl počet obyvatel ze tří téměř na jeden milión.. V období populačního růstu, nelze to ale brát za přímý důsledek, došlo k expanzi námořních objevů, která byla umožněna vznikem menších karavel lépe ovladatelných než velké galeony a také rozvoj kartografie a navigace³⁸ měl na nich velkou zásluhu. Tento rozvoj námořnictví byl způsoben snahou o přerušení monopolu obchodu s kořením, který drželi v rukou Arabové a jejich výhradní odběratelé italské kupci, a také vpádem Turků na Blízký Východ a do Malé Asie. Zpětný vliv zeměpisných objevů se projevil v dovozu nových plodin (např. kukuřice, brambor, fazolí) a domácích zvířat (např. krocan) a tím v zlepšení výživy populace. Příliv zlata a dalších drahých kovů měl za následek prudký nárůst inflace ke konci 16. století (tzv. cenová revoluce se někdy označuje za příčinu vzniku kapitalismu z důvodu přerozdělení majetku mezi sociálními skupinami a poklesu reálné mzdy námezdních pracovníků a snížení bohatství šlechty).

Migrace v této době probíhala především mezi blízkými oblastmi, a to jak z neúrodných oblastí do sice hustěji osídlených, ale více prosperujících nížin, tak z venkova do měst, např. v letech 1500 až 1600 se počet obyvatel Londýna a Sevilly ztrojnásobil. (viz. Cameron, 1996, str. 122-123) Další typ migrace souvisí s rozvojem kolonialismu v této době (viz. následující podkapitola).

2.4.1 KOLONIALISMUS A MIGRACE V 16. A 17. STOLETÍ

V 16. a 17. století začíná období kolonialismu, které se ze začátku týkalo převážně iberských zemí (kolonizace Latinské Ameriky a Mexika Španělskem a Brazílie Portugalskem, které také vlastnilo africké a východoasijské državy), ale brzo byly následovány ostatními zeměmi, především Nizozemím, Anglií a Francií.

Po prvních cestách (nedá se rozlišit, zda byly vojenské či obchodní), jejichž hlavním důvodem bylo nejdříve získání koření, později drahých kovů, popř. dalšího

---

³⁷ Počet obyvatel předběhl jejich schopnost produkce potravin. Přesnější vysvětlení je ale složitější: pomalý pokrok v zemědělských technologiích a stagnace či snad pokles průměrné produktivity v zemědělství, které asi bylo způsobeno vyčerpáním půdy a snížením mezní produktivity práce (podrobněji Cameron, 1996, str. 132-139)

³⁸ Zvláště podporovány mladším synem portugalského krále Jindřichem (1393-1460), zvaným Mořeplavec, který věnoval obrovské množství energie k objevení cesty do Indie kolem Afriky.

zboží, se začaly zakládat kolonie, jejichž hlavním cílem nebyly vojenské či obchodní vztahy. První snahou založit takovou kolonii zaměřenou na zemědělské využití, byla portugalská expedice do Bahie v r. 1549, která měla upevnit panství v Brazílii. Na šesti lodích připlulo nejen 320 vojáků a organizátorů, ale také 300 kolonistů a 400 trestanců jakožto pracovní síly. (viz Korčák, 1964, 115-116).

Rovněž Španělé po vyplenění bohatých říší Inků a Aztéků byli nuceni začít s těžbou v dolech bohatých na stříbro v Andách a Mexiku, ve kterých zavedli evropský způsob těžby, což samozřejmě souvisí s trvalým osídlením. Dále zavedli v Americe pěstování cukrové řepy, což enormně zvýšilo produkci cukru, který se tak stal dostupný i pro běžné Evropany (viz. Cameron, 1996, str. 130-131). Indiáni byli z velké části vyhlazeni a ukázali se jako nevhodní pracovníci. Náhradou za ně začali Španělé dovážet africké otroky již v roce 1503 (viz. Tindall-Shi, 1994, str. 14). Tento obchod³⁹ s otroky se posléze rozšířil v masovém měřítku a významnými odběrateli po Španělech se staly jižní anglické kolonie v Severní Americe a tímto způsobem se do Ameriky dostal značný počet lidí (viz tab. 4.1).

---

³⁹ Organizováním obchodu se nejdříve zabývali Portugalci, po nich Holanďané, Francouzi a Angličané. Obchod probíhal v trojúhelníku, v jehož vrcholech byly americké kolonie, Evropa, Západoafrické pobřeží. Lodě naložené střelnými zbraněmi, noži a dalšími kovovými nástroji, korálky a jinými trezkami, barevnými látkami a alkoholem dopluly k západoafrickému pobřeží, kde své náklady vyměnily s místními kmenovými náčelníky za otroky, což byli buď zajatci, nebo lidé z náčelníkova kmene. Na lodě se naložili spoutaní otroci až k hranicím jejich nosnosti a lodě vypluly směrem do Ameriky, kde byli otroci vyměněni za cukr, tabák a další produkty, s kterými se vrátily do Evropy. Ač úmrtnost otroků během cesty byla velice vysoká (50% i víc), zisky z tohoto obchodu byly značné. (viz. Cameron, 1996, str. 150-151).

Dovoz otroků z Afriky byl zrušen v roce 1815 a „otroctví bylo zrušeno v roce 1834 v britských koloniích, které následovaly v roce 1863 holandské kolonie a v roce 1865 jižní státy USA“ (Castles-Miller, 1993, str. 48).

Po zrušení otroctví byl problém pracovníků řešen náborem zahraničních dělníků, kteří byli vázání smlouvou, jednalo se tzv. *systém kuliů* (kuli - asijský nosič břemene, zde ve smyslu nádeník). „Tento 'systém kuliů' vyžadoval nábor velkých skupin dělníků a jejich transport do místa potřeby. Britské koloniální úřady získaly víc než 30 mil. lidí z Indického subkontinentu. Někteří byli převezeni na Trinidad, Guayanu nebo do ostatních kolonií v Karibské oblasti, aby nahradili osvobozené otroky na cukrových plantážích, v dolech nebo na stavbách železnic v Malajsii a východní Africe. Holandské kolonizační úřady využívaly spíše čínské dělníky na projektech v Holandské východní Indii.“ (ibid., str. 49) Kuliové, jejichž počet se odhaduje na 12 až 37 mil., byli využíváni všemi koloniálními mocnostmi. Až v roce 1941 byl tento systém zrušen v holandských koloniích.

Tito importovaní dělníci snižovali mzdy svobodným dělníkům. Po propuštění bylo usazování kuliů v některých oblastech běžným jevem. Řada z postkoloniálních mezinárodních konfliktů byla následkem právě tohoto využívání kuliů např. nenávist vůči Asiatům v Africe, proti Číňanům v jihovýchodní Asii či proti Indům na Fidži.

Tyto veličiny reprezentují nejlepší současný odhad počtu osob převezených z Afriky jako otroci do Nového světa během období atlantického obchodu s otroky.	
Britská karibská oblast	1 665 000
Britská Severní Amerika (do 1790)	275 000
Spojené státy (po 1786)	124 000
Francouzská karibská oblast	1 600 000
Holandská karibská oblast	500 000
Brazílie	3 646 000
Španělská Amerika	1 552 000
<i>Tab. 4.1 Velikost obchodu s otroky. (Curtin cit. podle Chambers a kol., 1991, str. 730)</i>	

V Severní Americe začíná kolonizace až rokem 1611 a to v teplé Virginii, kde do té doby bylo nanejvýš 500 Evropanů, téměř vesměs Britů. Na kanadském pobřeží byla sice v té době už první francouzská osada, ale soustavnější kolonizace těchto chladných krajů začala až 1623. „První kolonizaci občanského typu představuje výprava ‘Mayflower’ z roku 1620. Připlula do Massachusetts jen se 100 lidmi (v tom ženy a děti), z nichž jen polovina přežila nejbližší zimu. Uvádíme tato čísla o počtu účastníků proto, abychom ukázali, že v 17. století (ještě i v 18.) nebyly technické podmínky pro hromadné vystěhovalectví na velké vzdálenosti.“ (Korčák, 1964, str. 116)

Na druhou stranu koncem 16. století začíná také kolonizace Sibíře. „Roku 1580 překročila Jermakova výprava Ural se 1640 muži a obsadila západní Sibiř až k ústí Tobolu“ (ibid., str. 116). Za 80 let tato kolonizace dosáhla břehů Tichého oceánu.

2.4.2 DEMOGRAFICKÁ REVOLUCE

Po překonání krize v 17. stol. nastává v 18. a zvláště v 19. stol. velký populační růst v Evropě (viz tab. 4.2 a 4.3) zakončený demografickou revolucí (dále jen DR). Důvody tohoto růstu jsou především rozšíření dříve dovezených plodin a nové metody v zemědělství. Dochází také k určitému pokroku v likvidaci epidemií a posléze i k aplikaci Pasteurových objevů ve zdravotnictví.

	Velikost populace (v mil.)					
	1650	1750	1800	1850	1900	1950
Evropa	100	140	187	266	401	559
Spojené království			16,1	27,5	41,8	50,6
Velká Británie ^a		7,4	10,7	20,9	37,1	
Irsko			5,2	6,5	4,5	
Německo			24,6	35,9	56,4	69,0 ^b
Francie			27,3	35,8	39,0	41,9
Rusko		42	56,0	76,0	134,0	180,0
Španělsko			10,5		16,6	28,3
Itálie			18,1	24,3	32,5	46,3
Švédsko			2,3	3,5	5,1	7
Belgie				4,3	6,7	8,6
Nízozemí				3,1	5,1	10,0
^a údaje ze sčítání v letech 1801, 1851 a 1901						
^b Západní Německo						
Tab. 4.2 Růst populace v Evropě. (Pramen: Cameron, 1996, str. 228 a str. 220. Údaje pro Evropu jako celek v letech 1650 a 1750 jsou z Šubrtová, 1989, str. 630 a údaje pro Rusko jsou střední odhady z Pavlík a kol, 1986, str. 533)						

Otázku, proč při populačním růstu nedošlo k absolutnímu přelidnění a vyvolání faktorů (dle Malthuse destruktivních překážek růstu), které je omezovaly (jak tomu bylo v předchozích dobách), ale k DR, nelze jenom vysvětlit zvýšenou produktivitou zemědělství a zlepšenou zdravotní péčí. Dá se říci, že populační přebytek byl částečně pohlcen *rozvýjícím se průmyslem*, dále že *velká část lidí odešla do kolonií*, a také, což částečně souvisí s prvním tvrzením, že s rozvojem světového obchodu⁴⁰ mohlo dojít k dovozu potravin pro průmyslové dělníky, pokud nestačila domácí zemědělská produkce⁴¹. V období poklesu úmrtnosti prodlouženém částečným vstřebáním přebytku změnila populace svoje reprodukční chování, z extenzivního na intenzivní, což lze zjednodušeně chápat jako DR⁴².

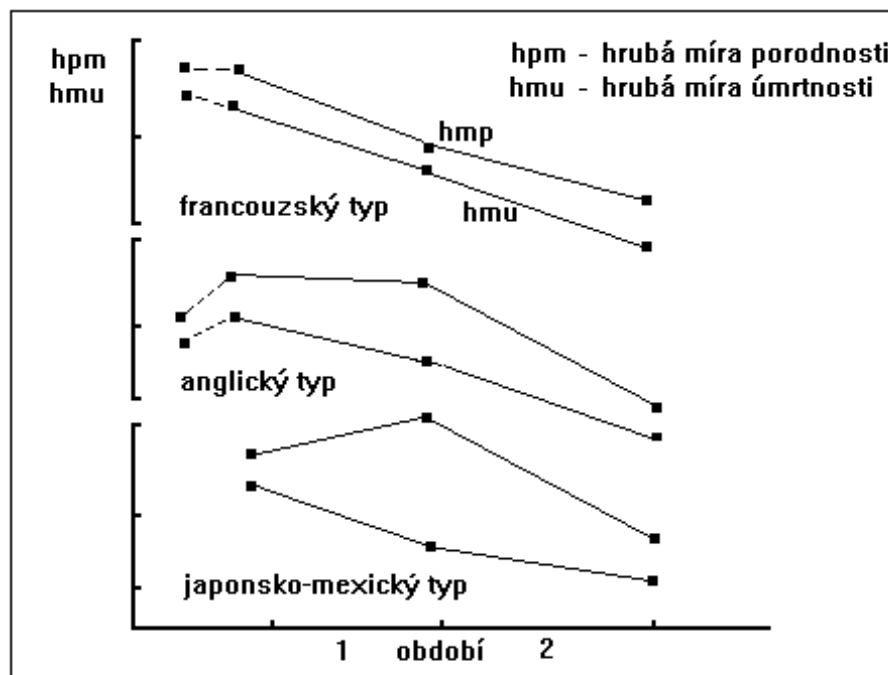
⁴⁰ V 16. a 17. století se změnil charakter komodit v námořním obchodu. V raném středověku to byly hlavně luxusní statky. S růstem měst dochází k obchodu i s běžnějším zbožím. V 16. století tvoří v mezinárodním obchodě velkou část objemu zboží obilí, dřevo, ryby, víno, sůl, kovy, textilní suroviny a látky. Na konci 17. století tvořilo polovinu importu do Anglie dřevo a víc než polovinu objemu jejího exportu tvořilo uhlí. **Dochází k snižování nákladů na mořskou dopravu** z důvodů zlepšení navigace, modernizace lodí a částečnému snížení pirátství. (viz. Cameron, 1996, str. 150)

⁴¹ Jednotlivé důvody ke snížení populačního tlaku jsou vzájemně závislé a to, že se uplatnily v této době, je založeno na předchozím vývoji, i když v tomhle textu to nebylo zřetelně zdůrazněno.

⁴² „Revoluce demografická je především historický proces, který vzniká na určitém stupni vývoje a na jiném opět končí. ... Počátek demografické revoluce je spojen s vyvrcholením evropské renesance, která má v různých zemích různou podobu a nastává v různém časovém okamžiku. Podílí se na něm různé složky společenského rozvoje (úroveň výroby, kulturní úroveň, životní úroveň, stupeň urbanizace, úroveň hygieny a lékařské vědy, úroveň vzdělání aj.) a též předcházející charakter populačního vývoje. **Jde o složitý, vnitřně mnohostranně diferencovaný a v daném časovém úseku všezahrnující proces, který lze nazvat globální revolucí moderní doby.** Revoluce demografická je její součástí. Probíhá postupně ve všech zemích světa. Jde o ojedinělou přeměnu charakteru demografického chování v historii lidstva, která je nejlépe vystižitelná pomocí ukazatelů: v průběhu demografické revoluce klesá hrubá porodnost z úrovně 45-50‰ na úroveň pod 20‰ a hrubá míra úmrtnosti z úrovně 25-30‰ na úroveň méně než 15‰. Ještě dramatictější klesá úroveň kojenecké úmrtnosti: jestliže před demografickou revolucí umíralo každé 4. narozené dítě před dosažením 1. narozenin, po jejím zakončení je to každé 50. a situace se dále

Vysvětlení poklesu úmrtnosti se nejeví jako problém, protože byl zjevně spojen s pokrokem lékařské vědy a změnou sociálních a ekonomických podmínek, ale u poklesu porodnosti je na první pohled vidět složitější podmíněnost. Existují různá vysvětlení: psychologicko-morální vidí důvod v oslabení náboženského citění jako omezení pro rozšíření antikoncepce; růst racionality a egoismu; snížení kvocientu kojenecké úmrtnosti (rodiče očekávali vyšší úmrtnost u dětí, a proto byla u nich i vyšší plodnost); odkládání sňatků; cílevědomější vztah k výchově a zajištění dětí; snaha rodin po společenském vzestupu; větší míra urbanizace (pokles úrovně plodnosti je úměrný k velikosti centra atraktivity, resp. města, které např. Secrétan označil za „nekropole lidského druhu“) atd. (podrobněji Šubrtová, 1989, str. 381-390). Podle mne obecné komplexní vysvětlení tohoto jevu zatím ještě neexistuje a s ohledem na velkou odlišnost průběhu těchto procesů v jednotlivých zemích není jisté, zda je možné.

DR neproběhla, jak už bylo řečeno, ve všech zemích stejně. Pokud zobecníme její průběh, můžeme určit tři (pro úplnost je zde zařazen i třetí typ, který se v Evropě nevyskytoval) její typy (viz. graf 4.1).

Graf 4.1 Schématické znázornění tří typů demografické revoluce.
(podle Pavlík a kol., 1986, str. 511)

zlepšuje. Významně se též prodloužila naděje dožití, a to z 30-35 let na zhruba dvojnásobek, tj. okolo 70 let v průměru pro obě pohlaví.“(Pavlík a kol., 1993, str. 78-79)

Rozdíly v průběhu DR se nejvíce projeví na růstu populace. „Jestliže ve Francii se v průběhu demografické revoluce počet obyvatelstva zvětšil pouze 1,8krát, ve Velké Británii a Severním Irsku se zvětšil téměř 5krát“ (viz. Pavlík a kol., 1986, str. 527)

S DR také souvisí další jevy: jsou to především industrializace a urbanizace. Tyto jednotlivé jevy jsou mezi sebou úzce provázané a není zde jasno mezi příčinou následkem. Někteří autoři vidí tento vztah tak, že malý populační přebytek vysvětluje, proč ve Francii industrializace proběhla trochu jiným způsobem než v ostatních zemích (resp. v Anglii), takže to vyvolalo dojem „opoždování“ či „zaostávání“ francouzské ekonomiky (viz. Cameron, 1996, str. 275-281), a druzí tvrdí, že stav procesu industrializace a urbanizace v zemi, kdy začíná DR, má vliv na její průběh (viz. Pavlík a kol., 1986, str. 526.). Tento problém zde ale nebudeme řešit, jenom zdůrazníme již zmíněnou komplexní podmíněnost DR jako části moderní globální revoluce.

	Roční koeficient růstu obyvatelstva - r_{t1} (%)				
t1	1650	1750	1800	1850	1900
t2	1750	1800	1850	1900	1950
Evropa	0,40	0,67	0,84	1,02	0,79
Francie			0,62	0,18	0,15
Spojené království			1,42	1,04	0,42
Velká Británie		0,73	1,91	1,55	
Irsko			0,50	-0,62	
Švédsko			1,04	0,91	0,75
Nizozemí				1,29	1,92
Belgie				1,12	0,57
Německo			0,92	1,14	0,45
Itálie			0,69	0,67	0,85
Španělsko			0,58	0,58	1,41
Rusko		0,67	0,71	1,53	0,69
Poznámka: Země jsou seřazeny podle odhadovaného počátku DR (podle Pavlík a kol., 1986, str. 527) s výjimkou Ruska, které zde není uvedeno.					
Výpočet: $r_{t1} = 100 * (P_{t2} - P_{t1}) / ((t2 - t1) * P_{t1})$ kde P_{t1} je velikost populace v čase $t1$.					

Tab. 4.3 Růst populace v Evropě v %. (Výpočet z tab. 4.2)

My se spíš zaměříme na problém, zda DR, resp. během ní vzniklý přebytek má vliv na emigraci či nikoliv. Bude se jednat o srovnání orientační, protože se jedná většinou o odhady a navíc je zde velký problém odhadu celkového růstu obyvatelstva, protože v tab. 4.2 není zahrnuta emigrace; to také částečně vysvětluje záporné hodnoty u Irsku v tab. 4.3.. Tab. 4.3 nám zobrazuje průměrný roční přírůstek resp. úbytek k obyvatelstvu původního stavu (P_{t1}), tzn. že při koeficientu růstu 1 za století se nám zdvojnásobí původní populace. Z tab. 4.3 lze vyzorovat určitou pravidelnost mezi

průběhem DR⁴³ a růstem koeficientu (viz. zvýrazněné buňky), v které je ale hodně výjimek, především Francie, Irsko a Nizozemí. U Francie probíhá trochu odlišný model DR, který se nevyznačuje větším růstem populace (viz. graf 4.1). U Irska je snížen počet populace hladomory a následnou migrací (viz. následující podkapitola), jež mají za následek snížení koeficientu.

Jak je vidět z tab. 4.3., dochází během DR k nárůstu populace, když tyto nárůsty srovnáme s odhadovanými počty emigrantů v tab. 4.4 (jedná se o časové období 1846-1932, tudíž o část DR v Evropě, která se obecně vyznačuje největším nárůstem populace tzn. koeficient r_{t1} v období 1850-1900 pro celou Evropu dosahuje maxima resp. hodnotu 1,02). Je zřejmé, že populační nárůst nemá přímou závislost na emigraci. Na ni má spíš vliv absolutní přelidnění populace, protože pokud porovnáme prvních šest emigračních zemí (společně s Irskem) podle poměrného čísla vyjadřujícího počet imigrantů na 1 000 obyvatel, tak zjistíme, že s výjimkou Velké Británie⁴⁴ se jedná o země, u nichž dochází de facto k agrárnímu přelidnění, protože industrializace u nich probíhá později, tzn. že patří do „druhé“ a „třetí vlny“ industrializace, tudíž v polovině 19. století je hlavním odvětvím zemědělství a částečně rybolov, tedy odvětví, jejichž zvyšování produktivity v tomto období nemohlo pokrýt růst populace.

---

⁴³ Počátky DR v Evropě se kladou do 18. století, jedná se především o Francii a posléze Anglii, ale ve většině rozvinutých zemí začíná až v polovině 19. století.

⁴⁴ Jedná se spíše o odlišný případ přelidnění mezi danými zeměmi než o úplnou výjimku. V Anglii dochází totiž k ohrazování půdy resp. privatizaci obecných pozemků, které se nejvíce rozšířilo díky parlamentním zákonům v letech 1760 až do napoleonských válek. Toto scelování půdy mělo za následek vznik farem o velikosti 100 až 300 akrů, které umožnily lepší systém rotace a tedy zvýšenou produktivitu. Proto v letech 1660 až 1760 i při vysokém tempu růstu obyvatel byl možný export zemědělských produktů (viz. Cameron, 1996, str. 200-201). Tento růst populace byl skutečně velice vysoký: „v Anglii spolu s Welsem stoupl počet obyvatel z 5,8 mil. v r. 1700 na 6,5 mil. v r. 1750, za dalších 50 let už dosahoval tento počet 9,2 mil. a v roce 1850 to bylo celých 17,8 mil. obyvatel (viz. Cameron, 1996, tab. 7-1 na str. 220). Tento populační růst se větší měrou odehrával na venkově, což zároveň se scelováním pozemků vedlo k odchodu venkovského obyvatelstva, především drobných rolníků, do měst, jejichž nárůst byl extrémně rychlý. „Manchestr například vzrostl z ‘pouhé vesnice’ na počátku 18. stol. na město s 25 000 obyvateli v roce 1770 a v roce 1850 už jich měl víc než 300 000“ (Cameron, 1996, str. 222). Ve městech, kromě vyšších mezd, byly katastrofické hygienické a vůbec životní podmínky, přes které tento růst pokračoval. To dokládá, že tlak na opuštění venkova musel být doopravdy velký. Dochází tedy k částečnému vylidnění venkova a přelidnění měst, což má za následek zahraniční migraci do lepších podmínek.

	Velikost počtu emigrantů (v tis.)	Roční počet emigrantů na 1000 obyvatel středního stavu populace
Velká Británie	18 020	6,3
Norsko	854	4,9
Portugalsko	1 805	4,2
Itálie	10 092	3,9
Španělsko	4 653	3,1
Švédsko	1 203	2,9
Rakousko-Uhersko	5 196	1,5
Německo	4 889	1,1
Ruská Říše	4 500	0,4
Francie	519	0,16
Japonsko	518	0,15
Indie	1 094	0,05
Pozn: U Ruska je odhad vztážen k období 1820-1920. Není sem zařazeno Irsko, kde v období 1847-1854 bylo registrováno 1 630 tisíc emigrantů do zámoří, tzn průměrně 31,5 osob na 1000 obyvatel ročně.		
<i>Tab. 4.4 Data o interkontinentální migraci pro hlavní emigrační země pro období 1846-1932 (podle Korčák, 1964, str. 117).</i>		

Pokud částečně zobecníme závěr: jedním z hlavních důvodů hromadné emigrace z Evropy do zámoří ke konci 19. a na začátku 20. století bylo agrární přelidnění daných zemí, to ale neznamená, že zde nerozhodovaly další okolnosti, o kterých se zmíníme v následující podkapitole.

2.4.3 MIGRACE V 18. A 19. STOLETÍ A NA POČÁTKU 20. STOLETÍ

I když v 18. století začíná docházet k populačnímu růstu, nejdříve ve Francii a pak především Anglii, tak nedochází k větším migračním odlivům. Částečně je to způsobeno pohlčením obyvatel rozvíjejícím se průmyslem (případ Anglie) a částečně, jak už bylo zmíněno, nebyly ještě vhodné podmínky jak technické, tak institucionální (systém nevolnictví, který převládal ve většině zemí až do druhé poloviny 18. století).

V 19. století se situace velice změnila, zvláště pak v jeho druhé polovině. Tlak na venkově i ve městech (viz. poznámka 44) společně s levnou dopravou působil na obrovský rozmach migrace do kolonií, který byla zastaven až I. světovou válkou. Ve svém největším rozsahu tak např. v Brazílii v desetiletí 1904 - 1913 to bylo průměrně 101 tisíc imigrantů ročně proti 88 resp. 86 tisícům v desetiletích předcházejících (viz. Korčák, 1964, str. 119). Celkově v letech 1815 až 1914 odešlo z Evropy do zámoří asi 60 milionů lidí. (viz. Cameron, 1996, str. 226).

Během tohoto období se ale složení emigračních zemí změnilo. V polovině 18. století bylo nejvíce emigrantů ze Spojeného království a Irska, po roce 1870 mírně roste migrace z Německa a ze skandinávských zemí. Posléze odcházejí imigranti z Itálie,

Španělska a východní Evropy a na začátku 20. století tato latinská a slovanská složka převládá v migračních tocích.

Pokud mluvíme o emigraci, tak se ještě musíme zmínit o reemigraci, která dosahovala také významné úrovně. I když se reemigrace zpočátku nezjišťovala (v USA teprve od roku 1908), byl vypočten Willcoxem odhad pro USA v období 1820-1930, jenž činil 31% reemigrantů z úhrnu registrovaných přistěhovalců. Obdobný odhad existuje pro Argentinu v období 1857-1926, který je značně vyšší a dosahuje 47% reemigrantů. (viz. Korčák, 1964, str. 118)

Rok (t1)	1712	1718	1725	1732	1754	1757	1772	1777	1781	1785	1788	1791	1821	1831	1841
Obyvatelé (v mil.)	2,8	2,9	3,0	3,0	3,2	3,5	3,6	3,7	4,0	4,0	4,4	4,8	6,8	7,8	8,2
r _{t1} (%)	0,60	0,49	0,00	0,30	3,13	0,19	0,56	2,03	0,00	3,33	3,03	1,39	1,47	0,51	

Tab. 4.5 Růst populace v Irsku. (podle Chambers a kol., 1991, str. 783. Výpočet stejný jako u tab. 4.4)

Jedním z krajních případů emigrační země v souvislosti s agrárním přelidněním je Irsko. Když se podíváme na tab. 4.5, vidíme jeden z největších populačních růstů v Evropě (jenž se ale neprojevil v tab. 4.4 z důvodu velkého rozpětí intervalu), tento růst nastává zrovna v době, kdy se v Irsku rozšířilo pěstování brambor (viz Chambers a kol., 1991, str. 783), což sice nelze brát jako přímou závislost, tj. že brambory odstranily předchozí limity na velikost populace, ale dochází k částečně k nahrazování ostatních plodin, zvláště obilovin, bramborami, až vzniká závislost populace na úrodě brambor. V Irsku proto došlo k hladomorům v letech 1822 a 1846-1847. Zvláště poslední hladomor, který byl způsoben rozšířením plísně bramborové, byl důvodem k masové migraci a z těchto příčin byl stav populace 1850 na nízké úrovni 4,5 mil (viz. tab. 4.4). Velká část migrace směřovala za moře, především do Ameriky a Austrálie, konkrétně do USA po velkém hladomoru v roce 1846 odešlo v následujících 8 letech přes 1,2 milionů Irů (viz. Cameron, 1996, str. 228). Další velká část Irů odešla do Británie: v roce 1851 představovalo 700 000 Irů 3% z populace Anglie a Walesu (Castles-Miller, 1993, str. 55). Tento obrovský odliv produktivní populace způsobil zaostalost celé země a možná byl jednou z příčin, že demografická revoluce v Irsku není zcela zakončena dodnes (viz. Pavlík a kol., 1993, str. 79).

	Období	Velikost počtu imigrantů (v tis.)	Roční průměr imigrantů (v tis.)
USA	1821-1932	34 244	311,3
Argentina	1856-1932	6 405	84,3
Kanada	1821-1932	5 206	56,8
Brazílie	1821-1932	4 431	49,1
Australský svaz	1861-1932	2 913	41,0
Kuba	1901-1932	857	27,6
Jihoafriická Unie	1881-1932	852	16,7
Britská Západní Indie	1836-1932	1 587	15,0
Mexiko	1911-1931	226	11,3
Souostroví havajské	1911-1931	216	10,8
<i>Tab. 4.6 Data o přistěhovalectví pro hlavní imigrační země, tzn.státy s ročním průměrem nad 10 000 imigrantů. (podle Korčák, 1964, str. 118)</i>			

Na druhou stranu většina imigrantů v této době míří do USA (cca 60%) a ostatní země za nimi zdaleka zaostávají (viz. tab. 4.6). Rozebereme zde trochu podrobněji dvě z hlavních imigračních zemí: Kanadu a Austrálii. USA se budeme věnovat až v následující části.

Britská kolonizace Austrálie začíná až koncem 18. století, kdy Britské impérium ztrácí USA. Austrálie se tak stává především dodavatelem surovin (vlna, pšenice a zlato) a jsou jsem taky přeměrovány deportace trestanců, které předtím směřovaly do USA. V roce 1788 přivezly první lodě 200 vojáků a 787 trestanců (viz Korčák, 1964, str. 118). Imperiální vláda se tedy snažila aktivně řešit potřebu pracovníků pomocí těchto trestaneckých transportů a podporou svobodného osídlování, ale svobodných kolonistů přibývalo pozvolna, takže v polovině 19. století měla Austrálie jen necelých 350 tisíc obyvatel. Teprve těžba zlata, zahájena v roce 1851, vyvolala náhlý příliv přistěhovalců nejen z Evropy, ale i z Číny a Japonska. Za deset let přišlo 1,17 milionů přistěhovalců, obyvatelstvo státu Victoria se zdvojnásobilo za jeden rok. Ale po opadnutí „zlaté horečky“ imigrace se opět zmenšila a v letech 1861-1937 tvořila jen 23% celkového přírůstku obyvatelstva.(viz. ibid., str. 118). Proto dochází k nedostatku pracovníků, který Británie vyřešila dovozem levné pracovní síly ze svého impéria a to především z Číny, Indie a z jižních tichomořských ostrovů. Ekonomické zájmy Británie se tehdy dostaly do konfliktu s požadavky vznikajícího dělnického hnutí. Snaha po zvýšení mezd začala být formulována s rasistickým podtextem jako požadavek „mzdy vhodné pro bílého muže“. Tato nenávist vůči Asiatům dostala násilný charakter. Protiimigrační opatření se tak stalo jedním z prvních zákonů vzniklého australského

parlamentu; v roce 1901 byla přijata „Politika bílé Austrálie“. (viz Castles-Miller, 1993, str. 52-53)

Další důležitou zemí pro imigranty byla Kanada. Do Kanady přišlo mnoho občanů loyalistů po válce o nezávislost v USA. Od konce 18. století sem taky přichází hodně lidí z Británie, Francie, Německa a dalších zejména severoevropských zemí. Rovněž mnoho Afro-Američanů ve snaze uniknout otroctví překročilo americko-kanadskou hranici (v roce 1860 bylo v Kanadě 40 000 obyvatel černošského původu). V 19. století byla imigrace stimulována „zlatou horečkou“ a řada migrantů pocházejících ze zemědělských oblastí byla pobízena k osídlování rozsáhlých úrodných préríí. V letech 1871 až 1931 kanadská populace vzrostla z 3,6 na 10,3 milionů obyvatel. V malém měřítku probíhá od konce 19. století imigrace z Číny, Japonska a Indie. Nejvíce Číňanů přišlo na západní pobřeží, kde pomáhalo budovat Kanadsko-pacifickou železnici. Od roku 1886 byla zavedena řada opatření kontrolující imigraci z Asie. Během let 1895 až 1914 také přichází velké množství imigrantů z východní a jižní Evropy, které kanadská vláda nepreferovala. Pro jejich omezení tedy zavádí v roce 1931 čtyři kategorie vhodných imigrantů: stání příslušníci Spojeného království, Irska a dalších 4 států, občané USA, rodinní příslušníci kanadských občanů a zemědělci. V letech 1923-1947 byla také zakázána imigrace z Asie. (viz. Castles-Miller, 1993, str. 52-53)

První světovou válkou ukončené období hromadné interkontinentální evropské emigrace výrazně změnilo rozložení obyvatelstva na celém světě: evropským obyvatelstvem byly zalidněny dva velmi řídké osídlené kontinenty, Severní Amerika a Austrálie, a silně doplněno a pozměněno zalidnění Střední a Jižní Ameriky (viz. Korčák, 1964, str. 120).

Ale vraťme se zpátky do Evropy. Migrace do zámoří nebyla jediným přesunem populace, dochází i k pracovní migraci uvnitř Evropy, která rovněž dosahovala značných rozměrů, např. z 15 milionů Italů, kteří emigrovali ze své vlasti v letech 1876 až 1920, jich téměř polovina zůstala v Evropě, zejména ve Francii, Švýcarsku a Německu (viz. Castles-Miller, 1993, str. 53). „Pozorujeme zde tzv. *sukcesi migrací*⁴⁵, která je vyvolána sociální mobilitou: pro část obyvatelstva už poměry ve vlastní

---

⁴⁵ Jeden zajímavý, i když drobný příklad takové sukcese migrací známe ze Slovenska z doby před I. světovou válkou. „Spišští Němci tehdy opouštěli své statky a stěhovali se do zámoří a na jejich místa se stěhovali slovenští chalupníci toužící po lepším životě; jejich chalupy však představovaly lepší životní podmínky pro chudé zemědělce polské, kteří se na jejich místo stěhovali ze sousedního Polska“ (Korčák, 1964, str. 126).

nevyhovují představám o žádoucí životní úrovni, zatímco pro jinou část obyvatelstva jsou to poměry žádoucí“ (Korčák, 1964, str. 126)

Prvním z těchto případů je Británie (první industrializovaná země), což vysvětluje její velkou emigraci do zámoří, dochází ale k tomu, že rychle se rozvíjející průmysl má vysokou potřebu pracovníků, kterou přirozený přírůstek populace snížený o emigraci není schopen zajistit, proto se stává první imigrační zemí. Již jsme se zmínili o irských přistěhovalcích, také sem uteklo před pogromy v letech 1875-1914 v Rusku asi 120 000 Židů.

Obdobný případ nastává v Prusku. Těžký průmysl v Porúří, který se objevuje v polovině 19. století, přitahoval zemědělské dělníky (většinou Poláky s německým občanstvím) z rozsáhlých polností ve Východním Prusku (část Polska, jež po rozdělení připadla Prusku). Podmínky v dolech byly tvrdé, ale přece jen snesitelnější než nízké mzdy a polofeudální útlak pruských junkerů (velkostatkářů). Odhaduje se, že v roce 1913 bylo v Porúří asi 164 000 horníků polského původu (tj. 40% z celkového počtu horníků). Velkostatkáři se snažili nedostatek pracovníků řešit náborem „zahraničních Poláků“ a Ukrajinců. Strach před usazením Poláků s možným oslabením německého vlivu ve východní části vedl pruskou vládu k deportaci 40 000 Poláků v roce 1885 a k uzavření hranic. Velkostatkáři protestovali a tvrdili, že ztráta 2/3 pracovní síly neumožní jejich ekonomickou existenci. Proto dochází v roce 1890 ke kompromisu mezi politickými a ekonomickými zájmy. Je vytvořen systém přísné kontroly zahraničních dělníků, kteří jsou nájímáni jen na sezónní práce, po jejichž skončení jsou nuceni opustit Německo. (viz. Castles-Miller, 1993, str. 56-57)

Dá se říci, že zahraniční dělníci v Německu hráli důležitou roli při industrializaci. V roce 1907 bylo v Německu 950 000 zahraničních dělníků, z toho 300 000 v zemědělství, 500 000 v průmyslu a 86 000 v obchodu a dopravě, byli to kromě Poláků taky Italové, Belgičané a Holanďané. (ibid., str. 57)

Ve Francii, z důvodu odlišné DR resp. velikosti jejího přebytku, byla rovněž role imigrace důležitá. Počet cizinců ve Francii vzrostl z 381 000 v roce 1851 (tj. 1,1% celkové populace) na 1 mil. v roce 1881 (tj. 2,7%) a pak pomalu stoupal na 1,2 mil. v roce 1911 (tj. 3%) (ibid., str. 57). Tito imigranti, kteří přišli především ze sousedních zemí (Itálie, Belgie, Německa, posléze i ze Švýcarska a iberských zemí), pracovali především v rozvíjejícím se průmyslu.

„Na východě přestěhoval car v letech 1861 až 1914 na Sibiř 1,5 milionů rolnických rodin, nemluvě o spoustě trestanců a politických vyhnanců“ (Cameron, 1996, str. 228).

Rovněž vnitroeurospká migrace ustává po roce 1914 díky válce, růstu xenofobií a ekonomické stagnaci. Výjimku tvoří Francie, která v období 1920 - 1930 přijala asi dva miliony cizinců, aby obnovila své hospodářství a nahradila své ztráty (ve válce padlo 1,4 mil. lidí a dalších 1,5 mil. bylo doživotně handicapovaných). Imigrace tak tvořila až 75% populačního růstu. V roce 1931 bylo ve Francii 2,7 milionů cizinců (tj. 6,6% celkové populace); z toho 808 000 Italů, 508 000 Poláků, 325 000 Španělů a 245 000 Belgičanů. Přicházeli i imigranti ze severní Afriky a rovněž z Československa. Ale i tato imigrace byla omezena růstem xenofobie a snahou odborů o zamezení přistěhovalectví z obav o snížení mezd, zvláště pak v období recese ve 30. letech. Proto byl v roce 1932 přijat zákon, který stanovil maximální kvóty pro počet cizinců ve firmách a umožnil jejich propuštění ze sektorů z velkou nezaměstnaností. Vzhledem k němu došlo ve velké míře k propouštění a deportacím cizinců. (viz. Castles-Miller, 1993, str. 60-61)

Tímto definitivně končí jedno období, ve kterém de facto byl pohyb osob omezován minimálně s výjimkou násilné deportace otroků, popřípadě jiných forem nedobrovolných migrací (především ve válečném období). Období od roku 1850 do roku 1914 bylo érou hromadné migrace a zároveň i průmyslového a ekonomického růstu v západní Evropě, ale i v USA, Kanadě a Austrálii, ke kterému významnou měrou přispěla.

2.4.4 MIGRACE PO II. SVĚTOVÉ VÁLCE

Hromadná migrace v předchozím období byla brána jako následek souhry neopakovatelných okolností. Proto bylo všeobecným překvapením, když došlo k obnovení velkých migračních toků po roce 1945. V tomto období můžeme, především pro Evropu, rozlišit migrační toky podle obecné typologie (viz. obecné členění v kap. 2.1.1), kterou trochu zjourníme pro dané období (viz. Castles-Miller, 1993, str. 66):

- 1) Stálá migrace do řidčeji osídlených oblastí (Ameriky a Austrálie).
- 2) Migrace pracovníků ze zaostalých evropských nebo s Evropou sousedících zemí do evropských průmyslově rozvinutých států.

- 3) Migrace „koloniálních pracovníků“ (resp. domorodého obyvatelstva) do metropolí.
- 4) Masové přesuny evropských uprchlíků po II. světové válce a deportace německého obyvatelstva (asi 12 milionů Němců a etnických Němců v letech 1945-1950, převážně z Polska a Československa viz. Srb-Andrle, 1996a, str. 140)
- 5) Reemigrace kolonistů do vlasti po odtržení kolonií.
- 6) Mobilita vysoce kvalifikované síly, často uvnitř transnacionálních korporací a mezivládních organizací.

Trvalé osídlování⁴⁶ (resp. interkontinentální migrace) po druhé světové válce už nemá takový význam pro geografické rozložení obyvatelstva ve smyslu extenzivním, jako mělo v 19. století, tzn., že nedochází k osídlování „nových“ prostorů a rozšiřování zemědělské půdy (viz. Korčák, 1964, str. 123). Imigrace tedy převážně směřuje do měst, resp. do průmyslových aglomerací, a tím stále víc se stává závislou na hospodářských cyklech v imigračních zemích. Novým činitelem, jenž působí na imigraci, je tak. snížený přirozený přírůstek obyvatelstva v rozvinutých zemích.

Po válce v letech 1946-52 odchází z Evropy 4 450 tisíc lidí, ale čistá ztráta, která je nižší z důvodu 1 150 tisíc reemigrantů, činila 3 300 tisíc, čili 9‰ z celkové populace. Nejvíce vystěhovalců pocházelo ze západní Evropy a to průměrně 39% z celkového počtu obyvatel, 27% z jižní Evropy a 29% z východní a jihovýchodní Evropy, odkud však imigrace po roce 1949 rychle klesala, kdežto u ostatních po celé pozorované sedmiletí nepřetržitě rostla. (viz. *ibid.*, str. 123).

	Období	Roční průměr imigrantů (v tis.)	
USA	1941-54	135	
Argentina	1947-52	116	
Kanada	1946-52	102	
Australský svaz	1948-58	83	
Mexiko	1951-59	65	
Brazílie	1950-56	60	
<i>Tab. 4.7</i> Data o přistěhovalectví pro hlavní imigrační země, tzn. imigrace větší než 30 tisíc ročně, v pol. 20. století. (podle Korčák, 1964, str. 123)			

Hlavní imigrační státy zůstávají stejné (viz tab. 4.7) jako v předchozím období (tab. 4.6), jen klesl význam Brazílie, částečně to souvisí s jejím vysokým přirozeným

---

⁴⁶ Je problém v určení podílu jednotlivých typů na celkových migračních tocích, lze ale přijmout zjednodušující předpoklad, že jednotlivé typy se dají rozlišit podle místa původu a cíle migrantů, v tomto případě lze interkontinentální migraci z Evropy považovat za typ 1. Dopouštíme se celkem malé chyby, protože v této migraci může být obsažen i typ 6., jenž ale nedosahoval velkých rozměrů.

přírůstkem. Upozorňuji na problém srovnatelnosti dat s analogickou tab. 4.6 z důvodu velmi krátkého období v tab. 4.7., vzhledem k němuž jsou zde vyšší hodnoty, resp. nejsou tady zahrnuta období slabého imigračního toku. V tomto případě se jedná o migraci, která je pokračováním předválečného osídlování, ale také ze začátku souvisí s nepříznivými podmínkami v poválečné Evropě.

Trochu blíže se podíváme na dvě klasické imigrační země: Kanadu a Austrálii, jimž jsme věnovali pozornost už v předchozí podkapitole. Kanada po roce 1945 provádí imigrační politiku na podporu migrace. Zpočátku byli přijímáni jen Evropané. Imigrační zákon z roku 1952 povoloval přijetí imigrantů na základě národnosti, občanství nebo kvalifikace. V počátečních letech nejčastěji vstupovali do země Britové, ale brzo stouplo zastoupení jižní a východní Evropy. Největší podíl v imigračním proudu v 50. a 60. letech mělo Německo (resp. NSR), Itálie a Nizozemí. Zavedením nediskriminačního „bodového systému“ pro prosévání imigrantů pomocí „White Paper“ v roce 1966 se otevřely dveře pro neevropské migranty. Hlavními zdroji imigrantů pro Kanadu v 70. letech byly Jamajka, Indie, Portugalsko, Filipíny, Řecko, Itálie a Trinidad. (viz. Castles-Miller, 1993, str. 74)

I australská vláda přijala po druhé světové válce rozsáhlý imigrační program zaměřený na zvýšení počtu populace a oživení vývoje průmyslu. Australská vláda se snažila získat imigranty především z Británie, přesto britská imigrace byla na nízké úrovni. Ve 40. letech velká část přistěhovalců přijela z východní a severozápadní Evropy, v 50. a 60. letech v příchodu do Austrálie převládali Jihoevropané⁴⁷. Vysoká imigrace v 50. a 60. letech byla vnímána jako motor poválečného růstu: imigrace v letech 1947 až 1973 se podílela až na 50% růstu pracovní síly. Tato ekonomická prosperita pravděpodobně měla dílčí vliv na oslabení a posléze zrušení „Politiky bílé Austrálie“ na přelomu 60. a 70. let, což umožnilo přijetí i neevropských migrantů v 70. a 80. letech, zejména z Asie, ale také ze Středního Východu a Latinské Ameriky. Na konci 80. let už byl větší počet imigrantů z Asie než z Evropy. (ibid., str. 74-75 a 101)

Vidíme určitou analogii mezi oběma zeměmi v počáteční nechuti, resp. zákazu k přijímání neevropských migrantů, jež je posléze odstraněna, což má za následek, že podíl především asijských imigrantů prudce roste.

---

⁴⁷ Na konci 60. let se mnoho imigrantů z jihoevropských států vrátilo zpět do vlasti, protože v ní došlo k zlepšení ekonomických podmínek.

Rovněž i v Evropě dochází k značným migračním tokům. Počínaje obnovou válkou zničené ekonomiky v západní Evropě, kdy dochází k nejdelšímu nepřerušovanému růstu, jehož tempo bylo nejvyšší v dějinách. Obnovu ekonomiky a posléze i její růst doprovázela i velká potřeba pracovní síly především v průmyslovém sektoru, která dále tento její růst podmiňovala. Tato dodatečná pracovní síla byla buď uvolněna ze zemědělství, nebo bylo využito zahraničních pracovníků. Ti buď pocházeli ze zaostalých evropských periferií, tzn., ze zemí okolo Středozemního moře, Irsko a Finsko nebo u koloniálních metropolí z jejich resp. bývalých kolonií.

Zahranční dělníci buď vstupovali do země neorganizovaně na základě pracovního povolení nebo pomocí organizovaného náboru, tzv. *gastarbeiter systém*⁴⁸ (*guestworker systems*). Tento systém byl využíván těsně po válce v Británii, Belgii, Francii a Švýcarsku, ale některé země (především dvě naposled jmenované a v 50. letech se k nim připojilo Německo a posléze i Nizozemí) tento systém používaly až do 70. let. Zvláště v Německu dosahoval tento nábor velkých rozměrů. Počet zahraničních dělníků, kteří byli především přijímáni nábořem, jenž organizoval „*Bundesanstalt für Arbeit*“, vzrostl z 95 000 v roce 1956 na 1,3 mil. v roce 1966, až na 2,6 mil. v roce 1973. Hlavním zdrojem pracovníků pro Německo byla zpočátku Itálie a po ní Řecko, Turecko, Maroko, Portugalsko a Jugoslávie. (viz. *ibid.*, str. 68-70)

Pro koloniální metropole (Británii, Francii a Nizozemí) byly spíše důležitější pracovníci z bývalých, popř. současných kolonií. O důležitosti těchto migračních toků pro Británii svědčí tato čísla: v období 1946-1959 přišlo 350 000 Irů a z „*New Commonwealthu*“ v roce 1951 přišlo 218 000 lidí a tento počet vzrostl na 541 000 v roce 1961. Pro porovnání: počet pracovníků získaný nábořem britské vlády v letech 1946-1951 byl 90 000 a dalších 100 000 přišlo v tomto období na základě pracovního povolení. Vstup občanů z „*New Commonwealthu*“ byl téměř zastaven po roce 1962, jedním z důvodů byla ekonomická stagnace v Británii. (*ibid.*, str. 68 a 72)

V případě migračních toků z kolonií do Nizozemí se dají rozlišit dva typy. Za prvé bylo repatriováno z Holandské východní Indie (dnešní Indonésie) od roku 1945 až do počátku 60. let na 300 000 holandských kolonistů, tzn. osob s holandským občanstvím, protože většina z nich se narodila za mořem a mnozí z nich byli míšenci. V

---

⁴⁸ *Gastarbeiter systém* je nábor zahraničních pracovníků většinou pomocí vládní organizace, popř. přímo zaměstnavateli, kteří jsou ale kontrolováni vládou. Tito pracovníci jsou přijímáni na určitou dobu a toto přijetí se nevztahuje na rodinné příslušníky, dále jsou většinou vázáni pracovní smlouvou přímo k

druhém případě šlo příliv imigrantů ze Surinamu v období po roce 1965, na konci 70. let jich bylo v Nizozemí 160 000. (ibid., str. 72-73)

Ve Francii, kde byl tradiční nedostatek pracovníků, probíhal sice organizovaný nábor, ale neorganizovaný migrační proud byl rovněž velký a to jak z kolonií, tak z jihoevropských zemí (ze Španělska a Portugalska). V roce 1970 bylo zde 600 000 Alžířanů, 140 000 Marokánců a 90 000 imigrantů z Tunisu, taky přicházejí černí pracovníci ze západoafrických kolonií (Senegal, Mali, Mauretánie) a rovněž i ze Zamořských departmentů (Galapágy, Martinique a Réunion), jejichž počet je odhadován na 250 000 až 300 000 v roce 1972. (ibid., str. 72)

Toto byl jen nepatrný přehled některých migračních pohybů v Evropě v poválečném období. Podrobnější přehled větších migračních toků pro hlavní evropské imigrační země v letech 1950 - 1975 je rozveden v příloze č. 1. Jedním ze společných rysů těchto pohybů je převládající ekonomická motivace migrací. Dále se v tomto období zvyšuje rozmanitost emigračních zemí a taky vzrůstá kulturní rozdíl mezi migranty a společnostmi, která je přijímá. Většina těchto imigrantů je zaměstnána ve stavebnictví, průmyslu, popř. zemědělství, kde vykonávají manuální a nekvalifikovanou práci a společně s podstandartním bydlením a špatnými sociálními podmínkami to vede k jejich marginalizaci a často k formování minorit.

Tyto migrační toky ustávají v 70. letech, kdy dochází k ropným šokům a následné krizi. Západoevropské země se snaží zamezit imigraci a snížit počet cizinců v zemi, proto přijímají velice restriktivní a selektivní imigrační politiku jednak z důvodu již zmíněné ekonomické krize, ale také související se změnou požadavků na trhu práce. Dochází totiž k snížení poptávky po manuálních pracovních silách v tradičních sektorech (např. v průmyslu z důvodu velkého rozšíření mikroelektroniky), které zaměstnávaly zahraniční pracovníky, a na druhou stranu se rozvíjí sektor služeb, jenž požaduje jinou často vyšší kvalifikaci. Spolu s růstem xenofobie, již především využívaly krajně pravicové strany pro politický boj, tedy dochází v polovině 70. let k uzavření hranic pro imigranty ze zaostalých zemí.

---

určité práci a nemají možnost ji měnit. Tyto podmínky se mezi jednotlivými zeměmi mírně liší, ale účel je zřejmý: zabránit trvalému usazení těchto pracovníků v zemi, což se v mnoha případech nepodařilo.

Země	1970		1975		1989	
	Počet (v tis.)	Podíl na celkové populaci (v %)	Počet (v tis.)	Podíl na celkové populaci (v %)	Počet (v tis.)	Podíl na celkové populaci (v %)
Belgie	696	7,2	835	8,5	869	8,8
Francie	3 339	6,5	4 196	7,9	3 752 ^a	6,8
NSR	2 977	4,9	4 090	6,6	4 846	7,9
Lucembursko	63	18,4	84	23,5	106	28,0
Nizozemí	236	1,8	351	2,6	624	4,2
Švédsko	411	5,1	410	5,0	456	5,4
Švýcarsko	983	15,8	1 013	16,0	1 040	16,0
Poznámka: ^a Údaje z roku 1985.						
Tab. 4.8 Odhadovaný počet cizinců pro vybrané země v letech 1970 - 1989. (Pramen: UN, 1979, str. 82 a údaje pro rok 1989 z Marešová, 1992, str. 16)						

Tímto uzavřením hranic pak dochází k úspěšnému snížení legálních imigračních toků, ale cíle snížení podílu cizinců v zemích dosaženo nebylo. Spíše dochází k stabilizaci jejich počtu (viz tab. 4.8). Na druhou stranu se totiž ve velké míře začaly rozšiřovat další formy legálního vstupu (imigrace za účelem slučování rodin), podstatně vzrostl počet uprchlíků a nelegální migrace. Tradiční rozlišování na politické uprchlíky a ekonomické migranty, jež bylo vždy problematické, se ještě více znejasnilo a ztratilo své určující hranice. (viz. Marešová, 1992, str. 16)

V polovině 70. let dochází taky ke změně tradičních emigračních jihoevropských zemí (Itálie, Španělsko, Řecko, Portugalsko) na země imigrační. Další velká změna v evropských migračních proudech nastává po pádu „železné opony“ na konci 80. let. Jedním z takových toků je „návrat“ etnických Němců, tzv. *aussiedlerů*⁴⁹.

2.4.5 MIGRAČNÍ SITUACE VE SVĚTĚ V PRVNÍ POLOVINĚ 90. LET

Migrační trendy podle Salt (1989, str. 447-452) jsou tyto: 1. snižuje se význam migrace za účelem trvalého osídlování; 2. dočasná migrace se stává normou; 3. sjednocování rodin je jedním z hlavních důvodů k migracím; 4. rozšiřuje se rámec migrace, tzn. růst diverzity migračních toků; 5. imigrační politika se stává restriktivnější; 6. uprchlíci se stávají jedním z nejrozšířenějších migračních typů; 7. „únik mozků“ se mění spíše na „výměnu mozků“ mezi vyspělými zeměmi; 8. zvyšuje se význam institucí při kontrolování migračních pohybů; 9. dochází k nárůstu ilegálních

⁴⁹ *Aussiedleři* jsou lidé německého původu, jejichž předci žili po staletí v Rusku, Polsku, Rumunsku a v jiných oblastech východní Evropy. Jejich počet v Německu vzrostl z 86 tisíc v roce 1987 na 203 tisíc v roce 1988, tento růst pokračoval a v roce 1990 jich bylo 397 tisíc. V dalším roce přibýlo 148 000 *Aussiedlerů* ze Sovětského svazu, 134 000 z Polska a 111 150 z Rumunska. (Castles-Miller, 1993, str.107) *Aussiedleři*, podobně jako uprchlíci po roce 1945, mají právo vstoupit do Německa a mohou okamžitě žádat o německé občanství, protože při jeho udělování je kladen důraz na pokrevní svazek (viz poznámka 25).

imigračních proudů (v souvislosti s bodem 5). Bod č. 3 je jedním z důvodů, proč dochází k výraznému nárůstu podílu žen v migračních tocích, např. v letech 1985-89 ve Velké Británii dosahoval 53,2% (viz Zlotnik, 1995. str.250).

Uvedu pouze heslovitě některé, doufám, že důležité, charakteristické rysy pro jednotlivé světové regiony (pokud není uvedeno jinak, tak se jedná o pramen Drbohlav, 1995, str. 280-284):

Evropa a země bývalého Sovětského svazu

- Německo má od počátku 90. let nejvyšší počet legálních přistěhovalců ze všech zemí světa (jednalo se o 1 070 tisíc imigrantů za rok 1994; pro srovnání - v USA to bylo 776 tisíc za stejné období - viz. Srb-Andrle, 1996b, str. 208)
- Počet žadatelů o azyl v západní Evropě dosáhl vrcholu v roce 1992 (700 tisíc) a od té doby kontinuálně klesá (325 tisíc v 1994 a 260 tisíc v roce 1995). Jednoznačně se projevil efekt nově přijatých legislativních úprav, které v mnoha zemích (např. v Rakousku, Francii, Německu a Skandinávii) zpřísnily kritéria pro statut uprchlíka. (číselné údaje z Charvát, 1996, str. 209)
- Pomocí dohod, Maastrichtské a Senegalské, byly vytvořeny podmínky pro vzájemný volný mezistátní pohyb osob uvnitř Evropské unie (jsou zde však výjimky pro některé kategorie obyvatelstva).
- Velmi hrubé odhady naznačují, že díky občanské válce v zemích bývalé Jugoslávie muselo již kolem 5 milionů lidí nedobrovolně opustit místa svých dosavadních bydlišť ať již v rámci bývalé Jugoslávie, nebo odcházeli za hranice (okolo 700 tisíc uprchlo do zahraničí, zejména do západní Evropy a to hlavně do Německa a Švédska).
- Rovněž konflikty na území bývalého Sovětského svazu (problém Náhorního Karabachu či válka v Čečensku) znamenaly velký počet vynucených migrací.
- „Rusko se stalo ohromným migračním magnetem zejména pro ruské etnikum žijící vně země v bývalých republikách Sovětského svazu (jedná se potenciálně celkem asi o 26 milionů osob). Válečné konflikty, antipatie k ruské populaci v nově se formujících demokratických společnostech i relativně příznivější podmínky ve srovnání s mnoha ostatními postsovětskými republikami vyjma Pobaltí způsobily, že v roce 1993 mělo Rusko saldo mezinárodní migrace 430 tisíc osob (okolo 500 tisíc emigrantů a kolem 920 tisíc imigrantů, což bylo cca o 100 tisíc více, než měly v tomto roce Spojené státy americké).“ (Drbohlav, 1995, str. 282-283)

Spojené státy americké a Kanada

- Současný trend poklesu imigrace je typický i pro tradiční imigrační země jako je Kanada a USA.
- V imigračním toku dochází k výraznému nárůstu asijské složky
- Na druhou stranu vzrostl počet vstupujících azylantů do USA ze 130 tisíc v roce 1993 na odhadovaných 149 tisíc v roce 1994 a do Kanady z 20 na 21 tisíc.
- Tyto země stále mají aktivní imigrační politiku, ale některé legislativní úpravy, např. v Kanadě k 1.1.1994 přijatá revize imigrační politiky nebo v Kalifornii problematická vyhláška 187, ukazují na snahu provádět větší selekci imigrantů a snížit nelegální imigraci.

Austrálie

- Asi od poloviny 80. let přichází do Austrálie každým rokem poměrně stejný počet migrantů, což činí přibližně 12 000 osob ročně (Castles-Miller, 1993, str.102).
- Rovněž i zde dochází k trvalému nárůstu podílu Asiatů na celkovém počtu imigrantů (viz. Ongley-Pearson, 1995).
- Austrálie si migranty vybírá podle kritérií UNHCR většinou v uprchlických táborech. V posledních letech se výrazně zvýšil počet lidí vstupujících do Austrálie jako návštěvníci, kteří později žádají o azyl. Počet podaných žádostí podle DORSu (Determination of Refugees Status) vzrostl ze 167 v roce 1984 na více než 10 000 v letech 1990 - 1991. (Castles-Miller, 1993, str. 102-103)

Asie

- Tradičním cílem pro migraci zůstávají bohaté země v Perském zálivu a to především pro pracovníky z Indie, Bangladéše, Pákistánu, Srí Lanky, Indonésie, Thajska, Jižní Koreje a taky z Číny. Tato migrace je často doprovázena velkou remitancí výdělků do vlasti.(např. Pakistánci v roce 1988 remitovali přes 2 miliardy dolarů do vlasti - Castles-Miller, 1993, str. 158). Rovněž jsou cílem i pro imigranty z chudých arabských zemí, např. z Egypta, Sudánu, Jemenu či Libanonu.
- Etnicky homogenní Japonsko se stává v poslední době taky cílovou zemí jak pro legální, tak i často nelegální imigraci. V roce 1994 se odhadovalo 300 tisíc nelegálních imigrantů.

- Cílovými zeměmi pro imigranty se stávají i nově industrializované země v jihovýchodní Asii.
- Masívní emigrace z Číny prakticky do celého světa (často za hranicí legality) má vzrůstající charakter. Odhadovaná velikost toku nelegálních imigrantů z Číny do USA je cca 100 tisíc osob ročně.
- Mezi klasické imigrační země se rovněž řadí Izrael, do něhož v 90. letech proudí ve velké míře ruští Židé, v roce 1990 jich bylo 200 tisíc.

Afrika

- V Africe se již tradičně největší intenzita migračních pohybů odehrává v rámci kontinentu. I v současnosti stálý zdroj pohybů představuje subsaharská Afrika, kde je přinejmenším 10 milionů osob možno zařadit do kategorie trvalých nebo dočasných migrantů. Intenzita emigrace z této oblasti do rozvinutých zemí je poměrně nízká.
- „Boj o moc, politické, etnické/kmenové nebo náboženské třenice, doprovázené ekonomickou bezmocností a často přírodními a sociálními katastrofami (sucho a neúroda, hladomor, nemoci apod.), jsou v pozadí mnoha konfliktů. Ty vrcholí ohromnými přesuny obyvatelstva. Ze ‘zdrojových’ migračních zemí jmenujme např. Sudán, Angolu, Etiopii, Somálsko, Libérii, Mosambik a Rwandu. Další, hlavně sousední země, pak rovněž bývají zasaženy přílivem migrantů - např. Guinea, Zair, Malawi, Keňa.“ (Drbohlav, 1995, str. 282-283)

III. Imigrace ve Spojených státech amerických

Tato část práce se bude zabývat vývojem imigrace do USA a jejími dopady na společnost. Dopady jsou rozčleněny do dvou hlavních kapitol. V jedné se budu zabývat přímými dopady, které lze částečně ekonomicky vyčíslit. Druhá je potom věnována problému imigrantů při začleňování do společnosti a případnou tvorbou minorit, což má zajisté silný zpětný vliv na celou společnost.

3.1 HISTORICKÝ VÝVOJ IMIGRACE A IMIGRAČNÍ POLITIKY USA

USA patří mezi klasické imigrační země. Jejich prvopočátek vzniká evropskou expanzí na severoamerický kontinent. Začátek této expanze resp. migrace můžeme klást na počátek 17. století. Sice se musíme zmínit, že na jihu Severní Ameriky už od 16. století byly velké oblasti obsazené Španěly, např. na konci 16. století osídlování Mexika dosáhlo až k Rio Grande a už v roce 1609 bylo založeno Santa Fé. Rovněž Španělsku patřila Florida, kde ale byly zpočátku velké problémy s trvalým osídlením hlavně pro nepřátelství bojovných floridských Indiánů.

O koloniální zábor na východním břehu Severní Ameriky se jako první pokoušeli Francouzi a v roce 1608 vznikla obchodní stanice Quebec. Francouzi se věnovali především obchodu s kožešinami a lovu, nedocházelo k záborům indiánské půdy, a proto jejich vztahy s Indiány, především s kmeny Huronů a Algonkinů, byly přátelské a oboustranně prospěšné. Rovněž ani příliv francouzského obyvatelstva nedosahoval větších rozměrů, jedním z důvodů byl zákaz stěhování nekatolíků do francouzských kolonií, ale částečně to mohlo být ovlivněno malým populačním růstem ve Francii (viz kap. 2.4.2). Díky malé hustotě osídlení ve francouzských koloniích (tj. v oblasti kolem Hudsonova zálivu a Louisianě) o ně Francie přišla ve válce s Británií.

První anglická kolonie vznikla v teplé Virginii v roce 1607, ale byla v počátečním období často na pokraji zániku (když v roce 1610 příplula další výprava z Anglie, našla naživu jen 60 osadníků). Posléze se v této oblasti začal pěstovat tabák, který se velice brzy stal pro jižní kolonie jednou z hlavních exportních plodin. V následujících letech vznikly další kolonie, např. sousední Maryland v roce 1634 nebo Plymouth založený již zmíněnou výpravou „Mayflower“ v roce 1620. Důvodem jejich vzniku nebyly jen ekonomické příčiny, ale v počátečních dobách k nim přispěl i náboženský útlak ve vlasti. Na východním pobřeží byly zakládány i kolonie švédské a holandské, jež si ale

Angličané časem podrobili (např. v roce 1644 obsazení Nového Holandska s jeho hlavním „městem“ Novým Amsterdamem, tj. dnešním New Yorkem).

V roce 1733 už existovalo všech 13 anglických kolonií, jež tvořily základ pro vznik USA v roce 1776 (přijetí Prohlášení o nezávislosti). Od počátku docházelo k vnitřní diferenciaci mezi koloniemi. Největší vliv na ni měly přírodní podmínky, ale i rozdílný institucionální rámec správy kolonií, sociokulturní a hospodářské podmínky. To vše ovlivňovalo jejich etnickou skladbu. Kolonie lze tedy rozdělit: *na severní*, kde převažovali Anglosasové (odtud název Nová Anglie); *na jižní*, ve kterých z důvodu práce na plantážích dochází k dvourasové skladbě populace (často tam byli dováženi trestanci⁵⁰); *střední kolonie* (New Jersey, Pensylvánie a Delaware, New York) patří k etnicky nejrozmanitějším. Jednak se jednalo o bývalé holandské a švédské kolonie, a taky o Pensylvánii, kde jejím zakladatelem Williamem Pennem byla garantována náboženská a národnostní tolerance, proto zde dochází k rychlému růstu německého protestantského osídlení⁵¹ (a už v roce 1683 Němci zakládají Germantown). Dalšími osídlenci středních kolonií jsou tzv. „Skotští Irové“, neboli skotští presbyteriáni, kteří byli přesídleni do Severního Irska (v letech 1607-1608) a odtud odcházejí do Ameriky. Už v polovině 17. století jich bylo 100 000. Postupně se snaží proniknout přes Alleghany do „Indiánského území“, a tak je najdeme zastoupeny v oblasti Pohraničí (*The Frontier*), kde patřili k nejpodnikavějším členům obyvatelstva (v dobrém i špatném smyslu). Další skupinou neanglické populace (méně početnější než Němci a skotští Irové) jsou Židé⁵², Velšané a Švýcaři.

V roce 1790 bylo v USA 3,172 mil Britů a 0,757 mil černochů a celkový počet populace byl 3,929 mil (viz příl. č.2); pro srovnání - ve vedlejším Mexiku byla velikost populace 4,5 mil. v roce 1793 (viz. Korčák, 1964, str. 116).

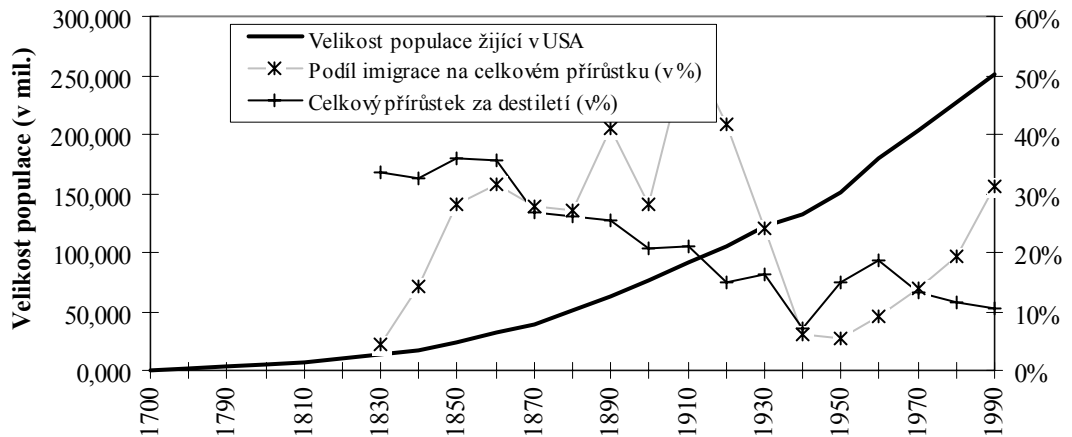
⁵⁰ První deportace trestanců od roku 1617. Formou parlamentního zákona byla od roku 1717 daná možnost volby odsouzenců, kteří se provinili určitými zločiny, mezi transportem a trestem smrti. (viz. Tindall-Shi, 1994, str. 38-39)

⁵¹ Jsou to především vystěhovalci z válkou poničené Falce (the Palatines). Za nimi přišli „mennonité“, uprchlíci ze Salcburka a Moravští bratři (tj. většinou Němci z východní Moravy, Lužice a Slezska, mezi kterými se nacházelo i několik Čechů).(Polišenský, 1992, 39)

⁵² Toto etnikum pro jeho rozptýlenost po Evropě musíme rozlišit na bohaté sefardiny portugalsko-španělského původu, aškenazimy z Německa, Rakouska a českých zemí a konečně na chudé Židy z východní Evropy. Zde máme na mysli jenom sefardiny - první skupina přichází po roce 1654 z Brazílie, do roku 1776 jich v Britské Severní Americe nežilo víc než asi dva tisíce a zabývali se většinou obchodem. Po roce 1740 mohli být naturalizováni a jejich společenský vzestup byl obdivuhodný - do dneška se k této vlně hlásí hrdě členové rodiny Baruch, Cardozo, Barnard atd. Za války za nezávislost existovali židovští „patrioti“ i židovští „loyalisté“, ale postavením této vlivné menšiny to neotřásl. (Polišenský, 1992, str. 43)

O velikosti přílivu imigrantů máme v 17. a 18. století jen hrubé odhady. Z Velké Británie v 17. století odjíždělo do Severní Ameriky průměrně ročně 2 500 lidí. V 18. století se odhaduje celkový tok imigrantů do Ameriky asi na 1,5 mil., v tom je zahrnuto cca 200 tisíc Němců. (ibid., str. 117)

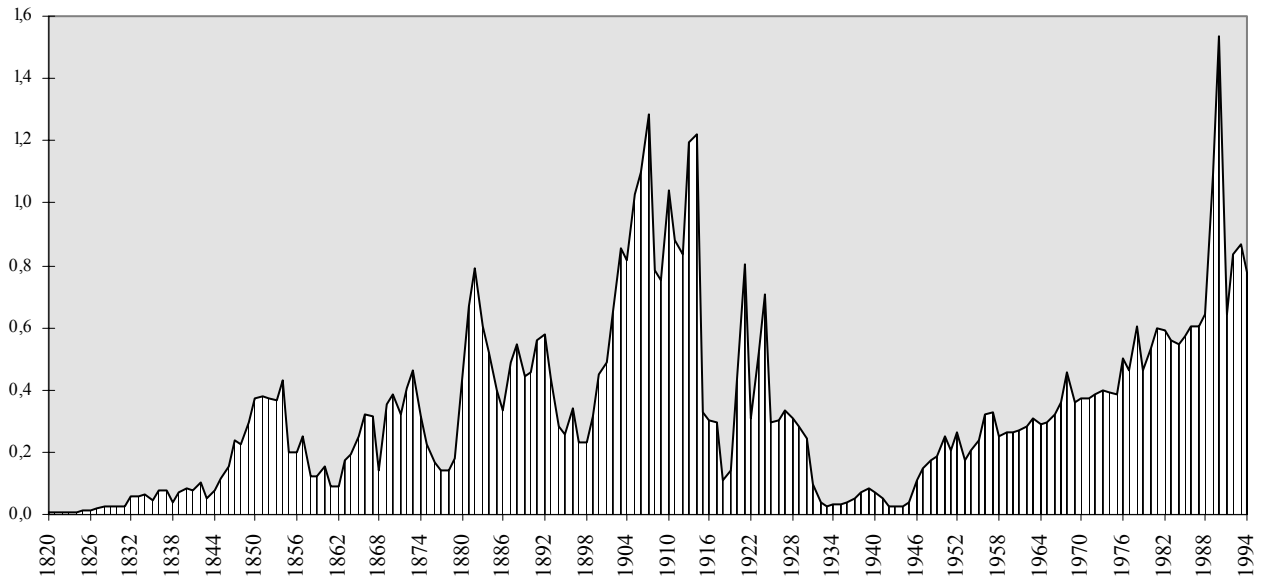
Graf 1.1 Vývoj velikosti populace a podílu imigrace na celkovém přírůstku v USA (podle přílohy č. 2)

Růst populace v anglických koloniích a i pozdějších USA byl velice rychlý (viz. graf 1.1). Bylo to způsobeno především vysokým přirozeným přírůstkem, který byl ovlivněn příznivými přírodními podmínkami a relativním dostatkem potravin. Imigrace se na celkovém přírůstku podílela v průměru okolo 24% a ve svém maximu asi 55 % (vyp. z přílohy č.2), tzn. že imigrace byla důležitým, ale ne rozhodujícím faktorem populačního růstu.

Velikost imigračního toku do USA relativně přesně známe od roku 1820 z imigračních statistik, a jak ukazuje graf 1.2, je velice variabilní. Růst lze vidět jako důsledek nenasytitelné potřeby pracovních sil v USA a na druhou stranu jako důsledek nadbytku zemědělské populace v Evropě, jehož příčinou bylo „zlepšování produktivity zemědělské výroby v první polovině 19. století a v druhé polovině zase technický pokrok v dopravě, který umožňoval dovoz obilí z úrodných rovin Severní a Jižní Ameriky, Austrálie a Ukrajiny“ (Kindleberger, 1978, str. 236). Podrobněji viz kap. 2.4.1 a 2.4.3.

Graf 1.2 Velikost legálního imigračního toku do USA pro jednotlivé roky (v mil.).
(podle přílohy č. 3)

Poklesy imigračního toku v USA lze při určitém zobecnění často vidět jako důsledek hospodářských krizí v zemi. Typickým příkladem je např. hospodářská deprese⁵³ v letech 1873 - 1879, při které klesl počet imigrantů o cca 300 000 osob (viz příloha č. 3). Dalšími příklady mohou být krize v letech 1857-1859 a deprese v roce 1893 (viz graf 1.2, kde je možné mj. vyčíst největší pokles imigrace v období 1. světové války). Prudký nárůst v letech 1989-1990 je způsoben legalizací nedokumentovaných imigrantů, kteří přišli v předchozích letech prostřednictvím zákona IRCA z roku 1986 (viz. níže).

Imigrační politika (tj. státní politika regulace imigrace) má společně s podmínkami v emigračních zemích⁵⁴ vliv nejen na velikost toku migrace, ale i na jeho složení. Do roku 1880 byla migrace neregulována, proto složení migračního toku bylo ovlivněno především podmínkami v emigračních zemích. Do té doby přicházelo nejvíce přistěhovalců z Británie, Irska a Německa.

⁵³ Tato krize začíná krachem železničních společností, jež natolik překvapil investiční firmy, že byly také nuceny vyhlásit bankrot. Následoval překotný prodej akcií, jež vedl k nucenému zavření burzy na 10 dní. „Panika z roku 1873 vyvolala v Americe do té doby nejdelší a nejtvrdější hospodářskou depresi, jež trvala šest let. Provázela ji rozsáhlá vlna bankrotů, chronická nezaměstnanost a drastické zpomalení výstavby železnic.“(Tindall-Shi, 1994, str. 366)

⁵⁴ Souvisí to s podmínkami v emigračních zemích, a to nejen hospodářskými anebo s náboženskou netolerancí, ale i se silným institucionálním rámcem v nich, který lze nalézt už v 17. a 18. století, kdy většina vlád v duchu merkantilismu a fyziokratismu považovala obyvatelstvo za součást národního bohatství, a proto vystěhovalce kladla překážky. Příkladem těchto překážek je v českých zemích od roku 1832 v platnosti represivní císařský patent, který je po revolučních letech 1848-49 za tzv. Bachova absolutismu znovu zaveden.(viz. Polišínský, 1992, str. 9)

Irové, kteří byli většinou původně pachtýři, neměli dostatek peněz ke koupi půdy ani k cestování dále do vnitrozemí. Proto zůstávali v chudinských městských čtvrtích na východě, tzv. Malých Dublinech. Nejchudší z nich pak přímo v přístavních městech, kde se vylodili - tj. v Bostonu, New Yorku, Baltimore. Pracovali většinou ve stavebních četách při výstavbě kanálů a později železnic, další byli zaměstnáni jako služebnictvo v domácnostech nebo jako nekvalifikovaní dělníci. Protože však uměli anglicky, dostali se časem i do městských služeb jako policisté, zřizenci sanitních aj. služeb.

Mezi německými přistěhovalci na rozdíl od Irů bylo více nezávislých sedláků, kvalifikovaných dělníků a obchodníků, jež dostávali lepší práci a mívali prostředky na koupi půdy. Žili v uzavřených velkých enklávách v Ohiu a v Pensylvánii, kde si uchovávali svůj jazyk a svou kulturu. Později přistěhovalí Němci⁵⁵ se taky usazovali v Missouri a jihozápadním Illinois okolo St. Louis, v Texasu v okolí St. Antonia a ve Wisconsinu hlavně kolem Milwaukee a vytvořili zde tři nová střediska osídlení. Mezi Němci byl i velký počet intelektuálů, z nichž někteří odcházejí z Německa po porážce revoluce v roce 1848.

Také mezi přistěhovalci z Británie byl velký počet intelektuálů, svobodných sedláků a kvalifikovaných dělníků. Zvláště poslední skupina sehrála klíčovou roli pro rozvoj industrializace v USA (v letech 1820 - 1860 bylo v imigračním toku 407 000 řemeslníků, 34 000 horníků a 11 500 pracovníků z textilního odvětví - viz. Navrátil, 1984, str. 64). A už v roce 1793 anglický emigrant S. Slater sestrojil z paměti bavlnářský stroj a na Rhode Island zbudoval první bavlnářskou továrnu.

„Ve čtyřicátých a padesátých letech se do Ameriky začaly stěhovat dvě další národnostní skupiny, ale byly jen předvojem většího proudu přistěhovalců, který následoval. Do roku 1843 nepřesáhl počet skandinávských, většinou nábožensky pronásledovaných emigrantů tisícovku ročně, ale v roce 1860 jich žilo v Americe již celkem 72 000. Švédské a norské rodiny se usazovaly většinou ve Wisconsinu a Minnesotě, kde jim krajina a podnebí připomínaly domov. Po objevení zlata v roce 1850 přilákal neobyčejný rozkvět Kalifornie Číňany, kteří stejně jako Irové na Východě vykonávali těžké stavební práce. Až do roku 1854 jich bylo velmi málo, ale v roce 1860 dosáhli již počtu 35 500.“ (Tindall-Shi, 1994, str. 230-231)

---

⁵⁵ Mezi nimi bylo i mnoho aškenázimů, kteří byli především řemeslníky a podomními obchodníky (z těchto skrovných začátků vyrostly mnohé velké obchodní domy). Do počátku osmdesátých let se židovští přistěhovalci většinou hlásili za Němce nebo Maďary. Asimilační proces u nich pokračoval velmi rychle a

Od osmdesátých let 19. století nastala vlna tzv. nového přistěhovalectví, které na rozdíl od dřívějšího anglosaského a německého se nezaměřovalo na osídlování venkova a volných oblastí, ale usazovalo se většinou ve městech, kde tvořilo rezervu pracovních sil. Příslušníci četných národností střední, východní a jižní Evropy - Poláci, Italové, Slováci, Ukrajinci, Rusové, Židé z východní Evropy⁵⁶ i Maďaři - přicházeli bez základního kapitálu, neměli často kvalifikaci a odlišovali se nejen špatnou znalostí anglického jazyka, ale i náboženským vyznáním. (Navrátil, 1984, str.150-151) Mimo jiné docházelo taky k vzorové segmentaci imigrantů podle etnických vzorů, resp. rozmístění přistěhovalců v prostoru s obdobným rozmístěním v profesním uplatněním. Poláci, Slováci, Maďaři a Češi pracovali v dolech, popř. v ocelárnách. Polští a ruští Židé se zabývali niťářstvím a ovládli pouliční obchod New Yorku. Italové pracovali na stavbách, popř. Italové ze severu v zahradnictví a Řekové zase dávali přednost práci v textilních továrnách.

Od 50. let se začíná výrazněji projevovat protipřistěhovalecká nálada usedlých Američanů. Obávali se o ztrátu zaměstnání nebo snížení výdělků zvláště v Nové Anglii, kde přistěhovalci v roce 1860 tvořili více než polovinu pracovní síly v továrnách, a mnoho protestantů cítilo obavu ze vzrůstajícího počtu nově přicházejících katolíků. Proti nebezpečí RRR (Rum, Rebellion, Roman Catholicism) bojovala hnutí jako Ku Klux Klan nebo v roce 1854 vzniklá Americká strana, která měla přízvisko Know Nothing Party (Nevědomci), což byla odpověď členů na dotazy kolem jejich organizace. Členové této strany si dali závazek nevolit nikdy katolíka či člověka narozeného v cizině. Americká strana požadovala vůči přistěhovalcům různá represivní opatření, potlačování jejich práv a znesnadnění jejich naturalizace. Přestože se jí podařilo vyhrát volby v roce 1854 do dolní sněmovny v Massachusetts a rovněž měla velkou podporu v Nové Anglii, New Yorku a Marylandu, nikdy nebyla strana tak silná, aby protipřistěhovalecké zákony prosadila. Ani Kongres, ve kterém obsadila víc než 40 křesel, v té době neučinil nic, čím by přistěhovalectví omezil. (viz. Tindall-Shi, 1994, str. 231 a Polišínský, 1992, str. 38)

---

místo pravověrného židovského náboženství převládalo tzv. reformní hnutí, stěží rozeznatelné od křesťanských církví. Po roce 1881 se však situace rázem změnila. (viz následující poznámka)

⁵⁶ „Po vlně pogromů v jižním Rusku, k níž došlo po atentátu na Alexandra II., a po vypovězení Židů z velkých měst, po masakru v Kišíněvu a zejména po potlačení revoluce z roku 1905 počet židovských přistěhovalců z východní Evropy nesmírně stoupl a reformní židovství se rázem stalo menšinou. (...) Pro židovské obyvatelstvo východoevropských ghet se severní Amerika stala „goldene medine“ (zlatá země).“ (Polišínský, 1992, str. 43-44)

Ale pokračující rasistická kampaň společně s přesvědčením o nadřazenosti nordické rasy nad slovanskou a románskou a nad lidmi jiné barvy pleti způsobila, že došlo nejdříve k omezení přílivu asijské a posléze románské a slovanské populace. Zvláště pak to byla aktuální otázka v roce 1919, kdy došlo k rasovým nepokojům na Severu i Jihu USA a taky se rozšířila psychóza strachu z bolševismu, tzv. děs z rudých, jež skončila deportací mnoha cizinců, především ruských dělníků, které se konaly bez soudních procedur. V roce 1920 taky dochází k známému soudnímu procesu s dvěma italskými anarchisty, N. Sacco a B. Vanzetti, již byli odsouzeni k smrti bez jasného prokázání viny. (viz Tindall-Shi, 1994, str. 521-523)

V roce 1880, kdy už opadla naléhavá potřeba železničních dělníků (v té době bylo v Kalifornii asi 75 000 Číňanů, což představovalo zhruba devítinu obyvatelstva státu), byla uzavřena nová smlouva s Čínou, která dovolovala, aby Spojené státy „řídily, omezovaly a pozastavovaly“ čínskou imigraci. V roce 1882 prezident Chester Arthur podepsal *zákon o pozastavení přistěhovalectví z Číny* na deset let a ten byl v roce 1904 změněn na pozastavení trvalé. Ačkoliv tento zákon přistěhovalectví silně omezil, nikdy se však nepodařilo zastavit ho úplně. Ti z žadatelů, kteří měli čínskoamerické rodiče, a někteří úředníci, učitelé, studenti a obchodníci povolení k vstupu dostávali dál. (viz. ibid., str. 417)

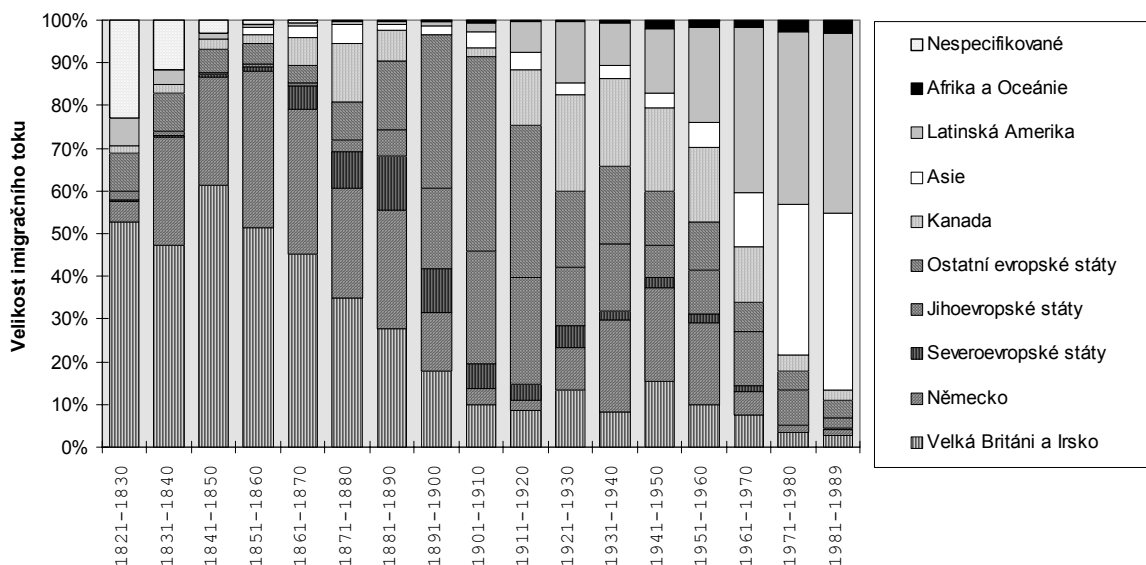
Rovněž byla přijata opatření znesnadňující vstup japonským přistěhovalcům: v roce 1907 to byla dohoda s Japonskem o zákazu stěhování japonských dělníků živících se ruční prací do USA; v roce 1913 byl přijat zákon zakazující Japoncům vlastnit v USA půdu. (viz. Navrátil, 1984, str. 209)

Od roku 1891 byla mnohokrát v Kongresu probírána otázka odepření vstupu negramotným přistěhovalcům, tento zákon byl několikrát vetován různými prezidenty, až v roce 1917 bylo Wilsonovo veto přehlasované Kongresem a všichni zájemci o přistěhovalectví museli projít zkouškou gramotnosti. (viz. Tindall-Shi, 1994, str. 416-417)

V roce 1921 Kongres z obavy před novým poválečným nárůstem imigrace (viz graf 1.2) schválil tzv. *kvótový zákon*, „který povoloval ročně přistěhování 3% z celkového počtu příslušníků národností žijících v USA v roce 1910. Protože toto opatření bylo dosti příznivé pro oblast Středozemního moře a střední Evropy, v roce 1924 *Johnsonův zákon* stanovil klíč s účinností od roku 1929, podle něhož se do Ameriky směla přistěhovat pouze 2% nových imigrantů z celkového počtu

naturalizovaných příslušníků toho kterého národa z roku 1890. Tento zákon byl v platnosti od roku 1929. Při srovnání důsledků obou zákonů vyplývá, že roční kontingent se pro Italy snížil ze 42 000 na 3 800, zatímco pro Angličany pouze ze 68 000 na 62 000 a pro Němce ze 77 000 na 51 000. Toto opatření bylo tedy relativně příznivější pro Anglosasy a národy severní Evropy, nevýhodné naopak pro imigranty ze střední, východní a jižní Evropy, kteří přicházeli masově do USA zejména až po roce 1890. Zákon z roku 1924 dále zcela zakazoval přistěhovalectví Japoncům, Číňanům a Indům a jeho důsledkem bylo pašování lidí z těchto zemí do USA.“ (Navrátil, 1984, str. 209, zvýraznění písma není v org.)

Graf 1.3 Složení imigračního toku (podle přílohy č. 4; srovnej s grafem 4 v této příloze).

Jak je vidět z grafu 1.2, imigrační politika v 20. letech výrazně přispěla k omezení imigrace v letech 1924-1928 a společně s velkou depresí způsobily snížení imigrace na minimum v roce 1933 (tj. 23 068 imigrantů - viz. příloha č. 3) od roku 1832. Pokud se podíváme na graf 1.3, vidíme, že v imigračním toku dochází k snížení podílu asijské populace a k růstu podílu Latinské Ameriky. Relativně vysoký je podíl Kanady, což je zřejmě způsobeno nepřímou imigrací z Evropy do Kanady, ale i Mexika, odkud časem migranti odcházejí do USA., protože přímá imigrace jim díky imigrační politice nebyla umožněna (viz. Korčák, 1964, str. 124). Problém s kvótami nastává ve větší míře v 30. letech, kdy Hooverova administrativa velice striktně uplatňovala opatření imigračního zákona (povedlo se jí snížit imigraci z Evropy během 5 měsíců o 90%) a z tohoto důvodu byl mnoha uprchlíkům z nacistického Německa a Rakouska velice ztížen vstup do USA (podrobněji viz. Mitchell, 1992).

Trendy po roce 1945 ve složení imigračního toku jsou sice odpočátku zřetelně vidět v grafu 1.3 (tj. růst asijské a latinskoamerické složky a snižování podílu Evropanů), ale po přijetí Doplnku k imigračnímu zákonu v roce 1965 (*The 1965 Amendments to the Immigration Nationality Act*) jsou mnohem výraznější, tzn., že tento doplněk je podpořil společně se socioekonomickými podmínkami v emigračních zemích. Doplněk z roku 1965 i s jeho následnými revizemi v podstatě zrušil kvótový systém a ustanovil místo toho početní limity: 170 000 imigrantů ročně pro východní polokouli (20 000 pro jednu zemi a 200 pro každé závislé území nebo kolonii) a 120 000 pro západní polokouli s platností od 1.7. 1968. Při rozhodování mezi žadateli o imigrační vízum tento systém preferoval ty, kteří mají rodinný vztah k občanům USA nebo k stálým rezidentům; pro ně bylo vyhrazeno 74% z početního limitu, 20% pak podle preferovaných odborností a zbývajících 6% pro uprchlíky. (viz. Agarwal-Huang, 1991, str. 446 - 447)

Oblasti a země posledního pobytu	1931-40	1941-50	1951-60	1961-70	1971-80	1981-88	1989-90
Evropa	65,8	60,0	52,7	33,8	17,8	11,5	8,3
Asie	3,1	3,6	6,1	12,9	35,3	45,0	23,5
Filipíny	0,1	0,5	0,8	3,0	7,9	8,7	5,2
Korea	0,0	0,0	0,2	1,0	6,0	5,7	2,4
Čína	0,9	1,6	0,4	1,0	2,8	5,7	3,0
Vietnam	0,0	0,0	0,0	0,1	3,8	4,1	3,4
Indie	0,1	0,2	0,1	0,8	3,7	4,4	1,7
Írán	0,0	0,1	0,1	0,3	1,0	1,5	1,7
Amerika	30,3	34,3	39,6	51,7	44,1	40,2	65,6
Kanada	20,5	16,6	15,0	12,4	3,8	2,4	1,6
Mexiko	4,2	5,9	11,9	13,7	14,2	12,1	41,3
Kuba	1,8	2,5	3,1	6,3	5,9	2,7	0,7
Dominikánská republika	0,2	0,5	0,4	2,8	3,3	3,9	2,6
Jamajka	0,0	0,0	0,4	2,3	3,1	3,4	2,1 ^a
Kolumbie	0,2	0,4	0,7	2,2	1,7	1,8	1,4 ^a
Haiti	0,0	0,1	0,2	1,0	1,3	2,2	1,3
Salvador	0,1	0,5	0,2	0,5	0,8	1,6	5,2 ^a
Afrika	0,3	0,7	0,6	0,9	1,8	2,6	2,1
Oceánie	0,5	1,4	0,5	0,8	0,9	0,7	0,4
Pozn.: ^a Velikosti počtu přistěhovalců za rok 1990 jsou pro dané země odhadnuty podle jejich podílu ve zbývajících amerických zemích (tj. všechny s výjimkou Kanady, Mexika, Kuby, Dominikánské republiky a Haiti) v roce 1989.							
Prameny: Údaje pro výpočet hodnot 1930-1989 z přílohy č. 4.							
Data pro rok 1990 z Borjas, 1994, str. 1670.							
<i>Tab.1.1</i> Procentuální podíl na celkovém imigračním toku v letech 1930-1989.							

V tabulce 1.1 se podrobněji zaměříme na nejvíce rostoucí složky: tedy latinskoamerickou a asijskou. Její růst je především dán demografickým a z toho důvodu často i ekonomickým tlakem v těchto zemích, ale v některých případech je zde zřejmý vliv zahraniční politiky USA na imigraci. Jedná se většinou o už dříve zmíněný případ řetězové migrace (viz. kap. 2.2.3), a to především v případě Vietnamu, Kuby,

Haiti a Salvadoru, kdy jsou z počátku přijímáni uprchlíci⁵⁷, jež časem následují i další členové rodin. Mezi rozhodnutím o přijetí uprchlíků a jejich postojem k cílům zahraniční politiky USA je dle některých autorů, např. Mitchell (1989), silná závislost, což dokumentují na zvláštním imigračním statutu pro příchozí z Kuby a Haiti nebo na desetiletém přijímání velkého množství uprchlíků z Vietnamské demokratické republiky ve vztahu ke komplikacím u jejich regionálních rivalů. Proto při vysvětlování migračních toků je velice nutné brát v úvahu i mezinárodní politické vztahy.

Pokud se vrátíme k imigrační politice, reakcí Kongresu na vzrůstající počet nelegálních přistěhovalců⁵⁸ bylo v roce 1986 přijetí *Immigration Reform and Control Act* (IRCA). Tento zákon udělil amnestii asi 3 mil. nelegálních imigrantů, jak lze vidět z tab. 1.1 (údaje pro období 89-90) jednalo se především o mexické pracovníky, ale i o relativně velký počet imigrantů ze Salvadoru. Snažil se zastavit další příliv nelegálních imigrantů zavedením sankcí proti jejich zaměstnavatelům. Tento zákon vytvořil dva programy na legalizaci cizinců: I-687, který byl pro nelegální cizince dlouhodobě žijící v USA, resp. nepřetržitě od roku 1982; SAW (Special Agricultural Worker), jenž se týkal cizích zemědělských pracovníků (převážně Mexičanů v jižních státech), kteří pracovali víc než 90 dnů v zemědělství před rokem 1986 (Martin, 1990, str. 73).

Tento zákon byl posléze rozšířen imigračním zákonem v roce 1990 (*The 1990 Immigration Act*), který nabídl 165 000 víz pro partnery a děti předchozím zákonem legalizovaných cizinců.(viz. Papademetriou, 1993, str. 323). Tento zákon taky povoluje každoroční zvětšení imigračního toku o 150 000 imigrantů (Borjas, 1994, str. 1669).

Za další opatření, jež by mělo taky přispět k snížení toku nelegálních imigrantů z Mexika, lze označit i *Dohodu o severoamerickém volném trhu* (NAFTA) z roku 1992, která má jak podpořit dovoz zemědělských plodin od mexických producentů, tak zvýšit investice do Mexika a snížit mzdový rozdíl, jenž je hlavní příčinou nelegální migrace (podrobněji o dané problematice Cornelius-Martin, 1993, a o investicích v NAFTA a zaměstnanosti USA Womack, 1994).

Dalším opatřením k omezení nelegálního migračního toku měla být už zmíněná kalifornská Vyhláška 187 (*Proposition 187*), která vyloučila ilegální přistěhovalce z veřejných služeb, resp. z lékařského ošetření a školní docházky, jež ale byla soudem

---

⁵⁷ Do tab. 1.1. jsou zahrnuti uprchlíci(jak je uvedeno v příloze č. 4), ač jejich přijetí je prováděno odlišnými procedurami,

prohlášena za neplatnou. Tato vyhláška byla před zrušením schválena v referendu dne 8.11.1994 59% kalifornských voličů, mezi kterými ale bylo 75-80% bílých a 8-10% Latinoameričanů, 4-5% asijských Američanů a 10% Afroameričanů. Přitom podle Censu 1990 má populace v Kalifornii toto složení: 57% bílých, 25% Latinoameričanů, 9% asijských Američanů a 7% Afroameričanů. Pokud by tato vyhláška byla přijata, muselo by přerušit školní docházku asi 300 000 až 400 000 dětí nelegálních imigrantů, jejichž počet je odhadován na 1,7 miliónů. (viz Martin, 1995, str. 255 a 259)

Na závěr této kapitoly se ještě musíme zmínit o krajně nerovnoměrném rozložení, resp. pokračující segmentaci, imigrantů v prostoru. Největší počet imigrantů přichází do států na severovýchodě a na západě USA (v roce 1970 to bylo 44% a 23% z populace narozené v cizině a v roce 1980 to bylo 34% a 31% - Belanger-Rogers, 1992, str. 1346). Tato nerovnoměrnost se ještě zvětší, pokud podrobněji rozčleníme tuto populaci podle zemí jejich původu: v roce 1980 bylo 75% Portorikánců ve státech na severovýchodě a společně 44% ostatních Latinoameričanů (s výjimkou Mexičanů). Na západním pobřeží naopak se nacházelo 64% Mexičanů a 46% Asiatů. (ibid., str. 1346). Mezi jednotlivými státy v roce 1994 má největší podíl cizinců, resp. lidí narozených v cizině, na celkové populaci Kalifornie (25%) a New York (16% z toho New York City 30%), jež patří k nejlidnatějším v USA (Ulč, 1995, str. 7), dalšími státy s relativně vysokým podílem cizinců jsou Florida, Texas, New Jersey, Illinois. Největší imigrační tok míří převážně do městských center, především New Yorku, Los Angeles, Miami a Chicaga. (viz příloha č. 5).

Imigrace, při zachování podílů jednotlivých zemí na ní, společně s vysokou fertilitou naturalizovaných Američanů neevropského původu povede k tomu, že v roce 2050 bude USA zemí menšin (viz. Kennedy, 1995, str.322), je otázkou, jak se s touto demografickou skutečností vyrovná. Zatím dochází k růstu xenofobie a občas propukají rasové nepokoje, např. největší z nich v poslední době v Los Angeles v roce 1992, jež měly za následek 54 mrtvých a 2 400 raněných. Nepřátelství se projevuje nejen mezi „barevným“ a „bílým“ obyvatelstvem, ale začíná se objevovat velice silná nesnášenlivost mezi Hispánci a černochoy, popř. dalšími skupinami přistěhovalců. Mnoho kritiků viní ze ztráty pocitu sounáležitosti příliv cizinců, ale někteří vidí hlavní

---

⁵⁸ V roce 1986 pohraniční hlídky zadržely 1,8 mil. ilegálních cizinců. Ačkoliv počet každoročně zadržených klesl až na asi 1.mil po uzákonění IRCA, v roce 1993 se opět zvýšil asi na 1,3 mil. zadržených imigrantů. (Immigration and Naturalization Service cit podle Borjas, 1994, str. 1669).

problém v postupném poklesu právních a společenských hodnot širšího společenství. (Tindall-Shi, 1994, str. 780-781)

3.2 PŘÍMÝ VLIV IMIGRACE NA EKONOMIKU USA

V první řadě bych se chtěl zmínit o vlivu imigrace na růst produkce v hostitelské zemi. V teoretické rovině s růstem pracovní síly jakožto výrobního faktoru dochází i k zvyšování produkce, pokud ekonomika není na hranici produkčních možností daných ostatními výrobními faktory. V této souvislosti nás ale spíše zajímá její vliv na mezní produktivitu práce: *přímým následkem imigrace je pokles mezní produktivity práce*, tedy i mzdových sazeb (jak je obvykle uváděno v učebnicích světové ekonomiky), což naopak zvyšuje rentu a následně i cenu nezměněných výrobních faktorů: půdy a kapitálu. K tomuto snížení ale nemusí dojít, pokud převáží tzv. *externí efekty* imigrace, jako je nárůst velikosti trhu a tím i zvýšená produkce. Z tohoto důvodu může dojít ke snížení mezních nákladů na výrobu, popř. zvýšení produktivity práce. Existuje zde však problém v empirické testovatelnosti této hypotézy.

Zvyšování produktivity práce je v reálném světě podmíněno nejen množstvím faktorů, ale i jejich kombinací, popř. jejich kvalitou, proto přímé stanovení velikosti vlivu imigrace na vzrůst produktivity je velice nesnadné. Proto se budeme věnovat spíš verbálnímu popisu vlivu „kvality“ imigrace na ni, „kvalitou“ je zde míněna velikost lidského kapitálu.

Při pohledu na vzrůst produktivity v 18. století je zřejmé již z kap. 3.1, že pokud imigranti pocházeli z industrializovaných zemí a přinášeli sebou i znalosti, byl to jev velice pozitivní, který měl silný vliv na rychlý průběh industrializace v USA.

Obdobně ve 20. století mnoho vědců, techniků, lékařů, ale i ekonomů odchází do USA jak z Evropy, tak z Asie i Afriky. Jedná se o tzv. *brain drain* neboli únik mozků. Určení přínosu pro USA je nevypočitatelné, zvláště pak u vědeckých odborníků nejvyšších kvalit jako E. Fermi, W. Braun, či ekonomů jako J.L. Neumann, S. Kuznets, W. Leontief atd.(viz. Kindleberger, 1978, str. 241) V tomto kontextu nachází Borjas (1995, str. 16) vyšší produkční komplementaritu mezi kvalifikovanou silou a kapitálem, popř. s ostatními výrobními faktory, než je u nekvalifikované síly.

„Na konci 80. let byl poprvé zaznamenán zpětný únik mozků z USA především do Jižní Koreje a dalších asijských rychle se rozvíjejících zemí. Odcházejí především Američané asijského původu, kteří získali odbornou kvalifikaci v USA a kteří dnes v

mateřských zemích nacházejí dobré pracovní uplatnění. Tato skutečnost postihuje v USA nejvíce vysoké školy technického zaměření, kde skoro polovinu asistentů tvoří cizinci.“ (Baláž a kol., 1995, str.189)

Na druhou stranu, dle některých autorů (např. Rhode nebo Ohndorf cit. podle Drbohlav, 1994), dochází k negativní změně ve struktuře ekonomiky, popř. k zpoždění strukturálních změn (v souvislosti se změnou relativních cen výrobních faktorů) způsobených vzrůstem podílu imigrace z rozvojových zemí. Jejím následkem je dostatek, resp. přebytek nekvalifikované nebo málo kvalifikované pracovní síly v ekonomice, a proto dochází k rozvoji odvětví náročných na pracovní sílu (*labor intesive sector*) a k snižování tlaku na modernizaci, resp. automatizaci výroby. Kennedy (1996, str. 90-101) to dokumentuje počtem průmyslových robotů v USA (23 000) ve srovnání s Japonskem (176 000) v roce 1988. Samozřejmě, že imigrace není jedinou příčinou tohoto jevu, ale má na něm určitý podíl.

Jedním z hlavních pozitivních prvků je vliv imigrace na hustotu osídlení a tím pádem i rozdělení nákladů na vybudování infrastruktury⁵⁹, především dopravní. V této souvislosti lze uvést již zmíněnou krizi v letech 1873-79, jež byla částečně způsobena krachem železničních společností a jimi budovaných tratí v řídko osídlených oblastech. Samozřejmě při překročení určité hranice optimální hustoty osídlení dochází k neúměrnému nárůstu nákladů na celou infrastrukturu. V USA je ale celková hustota osídlení relativně nízká, proto z globálního hlediska tento problém nehrozí, spíše se jedná o jednotlivé lokální oblasti, popř. státy, kde je vysoký růst těchto nákladů. Typickým příkladem je Kalifornie; díky přílivu ohromného množství imigrantů v posledních desetiletích se staly některé služby nedostatkovými, jedná se zvláště o zdravotnictví, školství, které musí každoročně přijímat o 200 000 žáků více, a taky o nedostatek volných míst ve věznicích. (viz. Janasová, 1992, str. 323).

Někteří autoři (Simon, 1989, str.174-179, a Cameron, 1996, str. 37) si taky všímají vztahu mezi růstem hustoty populace a rostoucí intelektuální, popř. uměleckou tvořivostí. Tento vztah samozřejmě není kauzální, spíš se jedná o částečnou pravidelnost.

---

⁵⁹ Infrastrukturu se rozumí služby považované za základnu pro výstavbu ekonomiky, které lze rozdělit na sféru sociální (např. bytovou, zdravotnickou a vzdělávací) a na sféru ekonomickou (dopravní a energetický systém). (viz Jelínek a kol., 1984, sv. I, str. 367)

3.2.1 EKONOMICKÉ DOPADY IMIGRACE V 80. A 90. LETECH

V této podkapitole se budeme zabývat především vlivem imigrace na trh práce (resp. výši nezaměstnanosti a velikostí reálných mezd) a na fiskální zisk nebo ztrátu. Závěry jednotlivých autorů k této problematice jsou navzájem velice kontroverzní, zároveň i s jejich empirickými důkazy. Proto se spíše budeme pohybovat jen na informativní úrovni.

Předtím je nutno ale podrobněji popsat složení imigračního toku. Nejdůležitějším rozčleněním imigrantů je jejich rozdělení na kvalifikovanou a nekvalifikovanou pracovní sílu, resp. rozdělení podle úrovně odbornosti imigrantů, za jejíž ukazatel budeme brát dokončené vzdělání. Důležitá je i věková struktura domácí populace a imigrantů, především z důvodu podílu produktivní části populace vůči celé. Tento problém se spíše projevuje v Evropě, ale můžeme ho nalézt i u „bílé“ populace v Americe v důsledku změn v reprodukčním chování a v prodloužení střední délky života.

Věková skupina	Procentní zastoupení ^a		
	Celková populace USA, 1980	Všichni imigranti 1969-76	Imigranti, kteří byli přijati podle profesních preferencí, 1969-76
0-4	7,2	8,1	8,5
5-9	7,3	8,8	8,6
10-4	8,0	8,7	5,4
15-9	9,3	9,9	3,0
20-4	9,4	13,4	7,3
25-9	8,5	15,6	23,7
30-4	7,8	10,4	19,7
35-9	6,3	6,9	11,4
40-4	5,3	4,8	6,0
45-9	5,0	3,7	3,4
50-4	5,3	2,8	3,0
55-9	5,1	2,3	
60-4	4,4	1,9	
65+	11,3	2,9	
Pozn.: ^a Součty nejsou 100% z důvodu zaokrouhlení.			
Pramen: Simon, 1989, str. 32.			
<i>Tab. 2.1</i> Podíl populace v jednotlivých věkových skupinách (v %).			

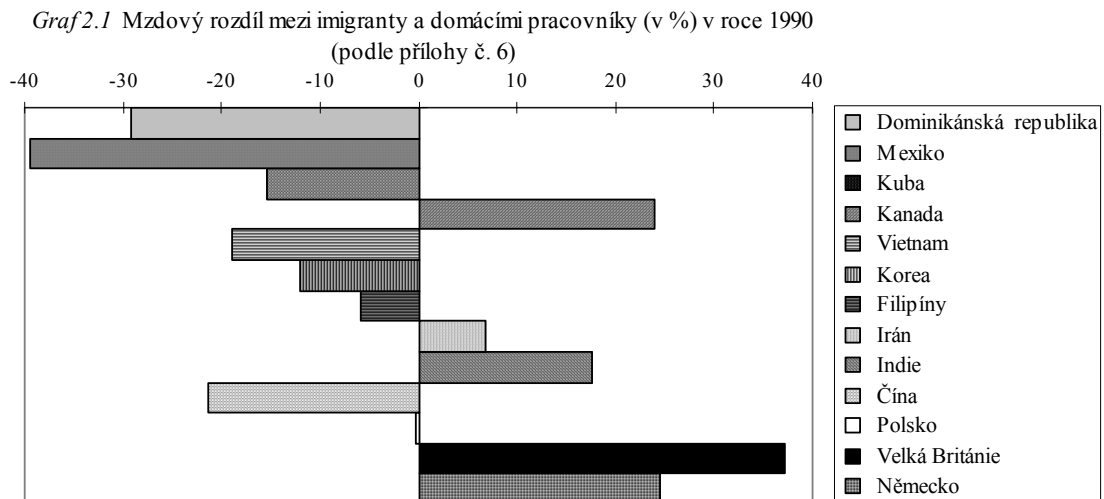
Tabulka 2.1 nám ukazuje, že je 57,6% všech přicházejících imigrantů v produktivním věku (tj. 20-54, šedá oblast), pro porovnání - tento podíl u celé americké populace činí 47,6% a pro imigranty vybrané na základě profese dosahuje celých 74,5%.

V letech	Domácí populace		Imigranti (kteří přišli do daného roku)	
	Neukončené středoškolské vzdělání	Ukončené vysokoškolské vzdělání	Neukončené středoškolské vzdělání	Ukončené vysokoškolské vzdělání
1970	39,6	15,4	48,2	18,9
1980	23,1	22,9	37,4	25,3
1990	14,8	26,6	36,9	26,6

Pozn.: Tato statistika je vypočtena pro muže ve věku 25-64, kteří pracují v
civilním sektoru, kteří nejsou osoby samostatně výdělečně činné
a nežijí ve skupinových čtvrtích (group quarters).
Pramen: zpracováno podle Borjas, 1994, str. 1676.

Tab. 2.2 Dosažené vzdělání imigrantů a domácí populace (v %).

Tab. 2.2 ukazuje, že vzdělání imigrantů se vzhledem ke vzdělání domácí populace zhoršuje, i když trendy vývoje jsou shodné: vyrovnává se rozdíl v podílu mezi domácí a příchozí vysokoškolskou populací, ale u druhého sledovaného znaku prudce roste rozdíl mezi imigranty a domácí populací (tj. z 8,6 v roce 1970 na 22,1 v roce 1990 procentních bodů). Tento závěr je odlišný od tvrzení Simona (1989, str. 39-40), který sledoval jenom skupinu imigrantů mezi roky 1970-80, že imigranti mají víceméně stejnou výši vzdělání jako domácí populace. Tato celková změna ve vzdělání je způsobena především nárůstem latinskoamerické složky v imigračním toku (viz. příloha č. 5). Musíme si zde ale uvědomit, že vzdělání dnešních imigrantů částečně ovlivní vzdělání budoucí populace USA a tím pádem se částečně sníží daný rozdíl.

Výše vzdělání jednotlivých skupin imigrantů se částečně projevuje mzdovým rozdílem⁶⁰ (viz. graf 2.1), který je z části ovlivněn i jejich diskriminací⁶¹, pokud přijmeme předpoklad o rovnosti vzdělání, resp. o stejné produktivitě osob se shodným vzděláním, a vyloučíme existenci sociálního kapitálu. Dochází totiž rovněž k nárůstu v rozdílu mezi reálnými mzdami domácích pracovníků a imigrantů se stejným vzděláním (viz. tab. 2.3), zvláště překvapivý je tento růst u pracovníků s universitním vzděláním.

Úroveň vzdělání	Imigranti (w_i)		Domácí pracovníci (w_n)		Rozdíl ($w_n - w_i$)	
	1980	1990	1980	1990	1980	1990
Nedokočené středoškolské	6,38	5,33	7,34	6,62	0,96	1,29
Středoškolské	7,79	6,81	8,23	7,56	0,44	0,75
Universitní	12,83	13,47	13,06	14,30	0,23	0,83
Pozn: Jenom muži.						
Pramen: U.S. Census 1980 a 1990 cit podle Jaeger, 1996, tab.2.						
<i>Tab. 2.3 Reálná hodinová mzda (v 1979 \$) pro imigranty a domácí pracovníky.</i>						

DOPADY NA TRH PRÁCE

Při zkoumání vlivu imigrace na trh práce sledujeme, jak se jednotlivé složky na tomto trhu ovlivňují, resp. jestli zahraniční pracovníci jsou k domácím ve vztahu substitučním či komplementárním.

Odhadovaná elasticita mezi počtem imigrantů a celoročními platy domácích pracovníků v jednotlivých lokalitách je velice nízká, tzn., že se její hodnota pohybuje dle různých autorů v intervalu -0,05 až +0,05 (Borjas, 1994, str. 1697). Pracovníci s nižší kvalifikací se sice pohybují na dolní hranici, ale přesto není tento vliv velký, resp. když vzroste počet imigrantů v dané lokalitě o 10%, poklesne jejich mzda pouze o 0,5%. Také zde může docházet v delším časovém období při větších poklesech jejich mezd ke stěhování do jiných lokalit (podrobněji Borjas, 1996, str.168-138). Existuje zde tedy určitá substituce mezi imigranty a nekvalifikovanou pracovní silou, což potvrzuje i Jaeger (1996), který vidí v rostoucí imigraci částečný důvod poklesu reálných mezd pro nekvalifikované domácí pracovníky, resp. růst rozdílu mezi kvalifikovanou a nekvalifikovanou pracovní silou (jejž lze vyčíst z tab. 2.3).

Ještě nižší je odhadovaná elasticita mezi mírou nezaměstnanosti a počtem imigrantů v lokalitě, nachází se v intervalu -0,01 až + 0,01 (Borjas, 1994, str.1698). K

⁶⁰ Vysoké kladné hodnoty u imigrantů z Velké Británie a Kanady a částečně i z Indie jsou ovlivněny dobrou znalostí anglického jazyka.

⁶¹ Prokázání diskriminace je složité a přijaté předpoklady jsou velice zjednodušující. Podrobněji se k danému problému vyjadřuje studie Darity-Guilkey-Winfrey (1996).

obdobným závěrům dochází i Simon (1989). Rovněž i zde spodní hranice intervalu se týkají většinou nekvalifikované populace, resp. amerických černochů (-0,1).

Vliv imigrace, i přes její nárůst v posledních letech, na celkový trh práce je nevelký. V lokálních podmínkách může sice vysoký nárůst imigrace způsobit snížení mezd, popř. zvýšení nezaměstnanosti, ale při předpokladu vyšší mobility pracovních sil v USA byl by to jev jen dočasný.

FISKÁLNÍ DOPAD IMIGRACE

Další velice spornou otázkou je fiskální dopad imigrace pro státní rozpočet, resp. jedná se o rozdíl mezi příjmy z daní imigrantů a výdaji na ně. U příjmové stránky se autoři ve větší míře neliší a podle Borjase (1994, str. 1706-1707) byl příjem na daních od imigrantů v roce 1990 okolo 85,4 mld. \$. Do výdajové stránky se započítávají náklady na sociální zabezpečení; jak je vidět z tab. 2.4, participace na systému sociálního zabezpečení u imigrantů rostla rychleji než u domácích pracovníků⁶², nicméně tyto výdaje v absolutní částce pro rok 1990 dosáhly asi 23,8 mld. \$. Porovnání těchto dvou hodnot dle Borjase není možné, protože zde ještě nejsou započteny náklady na další vládní programy poskytované formou veřejných statků (náklady na infrastrukturu srovnej s předchozí částí), které se díky imigraci zvýší, a proto jako fiskální dopad imigrace uvádí pro rok 1990 čistou ztrátu ve výši 16,2 mld. \$.

	1970	1980	1990
Domácí populace	6	7,9	7,4
Imigranti	5,9	8,7	9,1
Pozn.: Hodnoty vypočítány pro podskupinu domácností, kde hlava rodiny je starší 18 let a nežijí ve skupinových čtvrtích.			
Pramen: zpracováno podle Borjas, 1994, str. 1701.			
<i>Tab. 2.4</i> Míra participace na systému sociálního zabezpečení mezi domácími a nově příchozími rodinami (v %).			

Při hodnocení podle fiskálního zisku či ztráty se dle mého názoru musí postupovat velice opatrně, protože je nepřesné a může sloužit jenom jako orientační bod z několika důvodů: 1.) vyšší podíl uprchlíků na systému sociálního zabezpečení, který by se podle mne sem neměl započítávat; 2.) nejsou zde započteny daně ze zvýšeného zisku od

---

⁶² Je zde ale nutno pro bližší srovnání porovnat participaci na sociálním zabezpečení podle jednotlivých zemí původu imigrantů - viz. příloha č. 5, kde vidíme, že největší participace dosahují uprchlíci z Kambodže, Laosu, Vietnamu, Kuby a SSSR (výjimkou jsou vysoké hodnoty u Dominikánské republiky, u které se ale tento podíl snižuje pro příchozí v 80. letech). Je nutno ještě podotknout, že zákon o reformě sociální pomoci z roku 1996 odebrává sociální pomoc legálně přijatým přistěhovalcům pokud nemají ještě americké občanství (Melich, 1996, str. 26).

zaměstnavatelů, kterým se sníží mzdové náklady zaměstnáním „levnějších“ imigrantů;
3.) vliv dalších externalit nefinančního charakteru (např. velikost trhu či hustota osídlení).

3.3 DLOUHODOBÉ NÁSLEDKY IMIGRACE NA SPOLEČNOST

Předchozí víceméně pozitivní hodnocení imigrace neuvažuje o jednotlivých odlišnostech v začleňování imigrantů do společnosti, a tudíž nebere v úvahu existenci subkultur, resp. minorit v etnických ghetech⁶³ (*slums*) a jejich zpětný vliv na ekonomiku.

Věk	Černá a ostatní nebíla populace					Bílá populace				
	1954	1964	1969	1977	1981	1954	1964	1969	1977	1981
16-17	13,4	25,9	24,7	38,4	40,1	14,0	16,1	12,5	17,6	19,9
18-19	14,7	23,1	19,0	35,4	36,0	13,0	13,4	7,9	13,0	16,4
20-24	16,9	12,6	8,4	21,4	24,4	9,8	7,4	4,6	9,3	11,6
25-54	9,5	6,6	2,8	7,8	10,1	3,9	2,8	1,5	3,9	4,8

Pramen: Employment and Training Report of President, 1982 cit. podle Limage, 1987, str. 411.

Tab. 3.1 Míra nezaměstnanosti u jednotlivých skupin populace (v %).

Pokud srovnáme celkovou míru nezaměstnanosti mezi „bílou“ a „nebílou“ populací podle věku, docházíme k zjištění, že existuje vysoký podíl mladých „nebílych“ skupin na míře nezaměstnanosti (viz. tab. 3.1). Tato koncentrace nezaměstnanosti v určitých sociálně demografických kategoriích vytváří nové mechanismy sociální stratifikace a vede k mnoha sociálním konfliktům tam, kde se tyto skupiny soustřeďují, zejména ve velkých městech (nepřímo to lze vyvodit z tab. 5.2 v příloze č. 5 a z přílohy č. 7). „Do určité míry zde koreluje chudoba a nezaměstnanost v tom smyslu, že právě osoby z chudých vrstev jsou vystaveny většímu riziku dlouhodobé či opakované nezaměstnanosti, čímž dochází k multiplikačnímu efektu“ (Mareš, 1994, str. 82). Velice výrazně se tento jev projevuje právě ve Spojených státech, kde jsou jak nezaměstnanost, tak chudoba koncentrovány v sociálních vrstvách, jež jsou tvořeny většinou Afroameričany či Latinoameričany a vedou často ke vzniku tzv. *underclass*⁶⁴. Samozřejmě, že ne všechny skupiny imigrantů se stávají touto *underclass*, a proto je velice důležité sledovat procesy asimilace a segregace jednotlivých etnických skupin.

⁶³ Vznik těchto čtvrtí je způsobený jak nepříznivým přijetím společnosti, tak i snahou imigrantů zakládat si své vlastní komunity a to především z důvodů vzájemné solidarity a uchování své kultury. Vzájemný poměr těchto dvou faktorů se u jednotlivých skupin liší. Zde se ale můžeme dostat do uzavřeného kruhu, protože vznik ghet může zase být negativně vnímán dominantní populací a výsledkem pak mohou být občanská hnutí, která prosazují, aby imigranti byli z určitých čtvrtí vyloučeni. Takovým hnutím bylo např. Residents Association of Monterey Park (RAMP), které bylo založeno v pol. 80. let, aby bojovalo s čínským usazováním ve čtvrtích tvořených převážně bílou populací v Los Angeles. Organizaci se dostalo značné podpory při volbách do městské rady, kde prosadila přijetí nařízení, jímž se angličtina stala oficiálním jazykem v Monterey Park. (viz. Castles-Miller, 1994, str. 206)

⁶⁴ K tomuto pojmu jsou značné výhrady a je diskutován od dob, kdy Marx použil obdobného termínu *lumpenproletariát* (podrobněji o této problematice Mareš, 1994, str. 83-87). Za *underclass* budeme zde považovat skupinu, resp. heterogenní seskupení rodin a jednotlivců, s těmito hlavními charakteristikami:

3.3.1 MODELY ZAČLEŇOVÁNÍ IMIGRANTŮ DO SPOLEČNOSTI

Teoretické koncepce k začleňování imigrantů do společnosti se vyznačují velkou rozmanitostí a to především z důvodu různorodosti jednotlivých etnických skupin. V této kapitole uvedu některé teorie s jejich typickými příklady v USA.

Jeden z prvních modelů, z časového hlediska, začleňování imigrantů lze nalézt už u Chicagské sociologické školy⁶⁵ a jejího pojetí tzv. *etnického cyklu*. Její hlavní představitelé, Park a Burgess, vycházeli z pojetí interakčních cyklů, jež formují člověka, tzn. že lidská podstata není člověku dána od prvopočátku, ale vzniká interakcí s ostatními členy společnosti. *Interakční cyklus*, složený ze sociálních kontaktů, soutěže, konfliktů a přizpůsobení, *který je završený asimilací, nazvali etnický cyklus*. „Asimilaci chápali jako proces vzájemného pronikání a splývání, v němž osoby získávají paměť, pocity a postoje jiných lidí a skupin, a přijetím nových zkušeností a dějin jsou začleňováni do společného kulturního života“ (Dubovický, 1996a, str. 65). Etnický cyklus byl vypracován původně pro evropské přistěhovalce, ale začal se aplikovat i na černošské obyvatelstvo. Žáci Parka a Burgesse dále tento cyklus rozpracovali, ale většinou nesdíleli jejich názor o nutné konečné asimilaci (např. E. Borgardusův cyklus vrcholí problémy druhé generace přistěhovalců - podrobněji *ibid.*, str. 64-67).

Dalším ze zastánců procesu asimilace je Milton Gordon. Absorbce migranta má dle Gordona probíhat ve čtyřech fázích: *akulturace*, *strukturální asimilace*, *amalgamizace* (amalgamation - míšení ras) a *identifikační asimilace* (cit. podle Portes-Böröcz, 1989, str. 615). Tento model dobře vystihoval identifikační asimilací zakončené přizpůsobování imigrantů evropského původu a jejich potomků. Rovněž ho lze pozorovat i u druhé generace imigrantů z Izraele, je ale nutné podotknout, že většina jejich rodičů neprošla fází strukturální (sociální) asimilace (viz. Rosenthal-Auerbach, 1992, str. 990).

Především z pohledu strukturalistů je kritizovaná neschopnost těchto přístupů při vysvětlování, proč proces asimilace neprobíhal analogicky i u ostatních skupin

---

dlouhodobá nezaměstnanost, fragmentizovaná pracovní kariéra, trvalé uplatnění na sekundárním trhu práce (viz. kap. 2.2.3), závislost na sociálních státních dávkách (viz. *ibid.*, str. 83-84).

⁶⁵ Myšlenkový směr, který se formuloval na universitě v Chicagu zhruba ve 20. a 30. letech našeho století. Hlavními představiteli R.E. Park a E.W. Burgess, „kteří značnou pozornost věnovali sociální kohezi a zdůraznili v tomto ohledu vedle role konsensu také roli symbiózy. Symbiotické vztahy, tj. vztahy vzniklé na bázi soutěže, mohou bez jakéhokoli záměru vést k složitým a **stabilním** formám sociální organizace“ (Petrušek a kol., 1994, str. 56, zdůraznění textu není v org.). Z toho vyplývá jeho spojení s funkcionalistickým přístupem.

přistěhovalců, např. u černošské populace, která tomuto procesu byla relativně dlouhou dobu „vystavena“. Právě problém veliké různorodosti imigrantů a nestejných podmínek v hostitelské společnosti zabraňují vytvoření obecnějšího modelu, a proto se současné modely soustředí spíše jen na určité imigrační toky. Za nejdůležitější vlivy, které způsobují rozdílné začleňování imigrantů do společnosti, jsou považovány: důvod imigrace (především z hlediska dobrovolnosti⁶⁶); složení imigračního toku (podle pohlaví, věku a odbornosti); kontext přijetí (postoj hostitelské společnosti, legislativní podmínky atd.) a prostorové rozmístění imigrantů. (srovnej s částí věnované formování minorit v kap. 2.2.3)

V této části se zaměřím především na dva faktory ovlivňující začleňování imigrantů do hostitelské společnosti: na jejich odbornost vyjádřenou příslušností k sociální třídě a na postoji přijímající společnosti. Vztah mezi těmito faktory vyjádřený v sociálním statutu imigranta (na jehož úroveň má nemalý vliv i výše jeho platu) je ve značně zjednodušující podobě vyjádřen v obr. 3.1.

		Třídní původ	
Kontext přijetí	dělnický	odborně - technický	podnikatelský
znevýhodnění	Začlenění do sekundárního trhu	Poskytovatelé služeb ghetu	Zprostředkovatelé (<i>middleman</i>) minorit
neutrální	Participace na smíšeném pracovním trhu	Začlenění do primárního trhu	Hlavní proud (<i>mainstream</i>) maloobchodníků
zvýhodnění	Stoupající mobilita k malopodnikatelům	Stoupající mobilita k vedoucím pozicím jak v profesi, tak ve společnosti	Enklávní ekonomiky

Obr. 3.1 Typologie modelů začleňování současných imigrantů do společností ve vyspělých zemích. (podle Portes-Böröcz, 1989, str. 621)

⁶⁶ Uprchlíkům je často vládou poskytnuta pomoc při přesídlení. Tato oficiální pomoc neznamená nutně úspěšnou ekonomickou adaptaci (může vést k dlouhodobé závislosti na vládních agenturách), přesto je jedním z hlavních prostředků k dosažení jejich brzké adaptace. (viz Portes - Böröcz, 1989, str. 616). Je zde ale nutno rozlišit, jestli jsou to uprchlíci před přírodními katastrofami, popř. válkou, kde lze předpokládat v relativně krátkém časovém horizontu normalizaci podmínek v původní oblasti a možnost návratu zpět, a nebo to jsou uprchlíci před útlakem politického režimu, či jiných forem diskriminace, které jsou dlouhodobého charakteru a pro tyto uprchlíky je většinou návrat nemožný, tudíž je adaptace pro ně jedinou cestou.

V této zjednodušené formě je formování minority dané především *other-definition* (viz. kap. 2.2.3), což je v obr. 3.1 představované *znevýhodněným kontextem přijetí*, tzn. že imigranti jsou společností diskriminováni, vytlačováni na okraj a jejich sociální status je na velice nízké úrovni.

Manuální pracovníci v tomto kontextu jsou většinou přijímáni na sekundárním pracovním trhu, kde jsou nejčastěji najímáni podle rasové nebo etnické příslušnosti než podle úrovně své kvalifikace. Nejčastěji se jako příklad uvádějí mexičtí a dominikánští pracovníci. Tito imigranti (legální i nelegální) tvoří podstatnou část toku manuálních pracovníků do USA a jsou subjekty mnoha předsudků, např. na jihozápadě USA jsou Mexičané vnímáni jako vzor sluhů (*menial*), resp. nádeníků. Tyto předsudky jsou uváděny jako jeden z důvodů, proč mzdy Mexičanů jsou nižší než u ostatních pracovníků s podobným lidským kapitálem. (viz. Portes-Böröcz, 1989, str. 621)

Imigranti s vyšší kvalifikací se také mohou nacházet v znevýhodněném kontextu, i když to bývá výjimkou, jedná se většinou o nelegální imigranty, v tomto případě především ty, jimž byla zamítnuta žádost o politický azyl, nebo ty, kteří jsou předmětem velké rasové diskriminace. Odborníky, kteří mají velké problémy s potvrzením svých kvalifikací či obdržet licenci k provozování svých profesí, to vede k nelegálnímu provádění služeb pro jejich etnickou komunitu, či pro ostatní utlačované minority. Příkladem mohou být jak „tajní“ doktoři nebo dentisté z Jamajky či Dominikánské republiky v New Yorku, tak latinskoameričtí právníci v Kalifornii. (viz. ibid., str. 621-622).

Do tohoto kontextu lze částečně zařadit i koncept *middleman minorit*⁶⁷ neboli zprostředkovatelé minorit, což je určitá skupina imigrantů, která je prostředníkem mezi dominantní skupinou a minoritami. Podle Bonacicha jsou nejčastěji výběřčími nájmů nebo jsou obchodníky u subordinální populace (cit. podle Yoon, 1991, str. 304), z čehož vyplývá závislost prosperity těchto obchodníků na příjmech populace, resp. minorit. Nevýhodou zprostředkovatelů je, že působí v prostorech s vysokým rizikem a často se stávají nárazníkem absorbujícím frustraci minorit. Portes-Böröcz (1989) vidí důvod k podstupování tohoto rizika podnikání především jako reakci na nemožnost uplatnit se jinde, protože tam nejsou jasně definované podmínky pro jejich podnikání hostitelskou

---

⁶⁷ Pojetí bylo původně určeno k analýzám vztahů mezi minoritou a majoritou v zemědělsko-feudálních nebo koloniálních společnostech, kde zprostředkovatel mezi elitou a masami (*the masses*) hrál především roli ve vztahu distribuce produktů od elity k majoritě, někteří autoři, např. Bonacicha, toto pojetí rozpracovali i pro moderní industriální společnost, jako jsou USA. (viz. Yoon, 1991, str. 304)

společností, resp. se jedná o jejich nepřímou formu diskriminace. Klasickým příkladem, pokud pomineme Židy ve středověké Evropě, jsou obchodníci italského a rovněž i židovského původu v centrech amerických měst. V posledních letech ale dochází k jejich rychlému nahrazování Asiaty. Jako určitější příklad lze uvést korejské obchodníky v Chicagu působící především v chudinských černošských čtvrtích a ve vlastních etnických čtvrtích (viz. Yoon, 1991).

Imigranti přicházející do **neutrálního kontextu přijetí** se dostávají do situace, kde individuální zásluhy a schopnosti jsou nejdůležitějším faktorem úspěšné adaptace. V tomto případě mohou manuální pracovníci hledat práci jak v primárním, tak sekundárním sektoru. Rovněž odborníkům přicházejícím ze zahraničí nejsou kladeny překážky v jejich vlastní kariéře, kterou ale musí budovat od začátku. Podnikatelé hledají v celé ekonomice vhodná místa (*niche*), kde by se mohli uplatnit. Příkladem tohoto přijetí v USA jsou přistěhovalci evropského a kanadského původu.

Imigranti se jen zřídka setkají s **privilegovaným kontextem přijetí** v hostitelské společnosti. Jsou to především oficiálně schválení uprchlíci nebo další toky imigrantů, které obsahují velký podíl vysoce kvalifikované pracovní síly. Vytvoření příznivých podmínek pro vznik obchodních aktivit může pomoci i méně privilegovaným členům komunity zaujmout vhodnější pozice uvnitř ekonomiky. Nově příchozím odborníkům není jenom umožněna volná soutěž, ale pomocí síly etnických vztahů mohou v relativně krátké době dosáhnout velice vysokého sociálního statutu. (viz. Portes-Böröcz, 1989, str. 623)

Nejlepším příkladem jsou kubánští uprchlíci soustředění na jižní Floridě. První vlny proticastrovských emigrantů na konci 50. let byly příznivě přijaty americkou vládou a rovněž jejich obraz v americkém veřejném mínění byl všeobecně pozitivní. Zpočátku orientace tohoto exilu směřovala zpět na Kubu a jejím projevem, za významné podpory CIA, byl pokus silou znovu získat Kubu. Po neúspěšném vylodění v „Zátoce sviní“ (*Bahia de Cochinos*) a následných událostech (jako např. raketové krizi) se obrátila pozornost většiny Kubánců k podmínkám v novém prostředí a k adaptaci na ně. Kombinace kubánských odborníků a podnikatelů s příznivým kontextem přijetí vedla v několika letech k objevení tzv. etnické, resp. *enklávní ekonomiky*, čímž jsou míněny *firmy různé velikosti, jež jsou koncentrovány na určitém území a jsou vlastněny a řízeny členy identifikovatelné kulturní či etnické komunity* (viz. ibid., str. 624, a Portes-Bach cit. podle Gilbertson, 1995, str. 661). V našem případě se jedná o růst

počtu kubánských podniků z necelého 1 000 v polovině 60. let na počet přesahující 25 000 v polovině 80. let, jenž zahrnuje jak velmi malé, tak i docela velké podniky (např. banky, exportní firmy a konstrukční dílny), jež jsou převážně umístěny v Miami a blízkém okolí. Podle Portes-Böröcz (1989) jsou rovněž i kubánští imigranti z ostatních sociálních tříd úspěšnější než jiní hispánští přistěhovalci.

Přehled uvedených teorií není samozřejmě úplný a rovněž existují i další etnické skupiny imigrantů, jež nerespektují při svém začleňování do společnosti žádnou z existujících teorií.

3.4 ZÁVĚR

Ve psaní o imigraci a jejím vlivu jak na USA, tak i v obecné rovině by se dalo ještě dlouho pokračovat. Rozhodně tato práce nepodala vyčerpávající popis tohoto jevu, spíše se jednalo o bližší seznámení s ním. Zvláště pak poslední dvě kapitoly (tj. 3.2 a 3.3) jsou značně neúplné, omluvou snad může být to, že při postižení všech vlivů bych se mohl soustředit pouze na jejich vyjmenování, které by bylo i přes všechnu stručnost obsáhlé a podle mne mnoho neříkající. Myslím si ale, že tyto dvě kapitoly jsou zpracovány natolik dostatečně, abychom na ně při jejich hodnocení mohli aplikovat již zmíněný *princip komplementarity* (viz. kap. 2.3), který je podle mého názoru nutný k celostnímu pohledu na dopady imigrace, tzn. dívat se na daný jev pohledy různých paradigmat, abychom pochopili jeho rozporuplnost a různorodost. Používám jej zde také proto, abych se vyhnul směšování dvou rozdílných paradigmat a z nich vzešlých empirických studií. V těchto studiích sice mnohdy výchozí paradigmatata nejsou výslovně uvedena, ale používají jejich optiku.

Při hodnocení zmiňovaných dvou kapitol, jež jsou, pokud se mi to povedlo, vůči sobě částečně komplementární, to nepovede k žádným výjimečným závěrům. V první se zabývám imigrací a jejím vlivem na celou ekonomiku. Zde nás především zajímá velikost a složení migračního toku, a tím i jeho přínos pro danou ekonomiku. Imigrace v minulosti byla pro Spojené státy jevem zcela pozitivním (snížování nákladů na infrastrukturu, podpoření industrializace). V současné době i přes měnící se složení imigrantů a i přes nárůst jejich počtu nelze jednoznačně prokázat její výslovně negativní působení na ekonomiku USA, resp. na trh práce či fiskální zisk.

Tyto závěry mohou sloužit jako podklad pro imigrační politiku. Např. Borjas vidí negativní vliv imigrace na ekonomiku v poklesu úrovně odbornosti imigrantů, který je podle něho způsoben především snížením nákladů na imigraci, jež jsou zejména tvořeny dopravními náklady. V předchozí době výše těchto nákladů zabraňovala příchodu nekvalifikovaných přistěhovalců, proto Borjas doporučuje přijmout opatření na zvýšení těchto nákladů, třeba formou deregulovaného imigračního trhu s prodejem imigračních víz nejvyšší nabídky (cit. podle Castles-Miller, 1994, str. 22). Imigranti jsou zde vnímáni jako částečně vnitřně diferencovaný tok, charakterizovaný především statistickými údaji poskytnutými Imigračním a naturalizačním úřadem (INS) a údaji z censů, z nichž jsou používány především tyto charakteristiky: věk, pohlaví nebo

kvalifikace. Toto zjednodušení umožňuje empirickou testovatelnost a v budoucnu to může vést k vytvoření obecného modelu.

V druhé kapitole se zabývám spíše jednotlivými skupinami imigrantů a jejich pozicí ve společnosti. Společnost a rovněž i ekonomika zde nepředstavují jednolitý celek, jak tomu bylo v předchozí části, ale nacházejí se v nich určité segmenty, do kterých se buď imigranti začleňují, nebo mohou vytvářet i segmenty nové. Větší pozornost je věnována kulturní odlišnosti imigrantů (zmíněno v kap. 2.2.3 v části věnované formování etnických minorit), postoji hostitelské společnosti, resp. v jakém kontextu, daném především politickým, historickým a kulturním vývojem, jsou imigranti přijímáni, což je doprovázeno nutností použití dalších metod. Začleňování etnických skupin je zkoumáno nejen ze statistických údajů, ale také zde hrají významnou roli dotazníky a přímé rozhovory, jež se snaží zachytit různorodost jednotlivých toků.

Tento přístup má velice blízko k problémům mezietnických popř. mezirasových vztahů, jež v posledních letech nabývají na významu zčásti právě díky imigraci. V USA se právě proces segregace, resp. etnické prostorové segmentace dostává stále více do popředí. Tento proces vzniká nejen přílivem a koncentrací etnických skupin v městských čtvrtích či v jednotlivých státech, ale také odlivem převážně bílých starousedlíků, který tento příliv vyvolává; někteří vědci dokonce tento proces nazývají balkanizací (*balkanization*). Určitým politickým řešením tohoto problému je rozvíjení multikulturálního modelu společnosti. Společnost, která přiznává i jiným kulturám právo na existenci, se ale často dostává do problému uchování své vlastní identity a jednotících principů⁶⁸.

Jak je vidět, problém migrace má mnohem hlubší souvislosti a zpětné následky. Dotýká se samých základů společnosti a tak odhaluje její jinak skryté nedostatky (např. latentní rasismus). Problém mezietnických vztahů, především schopnost tolerance k jiným etnickým skupinám, je velikou zkouškou i pro ustálené demokracie západních zemí, a tudíž pro nově se formující demokracie bude tento problém vpravdě prubířským kamenem.

Práci bych ukončil citátem z často zde zmiňovaného díla Castlese a Millera (1994, str. 41), který vyjadřuje jeden z mála všeobecněji přijímaných názorů na problém

---

⁶⁸ Jednotčím principem v USA je státní občanství společně s uznáváním ústavy. Rovněž významnou roli zde hrají symboly jak státní (typickým příkladem je vlajka), tak i kulturní v nejširším slova smyslu: od jazz přes Marilyn Monroe až k McDonaldu a spotřební kultuře.

migrace resp. migrací vzniklých minorit: *„V období konjunktury se problém minorit zatlačí do pozadí, ale v dobách ekonomických a sociálních krizí se může stát a stává velice zpolitizovaným; tento fakt už je znám od prvních hospodářských krizí.“*

Prameny a použitá literatura

- Appleyard, R.T.: Migration and Development: A Global Agenda for the Future. *International Migration - Quarterly Review*. 1992, v. 30, no. 3, p.17-32.
- Amankwaa, A. A.: The World Economic System and International Migration in Less Developed Countries: An Ecological Approach. *International Migration - Quarterly Review*. 1995, v. 33, no. 1, p.93-113.
- Appleyard, R.T.: IOM/UNFPA Project on Emigration Dynamics in Developing Countries. *International Migration - Quarterly Review*. 1994, v. 32, no. 2, p. 179-183.
- Agarwal, V.B. - Huang, W.C.: Cross Sectional Analysis of Indirect Professional Immigration to the United States. 1964 - 1974. *International Migration - Quarterly Review*. 1991, v. 29, no. 3, p. 445-462.
- Baláž, P. a kol.: *Medzinárodné podnikanie*. 1. vyd. Bratislava, Sprint 1995.
- Becker, G. S.: Ekonomický pohled na život. In: Jonáš, J. a kol.: *Oslava ekonomie*. 2.dopl. vydání Praha, Academia 1994.
- Belanger, A.- Rogers, A.: The Internal Migration and Spatial Redistribution of the Foreign-Born Population in the United States: 1965-1970. *International Migration Review*, Winter 1992, v. 26, no.4, p.1342 - 1369.
- Borjas, G. J.: Economic Theory and International Migration. *International Migration Review*, Fall 1989, v. 23, no.3, p. 457- 485.
- Borjas, G. J.: The Economics of Immigration. *Journal of Economic Literature*, 1994, v. 32, no. 4,p.1667-1717.
- Borjas, G. J.: The Economic Benefits from Immigration. *Journal of Economic Perspectives*, Spring 1995, v. 9, no. 2, p. 3-22
- Borjas, G. J.: *Labor Economics, USA*. The McGraw - Hill 1996.
- Brouček , S. a kol.: Základní pojmy etnické teorie. *Český lid*, 1991, roč. 78, č. 4, str. 237-257.
- Cameron. R.: *Stručné ekonomické dějiny světa* . 1. vyd. Praha, Victoria Publishing 1996.
- Camrda, J.: Konec bílé Ameriky? *Nová přítomnost*, 1997, roč. 3, č. 1, str. 19-21.
- Castillo, M.A.: A Preliminary Analysis of emigration Determinants in Mexico, Central America, Northern South America and the Caribbean. *International Migration - Quarterly Review*. 1994, v. 32, no. 2, p.269-307.
- Castles, S. - Miller, M. J.: *The Age Of Migration - International Population Movements in the Modern World*. New York, The Guliford Press 1993.
- Cornelius, W.A. - Martin, P.L.: The Uncertain Connection: Free Trade and Rural Mexican Migration to the United States. *International Migration Review*, Fall 1993, v. 27, no.3, p.484-512.
- Cihelková, E a kol.: *Světová ekonomika - základní nárys a nový vývoj*. Skripta. 1. vyd. VŠE, Praha 1996.

- Csampa, O.: Sociologická charakteristika etnických pospolitostí. VVPŠ, Bratislava 1992.
- Černý, J.- Valášek, M.: České státní občanství. 1. vyd. Praha, Linde 1996.
- Darity, W., Jr.-Guilkey, D.K.- Winfrey, W.: Explaining Differences in Economic Performance Among Racial and Ethnic Groups in the USA: The Data Examined. American Journal of Economic and Sociology, October 1996, v. 55, no. 4, p. 411-425.
- Dawson, Ch.: Zrození Evropy, 1. vyd. Praha, Vyšehrad 1994.
- Dicken, P.: Global Shift - The Internationalization of Economic Activity. 2 edit. New York, The Guilford Press 1992.
- Drbohlav, D.: Migrační motivace, regionální a sídelní preference obyvatelstva. Kandidátská disertační práce. Přírodovědecká fakulta UK, Praha 1989.
- Drbohlav, D.: Migrační motivace, regionální a sídelní preference obyvatelstva - teoretická východiska v československé a zahraniční literatuře. Sociologický časopis, 1990, č. 5, str. 358-374.
- Drbohlav, D.: Hlavní důvody a důsledky mezinárodní migrace obyvatelstva. Sborník České geografické společnosti, 1994, sv. 99, č. 3, str. 151-162.
- Drbohlav, D.: Hlavní trendy mezinárodní migrace. Demografie, 1995, roč. 37, č. 4, str.280-284.
- Dubovický, I.: Etnicita a Chicagská sociologická škola. Český lid, 1996a, roč. 83, č. 1, str. 53-73..
- Dubovický, I.: Češi v USA - Otázka identity (1848-1938). Český lid, 1996b, roč. 83, č.3, str. 229-247.
- Geist, B.: Sociologický slovník.1. vyd. Praha, Victoria Publishing 1992.
- Gilbertson, G. A.: Women's Labor and Enclave Employment: The Case of Dominican and Colombian Women in New York City. International Migration Review, Summer 1995, v.29, no.2, p.657-670.
- Goss, J. D. - Lindquist, B.: Conceptualizing International Labor Migration: A Structuration Perspective. International Migration Review, Summer 1995, v. 29, no.2, p.317-351.
- Filippi-Codaccioni, A.-M. a kol.: Dějiny 20. století - Encyklopedie politického, ekonomického a kulturního dění. 1.vyd. Praha, Mladá fronta 1994.
- Fernández-Kelly, R. - Schaufli, R.: Divided Fates: Immigrant Children in a Restructured U.S. Economy. International Migration Review, Winter 1994, v. 28, no.4, p.662 - 689.
- Fogel, R. W.: Hospodářský růst, teorie populace a fyziologie: Vliv dlouhodobých procesů na formování hospodářské politiky. In: Jonáš, J. a kol.: Oslava ekonomie. 2.dopl. vyd. Praha, Academia 1994.
- Fonteneau, G.: The Rights of Migrants, Refugees or Asylum Seekers under International Law. International Migration - Quarterly Review. 1992, v. 30, no. 3, p.57-68.
- Hawking, S. W.: Stručná historie času. 1. vyd. dotisk Praha, Mladá fronta 1997.

- Heisler, B.S.: The Future of Immigrant Incorporation: Which Models? Which Concepts? *International Migration Review*, Summer 1992, v. 26, no.2, p.623-645.
- Chambers, M. a kol.: *The Western Experience*. 5. edit. USA, The McGraw - Hill 1991.
- Charvát, E.: Mezinárodní migrace 1994 -1995. *Demografie*, 1996, roč. 38, č. 3, str. 208-209.
- Chvojka, P.: *Světová ekonomika*. Jinočany, H&H 1991.
- Jaeger, D.A.: Skill Differences and the Effect of Immigrants on the Wages of Natives. Working Paper 273, U.S. Department of Labor - Bureau of Labor Statistic, December 1995, revised March 1996.
- Janasová, M.: Kalifornie trochu jinak, *Demografie*, 1992, roč. 34, č. 6, str. 323-324.
- Jelínek, J. a kol.: *Ekonomická encyklopedie*. I a II sv., 2. přep. vyd. Praha, Svoboda 1984.
- Joch, R.: ... vrchol egalitářské vášně a relativismu! *Nová přítomnost*, 1996, roč. 2, č. 8, str. 18-19.
- Keller, J.: *Úvod do sociologie*. 1. vyd. Praha, Sociologické nakladatelství 1991.
- Kennedy, P.: *Svět v 21. století*. 1. vyd. Praha, Lidové noviny 1996.
- Kindleberger, Ch. P.: *Světová ekonomika*. 1. vyd. Praha, Academia 1978.
- Klusáková, Z. a kol.: *Světová ekonomika*. 1. vyd. Praha, Svoboda 1984.
- Korčák, J.: *Úvod do všeobecné geografie obyvatelstva*. Praha, SPN 1964.
- Korčák, J.: *Geografie obyvatelstva ve statistické syntéze*. Praha, Universita Karlova 1973.
- Krugman, P. R. - Obstfeld, M.: *International Economics -Theory and Policy*. 3. edit. New York, Harper Collins College Publishers 1993.
- Kováčová, E. a kol.: *Teória a politika zamestnanosti*. Skripta. Ekonomická Univerzita, Bratislava 1995.
- Limage, L. J.: Economic Recession and Migrant/Minority Youth in Western Europe and the United States. *International Migration - Quarterly Review*. 1987, v.25, no.4, p.399-412.
- Lin-Yuan, Y. - Kosinski, L. A.: The Model of Place Utility Revisited. *International Migration - Quarterly Review*. 1994, v. 32, no. 1, p.49-69.
- Mareš, P.: *Nezaměstnanost jako sociální problém*. 1. vyd. Praha, Sociologické nakladatelství 1994.
- Marešová, J.: Evropa: Sílicí migrační trendy. *Sociální politika* 1992, roč. 18, č. 10, str.16.
- Martin, P. L.: Harvest of Confusion: Immigration Reform and California Agriculture. *International Migration Review*, Spring 1990, v. 24, no.1, p.69-95.
- Martin, P.: Proposition 187 in California. *International Migration Review*, Spring 1995, v.29, no.1, p. 255-263.
- Melich, J.S.: Být chudý už nestačí. *Nová přítomnost*, 1996, roč. 2, č. 11, str. 26-27.

- Mitchell, G.D.: The Impact of U.S. Immigration Policy on the Economic Quality of German and Australian Immigrants in the 1930s. *International Migration Review*, Fall 1992, v.26, no.3, p.940-967.
- Mitchell, Ch.: International Migration, International Relations and Foreign Policy. *International Migration Review*, Fall 1989, v. 23, no.3, p. 681-708.
- Navrátil, J.: *Stručné dějiny USA*. 2. dopl. vyd. Praha, Svoboda 1984.
- Ongley, P. - Pearson, D.: Post-1945 International Migration: New Zeland, Australia and Canada Compared. *International Migration Review*, Fall 1995, v. 29, no.3, p. 765-793.
- Oucho, J. O.: International Migration and Sustainable Human Development in Eastern and Southern Africa. *International Migration - Quarterly Review*. 1995, v. 33, no.1, p.31-54.
- Papademetriou, D.G.: Illegal Mexican Migration in the United States and US Responses. *International Migration - Quarterly Review*. 1993, v. 31, no. 3, p.314-348.
- Pavlík, Z.: *Nástin populačního vývoje světa*. Praha, ČSAV 1964.
- Pavlík, Z. a kol.: *Základy demografie*. 1. vyd Praha, Academia 1986.
- Pavlík, Z. a kol.: *Demografie (nejen) pro demografy*. 1. vyd Praha, Sociologické nakladatelství a Sociologický ústav AV ČR 1993.
- Pearce, D. W.: *Macmillanův slovník moderní ekonomie*. 2. vydání Praha, Victoria Publishing 1995.
- Pecka, E.: *Základy sociologie politiky*. Skripta. 1. vyd. doplněné VŠE, Praha 1993.
- Petrusek, M.: *Teorie a metoda v moderní sociologii*. 1. vyd Praha, Karolinum 1993.
- Petrusek, M. a kol.: *Sociologické školy, směry a paradigmaty*, 1. vyd Praha, Sociologické nakladatelství a Sociologický ústav AV ČR 1994.
- Polišenský, J.: *Úvod do studia dějin vystěhovalectví do Ameriky - I*. Univerzita Karlova, Praha 1992.
- Portes, A. - Böröcz, J.: Contemporary Immigration: Theoretical Perspectives on its Determinants and Modes of Incorporation. *International Migration Review*, Fall 1989, v.23, no.3, p. 606-630.
- Rogers, R.: The Politics of Migration in the Contemporary World. *International Migration - Quarterly Review*. 1992, v. 30, no. 3, p. 33-56.
- Rosenthal, M. - Auerbach, Ch.: Cultural and Social Assimilation of Israeli Immigrants in the United States. *International Migration Review*, Fall 1992, v. 26, no.3, p.982-991.
- Rubenstein, H.: Migration, Development and Remittances in Rural Mexico. *International Migration - Quarterly Review*. 1992, v. 30, no. 2, p.127-149.
- Russell, S. S.: Migrant Remittances and Development. *International Migration - Quarterly Review*. 1992, v. 30, no. 4, p.267-287.
- Rystad, G.: Immigration History and the Future of International Migration. *International Migration Review*, Winter 1992, v. 26, no. 4, p. 1168-1199.

- Salt, J.: A Comparative Overview of International Trends and Types, 1950-80. *International Migration Review*, Fall 1989, v. 23, no.3, p.431-456.
- Salt, J.: The Future of Labor Migration. *International Migration Review*, Winter 1992, v.26, no.4, p.1077-1111.
- Schaeffer, P.V.: A Definition of Migration Pressure Based on Demand Theory. *International Migration - Quarterly Review*. 1993, v. 31, no. 1, p.43-69.
- Simon, J.L.: *The Economic Consequences of Immigration*. Oxford, Basil Blackwell with The Cato Institute 1989.
- Sirovátka, T.- Premusová, J. a kol.: Podmínky a možnosti zaměstnání při kumulaci handicapu na trhu práce - Srovnávací studie ze tří lokálních trhů práce. Praha, MPSV 1994.
- Snowden, L.L.: Collective versus Mass Behavior: A Conceptual Framework for Temporary and Permanent Migration in the Western Europe and the United States. *International Migration Review*, Winter 1990, v. 24, no. 4, p.577-590.
- Srb, V. -Andrle, A.: Mezištátní stěhování Východ-Západ a Západ-Východ 1918 - 1993. *Demografie*, 1996a, roč. 38, č. 2, str. 138-143.
- Srb, V. -Andrle, A.: Zahraniční stěhování v zemích Hospodářské komise pro Evropu. *Demografie*, 1996b, roč. 38, č. 3, str. 207-208.
- Straubhaar, T.: Migration Pressure. *International Migration - Quarterly Review*. 1993, v.31, no. 1, p.5- 42.
- Šatava, L.: K problematice atributů etnické identity a územní příslušnosti (Na příkladu velšského etnika ve Velké Británii). In: *Studia ethnographica VI. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica 1/1990*, FF UK, Praha 1990, s. 19-39.
- Šatava, L.: Etnická skladba Evropy (bez evropské části bývalého SSSR) a problematika národnostních menšin. In: *Studia ethnographica VII. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica 3/1991*, FF UK, Praha 1991, s. 41-59.
- Šubrtová, A.: *Dějiny populačního myšlení a populačních teorií*. Praha, Ústav československých a světových dějin ČSAV 1989.
- Tindall, G. B. - Shi, D. E.: *USA (Dějiny států)*. 1. vyd. Praha, Lidové Noviny 1994.
- Ulč, O.: Stěhování za velkou louží. *Nová Přítomnost*, 1995, roč. 1, č.12, str. 7-8.
- United Nations: *Labour Supply and Migration in Europe*. New York, UN 1979.
- U.S. Bureau of the Census: *Statistical Abstract of the United States: 1988*. Washington D.C., Government Printing Office 1988.
- U.S. Bureau of the Census: *Statistical Abstract of the United States: 1989*. Washington D.C., Government Printing Office 1989.
- Vallin, J.: *Světové obyvatelstvo*. 1. vyd. Praha, Academia 1992.
- Wolf, J.: *Abeceda národů*. 1. vyd. Praha, Horizont 1984.
- Womack, J.P.: NAFTA a severoamerický trh práce. *Sociální politika*, 1994, roč. 20, č. 12, str. 26-27.

Yoon, I. J.: The Changing Significance of Ethnic and Class Resources in Immigrant Businesses: The Case of Korean Immigrant Businesses in Chicago. *International Migration Review*, Fall 1991, v. 25, no.3, p. 303-332.

Zlotnik, H.: The South-to-North Migration of Women. *International Migration Review*, Spring 1995, v. 29, no. 1, p. 229-254.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Imigranti podle původu v hlavních evropských imigračních zemích, 1950-1975.

Příloha č. 2: Počet obyvatel USA a podíl imigrace na jeho celkovém přírůstku.

Příloha č. 3: Velikost imigrace do Spojených států pro jednotlivé fiskální roky 1820-1994.

Příloha č. 4: Přistěhovalectví podle oblasti vybrané země posledního pobytu, fiskální roky 1820-1989.

Příloha č. 5: Rozmístění přistěhovců v USA v roce 1987.

Příloha č. 6: Vzdělání, mzdový rozdíl a míra participace na sociálním zabezpečení imigrantů v roce 1990 podle země jejich původu.

Příloha č. 7: Základní socioekonomické charakteristiky pro části americké populace.